

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Habacvc Propheta

Habakuk

Argentorati, 1526

VD16 B 3952

N Habacvc Prophetam Martini Lvtheri Annotationes

urn:nbn:de:hbz:466:1-35974

N H A B A C V C P R O
P H E T A M M A R T I N I L V
theri Annotationes
P R A E F A T I O.

cholijs diuinum hunc illustrare uatem, ideo in animum induxi, quo & ipse semel tandem aprico gauderet, inq; luce cōspiceretur, quid in se complexus, quidue spiritus domini per eum loquatur ac doceat. Nam ego plane in hoc sum, ut à temporibus Apostolorum hucusque nunquam uidiſſe lucem, sentiam. In causa fuit partim, Hebraeae linguae ignorantia, citra quam fieri non potest, ut Scriptura, maxime Prophetae, aliquot in locis rectius intelligantur, partim q; ueteres, quibus linguarum aderat cognitio, alijs negotijs impediti, parum operae huic rei dederint, quom tamen æquum fas, utile & necessarium fuisset, hunc Habacuc planissime omnium oculis & intellectui patuisse, quom ultimum caput, precatio eius, tã in quotidiano usu per omnia passim templa & lectum & cantatum sit, sed ferè, iuxta uulgatum uerbum, Vt Nonne Psalterium legunt, nempe sine intellectu. Ad hæc diuus Paulus summo illum honore prosequitur, non semel hanc repetens sententiam, Iustus ex fide sua uiuit, quam & p fundamento omnium longe præclarissima ad Roma

nos

P R A E F A T I O .

nos Epistolæ, iacit, præterea & Lucas in actis binâ
 vice eandem producit, ut appareat, quàm non fue-
 rit minime apud Apostolos authoritatis. Quanquã
 autem ueteribus gloriando nequeamus esse priores,
 uno Deo huiusmodi personarum sibi seruante respe-
 ctum. 1. Corin. 3. Illud tamen fateri, ac neuti quã infi-
 ciari cogimur, quod plus tum lucis, tum claritatis, in
 plerisque Scripturæ locis, quàm illis, nobis ex Dei bene-
 ficentia contigerit. Faxit Deus, ut & cum gratiarum
 actione & maiore fructu.

At priusquam textum auspicemur, primum fa-
 cienda est uia, communis item parandus introitus,
 quinedum ad huius, cæterum omnium prophetarum
 sanio rem intellectum, necessarius & conducibilis sit
 id enim hætenus multis imposuit in Prophetis, ut
 quom de Iudaico regno uerba faciant, sermonem bre-
 uiter abrumpant. Christum iuxta immiscentes, ut nul-
 li non, hanc illorum indolem ignorant, rarum ipsis
 loquendi modum esse uideatur, ceu qui nullo ordine,
 centum in mille traiciant, cœlum & terram commi-
 sceant, ut neque capi, nec in statum colligi possint. In-
 iucunda enim omnino res est, librum ordinis exper-
 tem legere, ubi alterum ad alterum reduci non potest,
 alterum alteri nõ cohæret, ut pulchra illi inter se qua-
 dratura congruat, id quod res exigit, si proprie nec
 non apte loquendum sit. Ita Spiritum sanctum male
 loquentiæ (ut ita dicam) accusari oportuit, qui ebrij
 stultitue

stultie ritu quiduis effutiat, alterum alteri miscens
 mirandis adeoq; inauditis tum uerbis tum sententijs,
 Nostra uero id culpa uenit, quibus nulla siue lingua-
 rum, siue Prophetarum fuit peritia. Secus enim se ha-
 bere non potest res, quam quod Spiritus domini, sapi-
 entia excellat, prophetasq; sapientes faciat. Porro sa-
 pientem bene & apte loqui non ignorare necesse est,
 nec unquam aliter esse potest. Porro qui hebetiori est
 auditu, ut non facile rem percipiat, nec linguarum gra-
 rus est, illi uideri potest non esse eloquens, quando qui-
 dem uix alteram uerborum partem audiat uel percipiat.
 Itidem nobis haecenus cum scriptura accedit, im-
 de uelut in Cimmerijs tenebris impegimus, cæci, ce-
 cos duces sequuti sumus, sæpenumero à rectis defle-
 xi compitis, aliud quam res ferebat, attigimus, uixit
 id quod uulgo dicitur. Qui difficulter audit, ille be-
 los condit rythmas.

Principio indubitatum est, omnes prophetas, præ-
 cipue uero prophetas illorum in Christum unicum
 scopum tendere, ut Petrus Acto. 4. ait. Quod omnes
 Prophetæ de noui Testamenti temporibus uaticina-
 sint. Neque enim aliud fuit totum uetus Testamentum
 quam parasceue $\nu\epsilon\lambda$ $\pi\rho\delta\delta\omicron\mu\iota$ ad nouum Testa-
 mentum. Quemadmodum pædagogus herilem fili-
 um sic educat & præparat, ut bonus rerum suarum
 dispensator & paterfamilias fiat, uti & Paulus ad
 Galatas inquit, Legem, pædagogum nostrum fuisse
 Christum

P R A E F A T I O.

Christum &c. Quod uero interim propheta popu-
lum redarguunt, ac pleraque uaticinantur, quae ad illo-
rum modo tempora ualuerunt. Item q̄ & regna &
dominationes gentium simul admiscuerunt, id totum
ideq̄ cōtigit, ut Iudaicus populus in disciplina seruare-
tur, & ad uenturum prepararetur CHRISTVM.
Acque atq̄ Christianum multa facere, edere, bibere,
aliaq̄, id genus externa opera expedire oportet, nonq̄
per haec corpus tantummodo queratur, uerum ut cor-
pus foueatur & ita educetur, ut spiritu in hac terra in-
seruire Deo possit, fide & Euangelio. Sic enim nobis
in nouo Testamento faciendum est, ut recte uiuere do-
ceamus populum, ac iuxta tamen & uitam & doctri-
nam nostram eo dirigamus, ut nouissimum diem, eter-
namq̄ uitam expectemus, nequaquam cū hisce in hac
terra perseuerare cogitantes.

2. Quom ergo tempus appeteret, ut nouum testa-
mentum impenderet iuxta uatum oracula, quae popu-
lus diligenter obseruabat, ibi pro sua natura deus sese
gerens, ostendebat quasi nihil futurum esset, appare-
bat item, perinde quasi in omnibus prophetis fallacias
intendisset, terramq̄, populosq̄, per Assyrios & Baby-
lonios deuastando. Ibi demum & prophetas taxari, redar-
guiq̄, oportet, ueluti eos, qui non ex deo, sed ē Satā-
na locuti sint, quam opus & impletio uaticiniorum
eorum longe secus ac diuersius, quàm populus intelle-
xerat, progrediatur. Exemplo tibi sit illud. Commorā
te in

M. LVTH. IN HABACVC

te in terra populo sub regibus & principibus, expe-
ctantēq; & inhiante in uenturum Mesiam, eiusq; no-
uū Regnum, de quo uaticinati erant Prophetæ, tamq;
magnifice populum consolati erant, ibi tū in portu cō-
stitutis, Christumq; futurum citra ullum impedimen-
tum, præstolantibus, aduentat rex Assyriorum, ac to-
tam terram capit, omnesq; secum in Assyriam trans-
fert. Quàm egregie Christus & regnum eius tum ad-
uenerunt? Putasne eo temporis ita conuuiatos fuisse?
Satanas porro cuiquam prophetæ adhibeat fidem, om-
nes, quotquot sunt insignes nebulones prorsus agunt.
Expectabamus enim meliora nobis euentura (ut Iere-
mias de illis prædicat) & ecce deteriora præsto sunt.
Arbitrabamur futuram nobis pacem, et cæcæ solum da-
mnum. Nōne uaticinijs de Mesia suis egregie impo-
suerunt nobis?

Spes tamen reliqua erat, adhuc tribu Iuda
in terra permanente, Hierosolymisq; mirandū in mo-
dum, diuina uirtute per Iehisciam Regem seruatis,
CHRISTVM tali pacis tempore uenturum.
Hic uero omnis adimebatur spes, quom Ierosolyma si-
neret desolari Deus, multo crudelius, quàm Israelem.
Atq; dum Christum expectant, adest rex Babylonicus
qui peius adfligit Iudam, quàm rex Assyriorum Israe-
lem. Queso te, quis porro fidem illis prophetis adhi-
beret? Quid spei reliquum erat, quom terra desola-
ta & destructa, Reges, Principes, Sacerdotes, Pro-
pheta

P R A E F A T I O.

pheta, & nihil non, sublatis, solis agricolis, exoticisq;
gentium principibus in terra relictis, qui pro suo uo=
to potiebantur sceptris? Hoc ane Christum uenire est,
ac nouum, prae potens, auspiciari Imperium, quod un=
diq; terrarum dominetur? Immo, hoc regna perdere
ac deuastare est. Ecce huiusmodi Dei opus non accipie=
bant ipsi, rationi nanq; & carni captu impossibile est,
ut illic uita inchoari debeat, ubi uita finiat, & illic ho=
nor proueniat, ubi contumelia, illic futurum Regnum,
ubi Captiuitas fit. Pugnat enim ex Diametro cum rati=
one, sensibus, usu & experientia totius mundi. Atqui
Deus non secus agit, nec enim aliter potest, ut Scriptu=
ra de eo praedicat. 1. Reg. 2. Dominus occidit & uiuifica=
cat ducit ad inferos & reducit. Pauperem facit ac ditat.

Hic inuigilandum erat Prophetis, hic res summe re=
quirebat, & admonitionem & consolationem, ne Iu=
dæi ab expectatione, tum Messiae, tum regni eius exci=
derent. Vbi demum Ieremiam Ezechielem, & antea E=
saiam, multosq; alios, annunciare oportuit, quod ta=
lia Christi nequeant prohibere aduentum. Et si non o=
mnes credant, ut aliqui tamen in fide conseruentur,
uenuriq; Christi consortes fiant. Ex eorum numero
Habacuc quoque prophetam est cernere, Cuius pro=
phetia uniuersa eo uergit, ut annunciet quomodo rex
Babylonis aduentu suo Iudæam deuastaturus sit pro=
pter delicta populi, quæ Dominus ea uia puniturus sit.

nec ideo tamen Christi aduentum, uel retardandum uel

D impe

impediendum. Ceterum opus esse Dei, qui sic adora-
net, ut rex Babylonis huiusmodi peenam, licet inscius,
perficiat, ipse quoque dehinc unà intereat. ut uulgo di-
citur pater uicitur uirga, ad castigandos liberos suos,
deinde Vulcano tradit. Vt enim cum singulis homini-
bus singulatim operatur Deus, uti tum illum ad sum-
ma euehat, quum ad inferiora deijcit, ita cum toto re-
gno solet agere, immò cum uniuerso mundo. Quo lo-
co & fide & uerbo Dei opus est, ut huiusmodi tolle-
rentur expectenturq;. Idem populo Iuda euenit, ut Re-
gnum illorum, presente Christo interiret. Quicquid
nanque à captiuitate Babylonica, cum hoc populo ge-
stum est, nihil est præterquam compendiaria festina-
que ad Christi aduentum parascene. postquam terra
parum exedificata rursum erat populusq; collectus,
à destructione sui. Tantummodo ut locum, & homines
concionum suarum regniq; primordijs reperiret.

Quo circa Habacuc ille, Propheta consolatorius
est, qui populum confortet, animet atq; suffulciat, ne
de aduentu Christi desperent, quantumuis diuersum
appareat. Hunc nullis non artibus & medijs eò periti-
nentibus utitur, ut fides in cordibus firma permaneret
de promisso Christo. Is autem est sermo eius. Verum
quidem esse, Quòd propter eorum non optima facin-
ra, à rege Babylonis terra desolanda sit. At ob eã cau-
sam, Christum et regnum eius, non impediri quin uen-
turi sint.

tum sint

P R A E F A T I O.

tum inde adepturum prosperitatis, ipsum enim unā in-
 terimendum. Quandoquidem opus Dei sit & natura,
 ut in necessitatibus adiuuet & in medijs oportunitati-
 bus succurrat, & ut sequens precatio habet, Recordatur
 misericordiae, praesente tribulatione. Et ut dici so-
 let, ubi funis tenacissimus fuerit, fragitur. Sicut & nos
 Christianos uerbo Dei suffulciri oportet ad nouissima
 usq; die, etiamsi appareat Christū differre, quasi uentu-
 rus non sit. quandoquidē ipse testificatus sit, non nisi in
 nocte, ex inopinato uenturū se, dum aedificant, plantēt,
 emāt, uēdāt, cōdāt, bibāt, iugali societur thalamo &c ut
 saltē aliquot, si nō oēs in fide cōseruētur, hic enī fide et
 praedicatione opus ē, ut quotidianis expimētis cornimus.

Ex ijs oibus non obscure colligitur, ante Babylonica
 captiuitatē Habacuc hūc uixisse, fortasse Ieremie
 temporibus, nec non facile, mens eius atq; uoluntas in-
 telliguntur. Quod uero alicubi legitur, quomodo ci-
 bū capto Danieli prophetæ attulerit Habacuc, ē terra
 Iuda, fundamento caret & apparentia, neq; etiā cum
 tēporū rationatione quadrat. Nā quantū ex ipso uati-
 cinio coniecturare licet, senior fuit Ieremia Habacuc,
 quom is uastatiōis Ierosolymorū tempore uixerit. Ha-
 bacuc uero de ea uatiāatus sit. Daniel autē Ieremiā se-
 quitur est, diuq; antea uixit, q̄ in carcere coniectus est
 Proide Habacuc, noie ad officiū suū accōmodato, insi-
 gnitus est, Habacuc enī Amplexator ē, uel illū, qui alte-
 rū cōplectitur, et ulnis cōprehēdit, signat. Nā prophe-

tia sua complectitur populū, & in ulnas reclinat. Hoc est consolatur eos & sustentat quemadmodum triste plorans puellus amplexu suscipitur, ut sileat & pacatus sit. quādoquidē, si Deus ita uelit, melior futurus sit.

CAPVT PRIMVM.

Onus, quod uidit Habacuc propheta,

EX ipso statim textu clarescit, Habacuc diu, ante Babylonicam captiuitatem, floruisse, quomonus se uidisse adfirmet. In Hebræa enim lingua propheta, uidentes aut contemplantes adpellantur, quod antea in spiritu uideant & contemplantur futura. Vnde & Iesaja uolumen suum uisionem super Iuda & Ierusalem nominat, quod de futuris que ipsæ spiritu prauiderit, agat. Abadia item librum suum, uisionem Abadia inscribit. Amos præterea scribit, quod Amazia iussit eum cedere hisce uerbis. Tu uidens, seu contemplator, Amouete hinc in terram Iuda. Huiusmodi uerborum nos adsuesieri oportet, nempe quod Hebraice propheta, uidentem sonet, ueluti qui futura & occulta, quæ alijs sepulta sint, uideat. In hunc modum futurum super Ierusalem uidit Habacuc malum, per regem scilicet Babylonie, unde consolatur & amplexatur populum ut ad fidem & spem ardentius inuitet.

Quam ob causam autem Onus adpellat, quomonus illud esse debeat? Nam multo consolatur fortius, quā
premit.

ANNO TATIONES.

premit. In more est prophetis, ut uaticinia sua, onera,
 Hebraice Mascha uocent. Idq; inde, ut Ieremia indi-
 cat, profluxit, quod per frequenter populum prophe-
 te corripuerunt, eisq; iram Dei minati sunt, ut & ne-
 cessarium est, Concionatorem, semper redarguere
 populum, quoniam boni pauci, mali uero multi sunt.
 Porro quom id agerent Adagium inde nascitur, ut
 uulgus diceret, Quid concionatus est? tumq; respon-
 deretur. Iterum in nos concionatus est, Nos semper de-
 liquimus. In nos perpetuo faba cuditur, nobisq; mina-
 tur. ut hodie etiam dicitur, Infernum nobis calentem,
 Satanam uero migrantem faciunt. Ex eo itaq;, quod
 Prophetæ semper aliquid super eos uenturum enunci-
 arent, Sermones illorum, onus nominabant. Hoc est
 aliquid quod superingruat, iamq; impendeat atq; fe-
 ratur super eos, ut eos ilico tangat, Sicut ira Dei & ul-
 tio in singulis horas pendet, & fertur supra impios,
 tametsi non sentiant. Ea de re uide, si lubet Ieremiam.
 24. Quomodo uerbum Dei Mascha adpellabant, ut
 adeo male haberet ea res Deum, ut uel inuideret. Dum
 ergo & Habacuc de futura super Ierusalem ad afflictio-
 ne uaticinatur, quamuis consoletur magis, quam ter-
 reat, Concionem tamen suam onus uocat, uulgata o-
 mnium prophetarum & populi consuetudine. Nam
 & in ea primum interminat. Vel ideo, quod eos hu-
 miliet & terre faciat, si quo modo uitam suam innoua-
 re, futurumq; auertere malum uelint.

B 3 Quousq;

Quousq; Domine clamabo & non
exaudies? Quousque uociferabor ad
te, super iniuriã, & non auxiliaberis?

Hic & culpam & populi delicta, ob quæ diuinam
super illos animaduersionem, uenire necessariũ esset,
orditur. Orditur autẽ uehementi exclamatione, ac pre
catione ad Deum, ac si succenseret ideo Deo, quod tam
diu ad peccatum connueat, admittatq; , secure adeo se
se excusare homines. Perinde atq; dicat. Multum uobis
quidem prædico, sed nihil iuuat. Verbum meum spre
tum est, neq; quisquam se corrigit, sed potius ad dete
rius permutatur. Quare quo me uertam, nescio, nisi
ut tibi conquerar. Tu uero talem te geris, quasi nec ui
deres nec audires me. Quæ non ideo proponit Habac
cuc, quod cum Deo uel delitiget uel contendat, quem
admodum uerba ferè sonant. Verum enim uero, ut
per hæc attonitum reddat populum, & ad innouatio
nem uitæ alliciat, demonstratq; , quàm iure, ira ista si
ue onus, illis certissime impendeat. cum nullius planè
concionis, interminationis, exhortationis, nullius de
niq; orationis, aduersum illos factæ, cura tangantur.
Quo simul indicat, quod uehementer in redarguendo
populo, in suis concionibus, institerit, multaque ideo
molitus sit, sed nullum sermonibus suis inuentum lo
cum. Deinde, quod multa sollicitudine, & angustia,
populi nomine, uratur, futuræ tum ultionis, tum degra
nationis

ANNOTATIONES.

uationis causa, lubenter anticipaturus poenam, & ab eadem liberaturus iudeos. Hi uero utrumque nihilum curant neque credunt instare onus, nec à peccatis desistere, peccatorum in morem, auent. ut quamdiu non sentiant, non credant, quantumuis uel minis, uel correptionibus impetantur.

Quare permittis, ut uideam ærumnam & laborem? Quare rapinam ac temeritatem circum me demonstras?

Videmus hic de Iudaico eum populo loqui, neque dum de rege Babylonis sermonem eius esse. Queritur enim quàm in malo sint, res terra, statu, quod pessima circa eam facinora contingant, ad quæ tamen conuiuendum illi sit, quandoquidem prohibere non possit. quare prædicationis illum tædet, ut optimum quenq;, qui lubens anteuertere supplicium cupiat, ac pios reddere mortales molitur. Vbi enim animaduertit, omnino nihil è concione sua fructus pro manare, sed planè deterius fieri, poenitet eum ferè prædicationis, nec tamen potest, nec audet, propter electos aliquot ommittere. Atq; hoc in nostri nobis tum consolationem, tum exhortationē scriptum est, ut ne rarū aut mirū uideatur, si pauca ex doctrina nostra, uitam suam corrigant, sed magis in deterius prolabantur. Pleriq; enim omnes ferè concionatores, præsertim neophyti, dum primū ex ustrina procedunt, arbitrantur, protius

nus & manibus & pedibus insigne esse debere, ac illico fieri permutariq; quicquid dixerint. Caterum illic longe errant, quom neq; Propheta nec Christus ipse consequi tanta potuerint. Habet aut res, ut uulgo dicitur, Iunior es, q̄ ut ueteratores, in bonos uiros transformare queas. Idem uati huic Habacuc occurrit, quem supra quam dici possit, male habet, quod doctrina sua, nolit mera operatio, actusq; fieri.

Due ille Hebraee uoces Auen & Amal, quas ego ad afflictionē & laborem uerti, sepius, maxime in Prophetis coniunctim ponuntur, opusq; est ut nobis familiariores faciamus, geminum enim usum complectuntur. Alter quo nauseam & grauamen significant, ut germanice de arduis negocijs, ac intricatis causis dicitur. Hic ist muhe und arbeyt. Hoc opus hic labor est; Ita & Psal. 89. de senio confectis ait. Quod si diu uixerint, ad octuaginta perueniunt, quod supra est. Auen et Amal est, afflictio & miseria uel labor est. Eo quod senum difficilis & infelix res uitaq; sit. Alter, quod iniquitatem, nephas & malitiam significant, quo modo Prophetis in usu est. ubi in impios inuecti, pessimam illorum uitam afflictionem & laborem nominant, ut Psal. 9. de Antichristo ait. Sub labijs tuis afflictio & labor. Idq; eam ob causam. Pseudodidascali enim, Impijq; homines, sua malicia, & mendaci doctrina, multum alijs damnum dant, quippe quos depraedantur, deglubunt, detrahunt aliquid rei, premunt, seducunt, atq; imitilia

ANNOTATIONES:

inutilibus legibus, ac intollerabilibus operibus onerant
 & degraunt. Quemadmodum & nos uerbo infortu-
 nij gemma uia utimur. Primum, quod simpliciter, si
 niſtrū euentum accidensq; damnū ſignificat, quod ſine
 peccato fit. Secundo, quod etiam ſcelus & κακοτε-
 χνίον denotet, ut ſi uerbero quispiam, aliquid mali de-
 cernat ſecum, dicere ſolemus. Ille infortunium inſtitu-
 it, id eſt, ſceleſtum facinus, per quod alijs, dein & ipſe
 malum obuiaturum ſit. Huiusmodi autem differentia
 & uſus, ex oportunitate linguarum & hiftoriarum
 accipienda ſunt.

Subindicat ergo hiſce Habacuc, quis rerum fuerit
 ſtatus in terra Iuda, ſe concionatore, nempe adſlictio
 & labor illic ſuere. Hoc eſt, nulla charitas, nulla ami-
 citia, nulla ueritas neque fides inter mortales fuit, ſed
 quisq; ſua que ſtuerunt, aliusq; aliam anteuertit, ſe fel-
 lit, ad hæc rapuit, furatus eſt, quoquo tandē modo, iux-
 ta ipſius interpretationem, qua inquit. Quare oſten-
 dis prædam & iniuriam circum me? Ac ſi dicat. Eius
 modi adſlictionem & laborem accipio, quo alter alte-
 ri, quod ſuum eſt aufert, temerario in ipſum impetu ra-
 ptus. Apud Hebræos, duo illa uerba Rapina atq; Te-
 meritas fortem ſignificationem habent. Primum, nõ
 ſimplicem rapinam indicat, ſed ueluti perditionem ac
 depopulationē, ſicut domus aliqua uel ciuitas deſtrui-
 tur et deſolatur. Quo dicere uult Propheta, quomodo
 alius alium perdat, & ad inopiam redigat, edibus,

B s agris

agris adeoq; cunctis bonis priuentur, non secus ac si
perditi desolatiq; essent, ut & tū in ciuitatib. tum pro-
uincijs fieri solei, ubi nulla siue æquitas, siue ordinatio
locum habent, diuites & tyranni pro sua libidine quid
uis perpetrant. Vnde & altera dictio temeritas uoca-
tur, hoc est, Iniuria, ceu ij, quibus nulla sit cordi iustitia
Que duo uerba sic germanice reddidimus. Sie treybe
citel gewalt, und uer derben einander in der Stadt. Me-
ram iniuriam exercent, perduntq; alius alium in urbe

Atqui nondum uides hic, quod Habacuc uel idola-
trie, uel aliorum peccatorum causa in Iudeos inue-
hatur, ceterum ob ea peccata modo, quæ aduersus p-
ximum fiunt, ut eo temporis beatos floruisse homines
oporteat, qui purè diuinum cultum conseruauerint.
Eum uero fides & Charitas uulgo defuit, auaritia, u-
sura, & iniquitate obsesso. Porro nulla Deo cultu-
ra grata est, quantumuis ingens existat, ubi proximo
quis malum dederit, ut Hoseæ. 6. ait. Oblationes no-
lo, sed beneficentiam. Et Matth. 5. Relicto munere tuo
ante altare, uade reconciliare fratri tuo. Quom ergo
sibi uicissim noxij sint & iniurij, rursum minatur eis
interitum & iniuriam per regem Babylonicum, iuxta
Dei consuetudinem, qua pro sua bonitate quemuis iue-
dicat & punit, secundum eius merita.

Iniuria anteuertit ius.

Ostendit hic, quid temeritatem & internitionem
uocet. Nepe qd nulla iustitia defenditur aut asseritur,
sed sola

ANNOTATIONES.

sed sola iniuria felici successu progreditur. Quo simul optimates ac maiores terra attingit. Alacriter sese unā cum prædicatione sua & increpatione periculo exposuit, potentes taxans. Porro & ipsum seditiosum dānamq; oportuit, quom talis sit, qui magistratum cōtemptibilem reddere uelit apud subditos. Id enim seditiosum dici nunc in usu est, si quando Principes ac magistratus per uerbum Dei corripiantur, nec libera illis ad quidiuis perpetrandū uia permittatur, ut ita in pessimis suis institutis nō etiam prædicentur commēdenturue. Iam nullius culpa in terris peccatur, quā sublimioris potestatis, cui diuinitus ad coercēdos ac puniēdos fontes traditus est gladius, ipsa tamen interim ne dū laxas iniustitiæ habenas smit, cæterum ipsa quoq; committit ubi enim seuerus magistratus est, sæpe apud subditos omittitur, quod alioqui fieret.

Habacuc uero increpando pergit, nihil seditionis calumniam, ueritus, peccantesq; inter optimates potissimum arguit, futurum terræ malum illis totum attribuens. Nam uti dictum est, non eos idololatriæ, idolorumue, immo neq; communium uulgi scelerum, quælia sunt, mentiri, circumuenire, adulerari, nepotem esse & cætera, causa reprehendit, Sed enim ob iudicij tum uiolentiam tum iniquitatem, ut conciones eius tantummodo in Magistratus & iudices ordinatæ sint. Quod ipsum postea & pœna satis indicat. Ne buchadnezar enim præstantissimā, populi modo partē secum

secum abducebat, solis pauperibus, tenuibus, agricolis & hortulanis in terra relictis. 4. Reg. ul. Quasi Deus re ipsa dicturus esset, Soli magnates demeruerunt, unde ipsi poenam soli etiam luent. Et ferè in omnibus Dei castigationibus sic fit, ut potestas supplicium ferat potissimum, & precipitur, relicto in terra populo. Excellentiore enim in populo uigere potestatem necessesse est, cui subiaceat populus aequè, atque domino suo equus. Porro non multum plebi curæ est, si domini sui aut primores, scelesti, ab alio quodam è throno deiciantur, siue meliore, seu in malitia pari, ut adeo in terris punitio DEI ferè sit, id quod Maria canit. Potentes è thronis deicit, abiectos autem exultat. A condito enim mundo ad hunc usque diem, liquido apparet, ut alterum Regum per alterum, alterum Dominorum per alterum deiciat, aliosq; in thronum collocet, relictis terra populoq;. Nisi ubi cum hominibus simul etiam terram uastare decreuerit, ut in Sodomâ & Gomorra cognitum est.

In hunc modum Regem Israel per Regem Assyriorum, & rursus Regem Assyriorum, per Regem Babylonis, deinde Regem Babylonis, per Regem Medorum deiecit. Persarum item Regem per Alexandrum graecum Regnum graecum per Romanos. Romanum per Gothos ac Thurcas comminuit. Et suum arietem, si mundus diutius consistit, tandem sentiet Thurca. Et ita tam in Imperijs uel Monarchijs, quàm regnis, tam

maioribus

ANNOTATIONES.

maioribus quam minoribus dominationibus, nihil aliud, quam ruinam & resurrectionem alternam, cernere est, quasi uniuersus orbis nihil aliud sit, quam assidua conflictatio, (qualem heroes equis colluctantes in ludis serijsq; certaminibus exhibere solent) atq; equitatus, ubi mutua fiat compunctio, & fractio, ubi nihil uat, quam qui occumbat, occumbat, qui sedeat, sedeat. Idq; totum iniquitatis & iniurie nomine, ut culpa sit potestatis, si res non recte in terra passim geratur. At qui diabolus archimonarcha huius mundi illos ita agit, ut gladio diuinitus sibi commissio inique abutantur, quemadmodum et mundus reliquis dei bonis abutitur, quom tamen non possit non esse gladius, uti edere & bere. Atqui Deus semper a manibus illorum per successione tollit, alijsq; propter abusum subministrat. Sic perpetuo gladius ac potestas in mundo perdurant, persone uero, quibus commissa est potestas, semper deijciuntur uel eriguntur iuxta sui meritum uel demeritum.

Id uero Iudaeis imposuit, caecitatemq; adduxit, ne Habacuc uerbis adhiberent fidem, quod tum idololatriae tum simulachrorum expertes erant, uidebantur sibi iusti, propitiumq; habere Deum, ut nihil minus, quam tantam eius expectarent iram, id quod & hodiernum adusq; diem eius populi natura est, omnium adulatorum & operantium sanctorum instar qui semper sese praecunctis alijs Deo dilectos esse filios, nec se iram posse mereri

mereri credunt, illud Michæ in corde suo uoluitantes.
 Heccine deus in mentem suam induceret &c. Si eterni
 se peccatores confessi essent, Habacuc paruissent, timo-
 re, humilitate, uitam suam emendaissent, ne super eos
 ingruisset poena, Nineuitarum exemplo. Hæc uero dñi
 negligunt, certissime colligitur, quod Habacuc pro stul-
 to & inutili concionatore, se uero pro innocētibus ac-
 ueris dei liberis habuerint. Qualiter & nostros hodie
 Spirituales facere uidemus, qui in horrendissimis pec-
 catis et blasphemijs deo et in seruire, et grati esse putant.

Quare hæc Habacuc sententia, Iniuria superat ini-
 stitiam, haud ægre in mundo permanebit. ut & uulga-
 tum sit adagium, quo nemo non iniuriam clamat. Id ue-
 ro nequaquam nobis mirum uideatur. Oportet nec nõ
 debet ita fieri, est enim iste uerus mundi colos. Nã ubi
 omnia iuste administrantur, & cuncta recte succedunt
 illic non amplius mundus, mundanaue gubernatio est,
 Sed ipse Deus met. Et si Iniustitia, Iustitiam non præ-
 occuparet, Satanas mundi princeps perseuerare non
 posset, sed sola diuina foret administratio. Neque ta-
 men impunita sinit commissa Deus, sed, ut mundus à
 peccato non desistat, sic nec Deus à supplicio, semper
 alium deponens, alium rursus in sedem per successum
 collocans, ut Daniel secundo ait. Transfert regna, &
 liaq; instituit. Et Solomo in adagijs suis uigesimo octa-
 uo. Propter peccata terræ, multos ipsius esse Princi-
 pes oportet. Vbi uero homines rationis compotes

ANNOTATIONES.

ac prudentes fuerint, dominus eorum diutius uiuit.

Propterea uacillabit lex neque felicem tandem successum habebit iudicium.

Hoc est, non secundum legem Dei agitur, sed legē flecti & incuruari necesse est, iuxta eorum temeritatem. Eos enim hoc loci taxat, qui de iure gloriantur, nec ullo pacto uideri uolunt, iniuste quicquam perficere, ceterum aliquot aucupatur literas, quas uel inuitas ad sensum suum detorquent, ut quod uelint, significet. Ut & hodie iuriscōsulti nostri sumo suo iure faciūt, ubi putreis mala s̄q; causas habuerint, et iuri tamen huiusmōi nasum fingūt, ut causam & iustā et bonā fieri oporteat. Hoc demū Habacuc legē nutare uocat, q̄ oēs bonae causae & impediatur et ad umbilicū perducere ne queant. Illic enim uerus legis intellectus in aurā agitur, atq; contemptui habetur, unde ipsi hac ratione abeunt, postquā iure ad suā sententiā detorto, superiores facti sunt. Horū referus est mundus, bonorūq; numero cēsentur, nec alio illis cognomine insignire cuiquā licet. Deus autē nihilominus illis & minas & poenā intēdit, nec illis hoc donaturum se demū significat. Quid multa? Pauca admodum iustae causae ad rabulas istos deferuntur, quod & ipsi sentiunt ac faciunt. Neq; enim sic nummati essent, sed potius stipem colligerent, qui in toti auri & sericei conspiciuntur, si male causae nō essent.

Quoniam

Quoniam impius circumuenit iustum
propterea iudicium peruersum egredi-
tur.

Hic uides quod ueritas istas intelligat, quibus in
foro litium, alter aduersus alterum utitur. De quare
et Michæas ait. Quam supremus exigit, illam iudex
fert sententiam. Et magni heroes cordis sui cupiditate
loquuntur, cōturbantes ita populū. Quod enim hic ait.
Impius imponit iusto, idē est quod Paulus. 2. Thessa. 2.
ἐξουσιάζει ἡσέου uocat, ubi alius alij fallaciam intendit, et
insidijs circumuenit, ut iustus iniustā habere causam
cogatur. Hi uero longe sceleratiores sunt manifestis tu-
furibus, tum nebulonibus. Publici enim scelerosi, palā
aduersus legē peccāt, ut nemo non sentiat ac tāgat etiā
hi uero iusti esse, et quod iniustū est pro iusto haberi uo-
lūt. Dupliciter ita nefarij existētes, primū q̄ inique ag-
gūt. Secūdo, q̄ iniustitiā istam suā iure uenustā reddūt
ac, si Christo placet, defendūt, qd̄ priore deterius est.
Quom enī Habacuc hic p̄nūciat, oportere uacillare le-
gē, ac peruersa florere iudicia, aperte palā illos uel di-
gito mōstrat, qui iniuste cū iure et sentētiē latitiōe agūt,
quo suam exornēt causam. Statū ergo terrę nunc ha-
bemus, nempe q̄ sceleratis impostorib. referta fuerit,
maxime inter proceres, qui tamen noluerunt uideri
tales, duplici malo alijs noxam adferentes. Altero,
quod iniuste cum illis agant. Altero, quod alio-
rum

A N N O T A T I O N E S :

rum iustam causam iniustam faciant, ac sub specie bonorum uirorum desperati sint nebulones, Quod & coram Deo et hominibus odiosum est, nec ideo perditum tollerare potest Deus, sed, ut sequitur, punit.

Videte inter gentes & contemplantini, & uicissim admiramini, & obstupescite, quoniam certe profecto faciam in diebus uestris, quod non credent, ubi narratum illis fuerit.

Prædictis nebulonibus poenam hic minari incipit, ac primo fiduciam illorum & securitatem tollit, quæ nitebantur. Fidebant enim in hoc, quod populis Dei essent peculiaris, quodq; Deus Hierosolymis in templo sancto suo commoraretur. Quæ urbs ad illum usq; diem sepe numero insignibus miraculis defensa erat, non solum aduersus finitimos ac circumiacentes ducatus & regna, cæterum & aduersus potentissimum orbis imperium, quod Assyrij tum tenebāt, quod licet antea totum Israelem & deuastarat, & abduxerat, ante Ierosolyma tamen, Iehiscia regis temporibus, summo decore obruebatur, ut una nocte centena millia, & octuaginta quinque millia amitteret, & ad fugam se uertere demum cogeretur. Quapropter ridiculum admodum, & nugæ planè uidebantur Iudeis, quæ hic Habacuc & reliqui Prophetarum uaticinabantur, de Hierosolymorum deuastatione. Neq; credere unquam

C   poterant,

poterāt, donec ita fieri uiderent. Adeo illo fidebant, quod Deus Hierosolymis secum demoraretur. Neque profecto exigua fuit audacia, siue confidentia, a qua se ratio non potuit auertere. Ibi tum pseudopropheta ingesserunt se, qui Scripturæ deprompserunt sententias, quibus Christum uenturū Deus pollicetur, & Dauidicæ sedis magnificentiam, & similia. Erga quos Habacuc, eiusq; similes, qui planè contrariū adserbant, omnes oportuit esse mēdaces. Nec enī cōgruebat inter hęc duo, magnificū fore regnū, & iuxta destruendum

Taxat ergo nunc Habacuc arrogantia & si- (idē) ducia illorū dicens: Videte inter gentes, Contēplamini et obstupescite inter uos. Ac si dicat, In uos desiguis oculos, de uobis tantū præclara sentitis, omnino tuū certū estis, q̄ Deus uobiscū tantū magnifica operetur, quæ omnes gentes demirentur, ut et hæcenus fecit. Iam uero uidete & respicite, quid nam per gentes acturus sim. Ego rē semel uertā, et per gētes itē faciā, quæ uobis et rara et stupēda erunt, ut nō credatis etiā, donec sentiatis et expiamini, sed enim prophetas meos Habacuc & Ieremiā, illorūq; similes, stultorū, adeoq; nugatorū loco habeatis, nec reputetis meū esse uerbū, quod illi nunciāt. Sicut et Zedechias rex credere nō poterat quod Ieremias ad eā rem prædicabat: unde acerbabat eū, interrogās, num uerbū ex deo esset. Iere. 33. Ecquid admirabilius operari poterat deus, quā q̄ per hostes suos, gētes, thronū suum, tēplum suū, ciuitatē et popu-

lunt

ANNOTATIONES.

lum suū destrueret, que aduersum cūctas gentes usq;
eō inclita reddiderat, cōseruaratq; quorū perpetuus
Deus, & protector esse promiserat.

At uero per hoc abūde satis indicat, se nolle, aliqua
nos re fidere, nisi in sola sua tū gratia, tū misericordia,
Vides nanq; iudeis hic nihil prodesse, q; populus Dei
sint, q; sint de semine Patrum, q; legem Dei, templum,
sedem, ciuitatem, & populū possideant, neq; iuuare, q;
tot, tantaq; hactenus in ijs gesta sint, neq; quōd pmissi-
onem Dei habeant. Quam ob causam? Quōd hæc o-
mnia, citra fidem & spiritum haberi queant, ut & bo-
na iudeorum pars habebant. Porro ubi sine fide &
spiritu possidentur, nihil fit, nisi quōd culpa augetur.
Qui enim plura habet, ab eo plura exiguntur. Ad
hæc, arrogantes, temerarios, tutos, curiosos, cri-
stasque erigentes homines reddunt, qui ideo super-
cunctos attollunt sese, quibus huiusmodi non conti-
gere, se solos peculiarem esse populum Dei uolen-
tes, reliquis omnibus contemptis & condemnatis. Id
uero perferre non potest Deus, ut quo quisquam,
præterquam in una sua gratia fidat, unde illud cum
uniuersis in idem sperantibus interire sinit. Quod
quom caro & sanguis credere nō possit, quippe, cui nē-
mis mirū sit, cuius uel fiducia tuta sit, experiri cogitur,
ut et iudeis hic obuenit. Fidei nanque & spiritus,
nulla illis ratio erat, arbitrabanturq; paulo ante nu-
C 3 merata

merata satis esse, ut populus Dei adpellaretur, ac ideo protegerentur, qua opinione prorsus ad internitione precipitantur. Quae omnia & nobis dicta sunt, qui nomine & specietenus Christiani sumus, qui de baptismo, religione, & officio, super omneis, tam Gentes, quam Iudeos gloriamur, ac iuxta fidei tamen & spūs aequae uacui sumus, atque illi, ut adeo uel nos tandem per illos interire oporteat, quos iam adspernamur, ac nobis deteriores iudicamus, ut Iudeis per Chaldaeos contigit.

Oboritur hoc loci, quæstio, quomodo cum hoc textu quadret, quod D. Paulus Acto. 13. hanc sententiam ita recitat, Videte, inquit, ne ueniat super uos, quod scriptum est in Prophetis, Videte contemptores, & admiramini, & obscuramini, Quoniam ecce operor opus in diebus uestris, quod non credetis, quando uobis quisquam narrabit. Quod haud dubie, de Christi resurrectione Paulus citat, quem admodum eius locitextus cogit, quod neque hodie Iudæi credunt. Habacuc uero hanc sententiam de terræ uastatione, per Babylonis regem uentura, ob delicta populi, profert, ut manifeste in ipsius uerbis uidemus. Ad hæc respondendum est, quod hæc autoritas, ceu communis sermo, in non dissimili casu, suscipitur à D. Paulo. Nam de quouis opere Dei uenturo, sic bene mihi dicere licet, Ecce Deus aliquid faciet, quod nemo credet, siue prædicetur, siue canatur. Mundus enim Dei uerbo non credit, donec in experimento

ANNOTATIONES.

experimento repererit. Quare hac sententia recte ad
ingens illud opus, quo terra uastanda erat, Habacuc
autur. Et Paulus ne utiquam impertinēter ad maximū
Dei opus de Christi resurrectione utitur, qd' tū factum
erat, nam neutrum credebatur. Sicut & indies quibus
cūq; scripturæ autoritatibus uti possumus aduersus
Papam & impios, quas de Hierosolymorum uastatio
ne Prophetæ prædixerunt, ut si dicam, Effecit Deus
in Papatu, quæ nemo unquam credidisset, quisquis etiā
nunciasset. Atq; porrò in eo faciet, quæ iam nemo cre-
dit, etiam si prænuncientur, attamē cognoscetur olim.
Tantūdem Habacuc uult dicere, Sanè Deus quicquam
operabitur, quod non creditis, dum dicitur, donec ipsi
experiamini. Quod uero D. Paulus ait, Respicite con-
temptores, & Habacuc, Videte ad gentes &c. in caus-
sa est, quòd aliam translationem Paulus sequutus sit. In
quo tamen nihil situm est, eadem enim utrinque
mens est.

Ecce enim concitabo chaldæos, gen-
tem amaram & celerem, pertranseun-
tem septa terræ, ut occupet habitatio-
nes non suas, gentem atrocem atque
terribilem.

He sunt minæ, in contemptores, obihura' osq; pec-
catores, quas tamen ipsi ludibrio exposuerunt ac ri-
serunt, perinde atq; generi Lot Gen. 19. Propheta qui-

C 3 dem

dem uehementer rem exaggerat, siquidem lubens illos
 terrefaceret, & ad uitae suae inuouationem reduceret.
 Hic enim, non leucis super eos hostes missurum deum
 praedicat, ceterum Chaldaeos, id est, Caesarem Babylo
 niae. Illud enim imperium tum in flore erat, augmenta
 baturq; assiduò, ac tantum fuit atq; si nobis hodie cum
 Turca quidam minitarentur, qui potentior & peior
 esset, quam ut ferre possent uires nostrae. Quod &
 multo horribilius sonaret, quam si uilior quisquã prin
 cipum circum nos iacentium tale quoddam moliretur.
 Ad haec addit, esse amaram gentem, id est, uehementer
 ferocem ac malam, quòd erudeliter & tyrannice cum
 terra populoq; agat, quae non sperni, sed timeri uelut.
 Quòd si qui resisterint ei, cruciat eam in tantum, ut ca
 pite penetret. Quare opus est, ut sibi Iudaei timeant, ne
 que cogitè Chaldaeos, uel segnes, uel ignauos esse. Prae
 terea ueloces sunt, ac festini admodum, ut iterum Iudae
 is putandum non sit, quòd remotiores sint, quam ut ce
 leriter adesse possint. Veluti si dicat: Emendate uos di
 lecti filij, neq; cogitationibus uestris fidite, ut arbitre
 mini Chaldaeos non tam acres esse, aut nimis remotos,
 Iudaeis uobis praecipue acerbi & infensi sunt, praecum
 Etis alijs, ac uelociter aduenient.

Tertio, copias illorum demonstrat. Pertransibunt
 inquit, totam terram, id est, terra Chaldaeis replebitur.
 Ac si dicat: Si uos non territat, q; tam potentissimū im
 perium aduersum uos excitatur, id uobis terrorem in
 cuieret, quòd adeo acerba & ferox gens est, uobisq;

A N N O T A T I O N E S.

potissimū infusa. Si neq; hoc, terrori uobis id saltē fue-
 rit, q; tam uelox, expedita & instructa est contra uos.
 Sin & hoc nihil efficiet, ppendite illorū immensas co-
 pias, uestri uero tantillū numerum, ut pedibus uos illi
 contererēt. Oportet Iudæos omnino tutos nihilq; timē-
 tes imperij Assyriorū fuisse, q; tam acriter ac potēter
 illos propheta deterreat. Hoc enim freti erant, q; popu-
 lus dei essēt, nec ideo interituros se unquā cogitarent.
 Ideo pergit propheta, et magis exaggerat. Occupabit
 inquit, habitationes non suas. i. omnes ciuitates uestras
 et aedes, quas non illi, sed uos exedificastis. Neq; illi cu-
 re erit (sicut et uere uobis nō pderit) q; Ierusalē ciui-
 tas dei et habitatio sit, qua maxime Iudæi fisci sunt. Atq;
 frustra est, Babylonicū oīa occupabūt, quantūuis non
 sua, est enim atrox et terribilis gens. Et elegāter Haba-
 cuc, Habitationes (inquit) nō suas, noluit dicere, Cōmo-
 rationē dei, ut Ierusalē et templū. Tum tēporis pericu-
 losum, noxiū, & blasphemū erat, si quis Hierosolyma
 diruenda cōfirmaret, ubi deus ipse demoraretur, neq;
 hoc uulgus ullo pacto audire poterat. Quocirca huius
 modi uerba Habacuc uitat, iuxta tamen dicens tantū,
 q; omnia huiusmodi sub eo comprehendantur.

Iudicabit & premet pro suo more.

Rationem addit, quare Babylonica gens tam seua
 terribilisq; sit, neq; enim iudicat, aut sententiam fert,
 pro alicuius terræ lege aut cōsuetudine, nec iuxta legē
 uestram, sed pro sua libidine uobiscum aget, fructurq;

uictoria pro suo beneplacito, nullā sibi metā scopum-
 ue præfigi sinet. Sed ut uobis infesta, & acerbā in uos
 est, sic amarā in uos sententiam feret, & ut feret sen-
 tentiam, sic exequetur & in uobis consummabit. Atq;
 hoc est iudicare & premere, pro more suo, hoc est, iu-
 xta nullam legem, sed secundum quod illi uisum fuerit.
 Ita enim solent Tyranni, ubi uictoria potiti sunt, ibi nul-
 la misericordia, nullum ius, nullus timor Dei, nulla æ-
 quitas, nulla patiētia, nulla cognitio priuati peccati, me-
 ritæq; pœnæ, Caterum feroāum luporū more, iuxta
 malam & iratā uoluntatem cupiditatem tantum suam
 exaturant, ac se crudelissime ulciscūtur. Exemplo sint
 tibi nostris temporibus Episcopi et nobiles, quā pro
 omni uoto ac temeritate sese ulsi sint, et quotidie adhuc
 ulciscātur in colonis, ubi innocentē cū nocēte interire
 oportet. Nec illo satis habent, quōd uicerint, ac pristi-
 num locum receperint. Quōd autem et sese cognosce-
 rent, ut debent, quōd peccatis suis nedum temporale
 ferre damnum à Deo, ueluti exiguam pœnam, merue-
 rint, uerum etiam mortem & Inferos, ut iustū suppli-
 cium, ex eo uero nihil sit. Ad minimū assēm omnia rur-
 sum exiguntur, ueq; tantillum pœnæ condonatur, qua-
 si nihil ipsi aduersus Deū deliquerint. Quamobrē ita
 faciunt: Idco, ut et ipsi apud Deum, p̄ suis peccatis nul-
 lam consequātur gratiam, uerum ut illorū cor indure-
 tur, ne peccata sua uideāt, et os eorū obthuretur, ut ne
 orare queāt, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos
 dimittimus

ANNOTATIONES.

dimitimus & c. Et ita demū ipsi absq; miseratione intē-
tēant. Quare nō incassum sit, quōd nobiles ferē pro
insignibus suis, leones, ursos, lupos aliāque saeva gestēt
animantia. Indicatur hīscē natura illorum.

Equi eius uelociores sūnt pardis, &
festinantiores lupis uespertinis.

Pardos nunquam ego uidi. terrarum perlustrato-
res, tradūt esse animal, cui sit pellis uarijs distincta ma-
culis, foeminas maribus ferociores. Lupi uespertini,
quōd aliqui lupos ex deserto transferunt, nam utrum-
quē ex Hebr. ea uoce intelligi potest. Ego tamen lupos
esse uespertinos potius crediderim, ut hęc sit sentētia.
Lupos, qui natura rapax, prędę inhians ac sanguino-
lentus, uespere tamen longe rapacior sit, quom totum
diem non cucurrerit, & ita ad uesperam famelicus sit,
ut idem sit, uespertini lupi, quōd famelici qui diu ci-
bum non gustarint, ut & Zephania. 3. ait, de falsis do-
ctoribus. Pastores illorum sūnt lupi uespertini, qui ni-
hil residuum ad mane sinūt. Vult ergo Habacuc, quōd
Pardi & Lupi celeres sint, non quōd natura uelocio-
ris sint cursus, prę cęteris animantibus, cęterū quōd
festinent, & auide ad prędam inhient, dum fame diue-
xantur, & minore misericordia lacerent & pręden-
tur. Assimilat itaque Babylones Pardis, ac famelicis lu-
pis, quōd festinent & urgeant ad deprędandā & per-
dendam terram Iudę, ut iterum hac comparatione ter-
reat, & ad emendationem sui, populum illectet.

C 5 Et

CAP. I. M. LVTH. IN HABACVC

Et equites eius a longe ueniunt, & aduolant, ueluti aquila ad cibū.

Omissa est in hoc textu particula, Sic enim debet legi. Equites eius expandunt se, & equites eius a longe ueniunt. Porro Propheta hic Babylonicum exercitum Iudæis ob oculos depingit, ac tali hypotyposi exprimit, quasi coram transeuntem cerneret. Sic enim apparet, dum exercitus a lōge aduenit, quod primum, pars quedam equitum uideatur, sed quo pergunt magis, hoc magis eorum numerus augetur & prodit, perinde quasi in ipso transitu multiplicarentur. Id uult quom ait Equites eius expandunt se, hoc est, transeundo magis magisque augetur, si quis eos aduenientes animaduertat, & quia a longe ueniunt, item exercitum apparere maiorem facit, dum enim in remotiore adhuc loco appropinquare conspiciuntur, apparet, quasi nullum sint habituri finem, sed semper adhuc in longinquo plures sint. Ita & instar aquile ad escam aduolant. Quo celere transitum & cursum tangit, sicut & uidetur ei, qui aduenientem exercitum considerat, maxime dum nouerit sibi illum paratum ludum. Tum enim quasi uolantes uidentur, qui citius quam sese armare queant, adueniant. Sic pingendi artifício Habacuc utitur, hostium enim transitum graphicè ob oculos ponit, ac iuxta ostendit, qui illi animati sint, quos impetit hostis, ut pote, quod uideatur nihil
cis

ANNOTATIONES.

eis porro restare, quàm ut sese deuorari sinant, ut imbellis ac inermis aliqua præda, se aquilam deuorare sinat, quandoquidem, non sit quo reluctetur.

Videmus quàm proprie, quàm apposite dicere noverint Propheta, quàm breuiter ac simul tamen copiose rem aliquam explicent. Quod enim alius uel uno uerbo sic dixisset. Babylonij uenient & Hierosolyma deustabunt, id multis edisserit uerbis Habacuc, ac omnia proprie explanat, aptisque comparationibus exornat, perinde atque dum rudi uulgo prædicatur, opus est, ut illi depingatur, inculcetur, & quasi præmansum in os ingeratur, nihilque non tentetur, quo emolliri possint. Ad huc tamen quantum potest, iuuat. Intelligenti uero illicet prædicatum est. Cōmoratur itaque in cadem re.

Veniunt ut solummodo temerè agant, ut uentus uehemens ab Oriente, feruntur.

Supra exposui, quid sit temeritas, in quem & hic modum accipienda est, Vult enim Propheta dicere Babylonios nullius rei causa uenire, quàm ut mœram exercant

Cap. I. M. LVTH. IN HABACUC

exerceant iniuriam. Cui neq; misericordia, neq; iusticie ullus respectus erit. tam etiam innocens, quam nocens dura perferre cogetur, id quod plerumque fit, in communi terra cuiusdam poena, ut innocentes segregari nō possint, immō potius ante ceteros insontes puniantur. Atq; hic subindicat Habacuc, quā nihil iuris sit regi Babyloniorum, tum aduersus Iudeos, tum alias terras, quas desolat, quom ait. Tantum ut temere agant, uenient. Qui autem temere ac uiolēter agit, is neque iuste agit, neque iustam tuetur causam. Atq; hic profecto est titulus omnū planē imperiorū ac monarchiarum in terris, præcipue earum, quæ bellis se erigunt quemadmodum & Psal. 75. eiusmodi, mōtes præde adpellat, quare & ipsi tandem rursus uastātur, uti Babyloni & Romæ contigit, ut adeo Augustinus bene pulchreq; dicat. Quid aliud sunt ampla imperia, quā ingentes rapinæ? Eorum nihilominus tamen temeritate utitur Deus, ut ea, quos uelit, puniat.

Ventus ille uehemens (Eurus) est qui ab Oriente spirat, quem Latina Biblia uentum urentem nominant, i. arefacientem & siccantem, qui & solis aestu nociuor esse potest. Quemadmodum è contrario, occidius uetus (Zephyrus) humidus et frugifer est, qui ab Austro tempestatem ac procellas excitat. Qui ab Aquilone uero spirat, serenitatem parit ac nubila cœli dispellit, quisque pro sua natura. Quæ ratione ergo uetus Orientalis arefacit, ac uim & succum terra, & ex ea germinantium,

ANNOTATIONES.

minantium, aufert, Sic Babylonij omnia dea statumē
aduenient, in omnibus terris. Et ut uentum illum urere
tem nemo prohibere potest, sic nemo Babylonij etiam
resistere poterit. Horrendum propheta, exercitum illi
lum longa sua pictura exhibet, si quomodo pertinaces
Iudeos, uel mollire, uel terrere queat.

Captiuos ceu arenam colliget.

Hoc est, Quos in terris passim coepit homines, tant
inopes quam opulentos, citra ullum discrimen, immise
ricorditer, permixtos ac indifferenter collectos abdu
xit, perinde atque foenum, aut stipula colligari in cu
mulum aut fascem solēt. Hebraeis in more est, ut quom
rei alicuius immensam copiam significare uelint, are
nae comparent. Sic Gene. 22. Abrahami semē, ut stellas
caeli, arenamq; maris, multiplicandum Deus promit
tit. Itidem Iudic. 5. Tot erant Midianite in terra, ut are
nae maris essent similes. &c. Hac ratione hic dicit, Col
liget captiuos, ueluti arenam, id est immensam copiam.

Subfannabit reges, & principes deri
debit, omnes munitiōes illi ludus erūt,
congesto enim aggere capiet easdem.

Omnem consolationem & fiduciam adimit, ne quo
humano auxilio niti queant Iudei, nam etsi reges, prin
cipes, munita urbes, ut Ierusalem atq; Tyrus illi resi
stant, maior tamen & fortior est Babyloniorum rex,
quā

quàm ut ullius timeat repugnantiam. Nam adeo rebel-
lantes uincere illi facile erit, ut derideat etiam si qui se
se illi opponant. Neque ulla moenia, propugnaculaque
defendunt. Nam ubi muros conquassare non poterit,
tàm fastigiatos congeret aggeres, ut per murum tela
in urbem traiciat, & cursum suum in eandem parietem.
Quo præcipue Ierusalem, Propheta intelligit, quæ
una confidebant Iudæi, quod adeo bene munita custo-
diatæque erat, ut multa de eius obfirmatiõe, posteris tra-
dita conspiciantur.

Tum innouabit animum, per-
get, ac delinquet. Tum uictoria eius erit Dei eius.

Describit nunc, ut Babylonij uictoria sua, tum ad
arrogantiam suam, tum ad blasphemiam Dei abusuri
sint, quo tum delinquunt, ut & rursum illos Deus præ-
cipitare & destruere tandem opus habeat. Nec enim
ulli humani cordis uirium est, ut non extollatur, aut
gloriètur, in scælici rerum successu, ut illud ne dum di-
uina scriptura, ceterum & gentes è sui experientia
testantur ac fatentur. Sic Poeta canit. Nescia mens
hominum seruare modum rebus sublata secundis.
E regione, neque in aduersis rebus continere se po-
test, quoniam desperet, ac mergatur, Vtrinque nimis mol-
lis & imbecillis est, multo tamen debilior ad ferendam
bonam

A N N O T A T I O N E S.

Bonam fortunam quam aduersam, id quod uulgo iactata prouerbia testantur. Omnia perferre potest homo præterquam foelices dies. Et rursum. Fortes oportet esse pedes, qui meliores dies ferant. Quæ ipsa nos experientia docet. Cui nanque facultas, honor, & nihil non prosperitatis, pro uoto, contingunt, ille desistere non potest à dilapidatione, audacia, fastu, & rabie, donec aduersitas ab huiusmodi illum arceat, iuxta id quod aiunt uulgo. Res addunt animum, animus superbiam, superbia egestatem efficit, egestas uero dolorem adfert, dolor opes rursum queritat. Atq; hæc est mudi conditio, in ambitu, circuloque eius, & hæc hominum natura, quam nemo permutabit unquam.

Huius rei exemplum sume tristem colonorum seditionem. Triste nanque exemplum illud, in æterna usq; sæcula ad memoriam reuocandum, neque ulla unquam obliuione delendum est. Quom ex uoto rusticis omnia succederent, bone Deus, quanta confidentia, fastus, iactantia, pompa, & nulla non libido, atque arrogantia aderat? Nemo audiebat, nemo uidebat, nulla mensura aut moderatio, sed capite perumpendum, quicquid in animo proponebant, peragendum erat, neq; contineri nullius ratione habita, nec ab instituto semoueri poterant.

E diuerso, quam defessos, desperatos exanimatosq; id infortunij superiores reddidit, qui omnes ante leonum iras se ges-

Se gestabant corda, ibi nullus animus, nulla gloria, sola fuga uero, et desperatio. iam uero, dum inuersa toga, principes ac superiores quicumq; cæsis rusticis, uictoria potius sint. Rursus nullum medium, nulla moderatio utrinque est. Ignorant potestates, quo pacto cupiditatem suam explere ac recreare satis debeant. Coloni adeo exciderunt animo, ut nesciant quid faciendum sit. Faxit Deus ne inde sequatur deterius quo domini cū subditis unā intereant, ut & Babylonij ad ultimū accidit, ut posthac audiemus.

Quom enim rex cum populo suo, regno suo secundo dari uentos animaduiceret, nec quenquam regū, principum, ciuitatum atq; terrarum sibi posse resistere, crescebat illis animus, innouabanturq; mente (ut hic Habacuc ait) hoc est tum primum alacriores & arrogantiores reddebantur, quā antea unquam fuerint, summæ illius optimæq; fortune causa. nec seruare modum, nec seipfos agnoscere poterant, nec Deo totum referre acceptum, quom tamē uniuersa illa prosperitas nuda & immerita essent dona Dei. Quemadmodum hodie Principes nostri & Episcopi, Deo non referunt acceptum, quod permanserint, nec agnoscunt sese nec humiliant. Ceterum pergunt, inquit Habacuc & delinquent, hoc est pertranseunt, gloriatur, erectis cristis incedunt, quasi nunc tutissimi super omnes montes trāsiliissent, duobus arduis peccatis se inuisos redadentes Deo, quæ crudeliter eos tādē precipitabunt.

Alicrum

ANNOTATIONES.

Alterum peccatum, est superbia illa, quam in miseris exercent mortalibus iamdiu uictis, tyrannidem cum ijsdem, pro omni concupiscentia agentes. Alterum est, blasphemia in Deum, quod Deo honorem non tribuentes, se tam iustos ac dignos coram Deo arbitrentur, contemnentes & calumniantes uictos, tanquam eos, qui a Deo condemnati & abiecti sint, taliq; demeruerint. Ibi tum recte impingunt, ac in Deum delinquit, ut ita tam Deum quam homines super se onerent, & utrisq; intollerabiles fiant, ac confestim pessum eant, pro quo sane plurima moliuntur.

Primum peccatum, Arrogantia in mortalibus perpetrata, dolorem humano cordi adfert: Prophetas, ut alios Diuos, multo uehementius alterum peccatum cruciat, nempe blasphemia Dei. Quare demonstrat & explicat eosdem fusius, ijsq; respondet. Priores simpliciter communi uocabulo nominat, dicens: Per fastum suum delinquit. Alios uero amaris ac prae duris uerbis conuenit, inquit, Tum uictoriam eius, Dei sui uictoriam esse oportet. Hoc est, Non satis est fastui eius quod & superet & degraueat mortales. Ad haec idolo suo, quod Babyloni colebatur, honorem tribuere oportet, quasi ex eo tanta uirtus atque uictoria steterit. Nec uerum Hierosolymorum Deum tanta praestitisse, at potius, ceu multo imbecilliolem & uiliorem unam cum populo eius Iudaico, uictum, ac suo Babylonico idolo substratum oportuit. Ille enim est,

D CIIUS

cuius tanta uictoria, tantus triumphus esse ac dici eõne
 niat. Quò ergo nunc Iudeorum Deus peruenit? quem
 admodum 4. Reg. primarius regis pincerna, domi
 num suum omneis in terra deos deuicisse cõfirmabat,
 unde nec Iudeorum illi repugnare Deũ posse. Id uero
 uehementer prophetas cruciat, q̄ nedum impij non a
 gnoscant, undenam illis uictoria cõstet ac uirtus, uerũ
 & sese in sua obthurent malicia, deũ uituperent libere
 & secure, Satanae tribuẽtes, quod à deo susceperunt.
 uirtũ suum, uirtutis loco, populũ dei, peccatorum uice
 nefariorumq̄ collocãtes. Quare cũ hoc sese peccato,
 ad finẽ usq̄; capituli huius macerat & adfligit, ut ad i
 racundiam et impatientiam ferẽ prouocetur, quòd Ba
 bylonij iustam habere causam, populus uero iniustam
 debeant, quom hic aduersis quassentur rebus, illi uero
 propitia fortuna perfruantur.

Hoc pacto, quem Iudei crucifixo Christo superio
 res essent, gloriabantur, & blasphemabãt, dicentes: Si
 filius dei est, liberet eũ, perinde ac deus ab eorum part
 bus staret, ac omnino equã tuerentur causam, Chri
 stus uero iniquam, illic uirtus et uictoria illorũ Dei il
 lorũ fuit, hoc est, diaboli et idoli sui, nesciebãt. n. quòd
 uerus deus Christũ adeo reliquerit, inq̄; eorum manus
 tradiderit, ac iuxta Christum tamẽ diligeret, eis uero
 succenseret, more omnium Tyrannorum, qui gratiam
 Dei, pro externa sua foelicitate aut infœlicitate metiunt
 tur. Sicut & Episcopi & Principez nostri faciũt, post
 quam

ANNOTATIONES.

quam eis uictoriam in colonos dedit, quos, et iuxta ple-
rosq; innocētes Christianos adfligere & maclare per-
mittit, ac persequi, non secus cogitant, atq; causam se-
am iustam esse, ac Deo bene gratā, audaces, temerarij.
Deo se in hoc obsequium prestare credunt, nihil repu-
tantes interim, & Deum suum & causam, planè dia-
bolica esse, quom uideant sese fortunatos, Euangeli-
uero aduersitati obnoxium. Ignorant uero Christia-
norum causam esse iustam, eosq; à Deo in manus suas
traditos, quemadmodum CHRISTVS unà cum o-
mnibus Sanctis, hostili manui subiecti sunt. Quocir-
ca pergunt calumniari, in hanc sententiam erum-
pentes: Vbi nunc tuus CHRISTVS? Sine, auxili-
etur modo tibi. Tum potentiam & uictoriam illo-
rum oportet esse Dei sui, ac se non iniquas fouere
partes. Hæc uere Christiana crux est, ut nedum ad-
uersa patiamur constanter, uerum etiam, iniquam nos
tutari causam, adcoq; ut CHRISTVS, inter iniquos
censeri, oporteat.

Atqui infelix eos exitus manet, & acidum omnino
sinapi oritur, ubi mel suum totum seuerunt. Quom
enim Deum non formident in iudicijs & operibus e-
ius, nec sese humiliant, confidenter eos impingere sti-
nt, ut fortunæ & uictoriæ satis abunde habeant, eos
hoc pacto in prudentia & bona opinione sua ad stultit-
iam redigens, ut peccati sui mensuram compleant, se-

D 2 seq;

ſeq̄; obdurent, donec hora uenerit, qua aequè illis accidet, atque Babylonijs, Iudæis, & omnibus id genus Tyrannis. Nam ubi nunc ſunt, qui CHRISTO illudebant: Sperauit in Deum, liberet em nunc, ſi uult? Vbi Deus illorum, cui uictoriam referebant acceptam? CHRISTVS permansit, ipſi ut puluis agri, ſic diſperſi, & euanidi facti ſunt. Qua ex re, nos quoque conſolationem hodie recipere poſſumus. Nam & hora non longo poſt tempore aderit, qua de noſtris Tyrannis, Epiſcopis & Sacrificis dicitur: Vbi ſunt? Vbi nam Deus illorum nunc eſt? Vbi precioſa iuſtaq̄; illorum cauſſa? Vbi Catholica eorum Eccleſia? Quò ſe nunc proripuerunt, qui dicebant: Sine, Euangelium tuum & Chriſtus tuus auxilietur tibi. Quòd uero iam triumphant, inſaniunt, audaces ac temerarij ſunt, ac uictoriam Deo ſuo tribuunt, id eò pertinet, ut alacriter impingentes, ſtulti, indurati fiant, adeoq̄; ad animaduersionem matureſcant, & tametsi eis prædicetur, haudquaquam tamen credant, ſed magis derideant, ne conuertantur, & ſalui fiant.

Sed tu domine deus meus, ſanctus meus, tu ab æterno es, ne mori nos ſinas, ceterum eum, o domine, animaduersionem tantummodo eſſe permittas, & o fortitudo noſtra, ipſum nos caſtigare, duntaxat concedas.

Peccatum

ANNOTATIONES.

Peccatum blasphemantium obiurgat hoc loci, eos
 nanque reprehendit, suos uero consolatur, ac tantum
 dicere uult. Quod Babylonij superiores sunt, & tri-
 umphant, nos uero patimur & subiaccemus, non id in-
 causa est, quod Babyloniorum Deus, uerus Deus exi-
 stat, cui tantum potestatis imputant, nec quod ipsi bo-
 ni & iusti, nos uero peccatores & iniusti simus. At
 uero tu Domine es, qui facis hæc omnia, qui nos dere-
 linquis, & illos exaltas. Tua sic uoluntas est, quod ipsi
 dum nesciunt, aduersum te pugnant, quod tu illis im-
 pertis, ut potentiam & uictoriam, suo idolo impu-
 tant. Sunt autem due res, ob quas ita soleas facere.
 Prior, quod eorum malitia, ceu uirga uteris, qua ele-
 ctos tuos corrigas, ut Esaiæ. 10. Assur, inquit, uirga
 mea. Et Apocal. 3. Quem amo, castigo. Posterior,
 quod impingant, & super huiusmodi consilio tuo,
 quod non nouerunt, stultescant, & postea intereant,
 ut supra narratum est, & deinceps in. 3. Capite memo-
 rabitur. Est enim uulgare uerbum, Postquam satis pu-
 erum castigat parens, uirgam in ignem proiecit.

Orat ergo Propheta, ut Deus apud castigationem
 illam permanere sinat, nec prorsum Iudaicam gētem
 abolere uelit, unde in persona populi ait: Domine de-
 us meus, sanctus meus. Nam nullus, usquam terrarum,
 populus, uerum Deum norat aut colebat, præter so-
 los Iudæos, unde & ipsi modo dicere potuerunt, Deus
 meus. Vocat autem Deum, sanctum suum, ut solēt Pro-

phete, Deum, Sanctum Israel adpellare, Psalmo 89.
 Dominus scutum nostrum, & Sanctus Israel rex no-
 ster. Ita & in hoc loco, Deus meus, Sanctus meus. Idq;
 ideo. Nam ipsi per Deum suum, aliudq; nihil, sancti
 erant, ipso testate Leuit. Ego sum sanctificator ue-
 ster. Quemadmodum & nos, per unum Christum,
 aliudq; nihil, Christiani, hoc est, sancti reddimur, non
 per nostra, uel opera, uel merita &c. Pergit uero,
 Nonne ab eterno es Domine? Ac si dicat: O Domi-
 ne, non est alius prater te Deum ueterem, uerum, eter-
 num Deum, neque quisquam nouus fictus Deus est,
 qualis erat Babylonorum, & qui in tempore adue-
 runt, & inuenti sunt. Quo tum se ipsum, tum suos
 consolatur, nec non confidenter Babylonicum ridet
 Deum, quem tantopere extollunt Babyloni. Super-
 bum enim animum efficit, si quis nouerit, ac certus fu-
 erit, unum tantum esse Deum, eumq; Deum nostrum,
 sanctum nostrum, qui nobiscum sentiat. Quid enim
 tum uniuersi in terris dii nobis fecerint? Quom ergo
 tu solus Deus noster ac Sanctus noster existas, nos ue-
 ro populus tuus, quod cuncta in manu tua sint posita,
 propitius nobis esse digneris, ne finis nos mori, aut
 funditus per Babylonicos destrui, sed enim puniri et ca-
 stigari, ut semen tamen populo tuo reliquum sit, ut
 promissisti. Hec enim oratio, in Dei promissis funda-
 tur, quibus addixit populo, sese non deserturum eos
 omnino, tametsi non omnes conseruet. Roma. 10.

In Hebraeo

ANNOTATIONES.

In Hebræo textus clarius sonat, quàm germanice reddi possit, in hunc modum: Nonne tu Domine à seculis es, Deus meus, sanctus meus, ne moriamur? Quo compendiose Propheta omnes promissiones completur, atq; miracula, quæ Iudaico populo obtigerant: Perinde quasi dicat: Nosti ne, aut recordaris ne, quòd promiseris nobis esse Deus noster, nec unquam hactenus perire nos permiseris? neq; iam nunc nos interire sinas. Tu enim Deus noster es, in quo uiuimus, & non morimur, ut promisisti. Quod sequitur, huic parti còiunctum est in Hebræo, ac item interrogatorio modo legi potest hoc pacto: Nõne sic est domine, quòd tu ab antiquis seculis deus meus et sanctus meus es, ne moriamur, sed eo pro punitione saltem uteris ò domine, & ad castigationem pones, ò fortitudo nostra? Interrogatorio modo ergo cum deo loquitur, num ita facturus sit, ac tantummodo correpturus. Non quòd ipse ea de re dubitet, uerũ ut ipse demonstrat, quomodo fides in tentatione se habeat, quòd ita infirma appareat, quasi nõ credat, ac ferè mergi ac hesitare uelit, à magna, qua premitur, infelicitate. Quanquam enim fides firma perseueret, fragorem tamen ædit, ac longe secus loquitur, dum in agone consistit, quàm dum superior facta est. Iam & arduum erat populo, ut crederet, se posse conseruari, in hoc Babylonicæ captiuitatis euentu, aut unquam restaurari, ac tale solam esse correptionem. Quare porro sequitur.

mūdi sunt oculi tui, ne malum uidere
possis, ne ue ad iniquitatem respicias.

Quasi dicat, Esto quòd puri sint oculi tui, ut malum
ferre nequeas, uti de te prædicatur, quòd iustus sis, nec
illum malū impunitū sinas, qui sit, ut diuersum facias?
Sed patiaris eiusmodi malum, nec tamen in illud ani-
maduertas? In Ebræo ita sonat, si uerba inspexeris.
Mundare oculis, uel sis planè mūdus oculis. Est q̄ ama-
ra concessio in opere contrario, uti nos de quodā boni
nominis, licet id factis parū testetur, dicere possemus,
Assentior te bonū esse. Sed quid ita agis? Hoc ne boni
uiri officium est? Ea ratione hic, Sanè tu domine iustus
es, ita de te cōmunis fama pronūciat. At ubi nūc iustitia
tua? Hisce uerbis indicat Habacuc, quales luctanti fi-
dei cogitationes subrepant, quæ ueracem esse Deū sen-
serit. At uero tam diu differt, conuiuens ad mala, ut in
animo cogitare quisquam eum non esse iustum, queat,
sed potius nefarijs oblectari hominibus. Velut & nos
hodie cogitare possemus, Vbi Deus Euangelion nostrū
adeo misere, persecutioni & calumnijs expositū lin-
quit, ut tum iniuria, tum sectæ aduersus illud indies
multiplicētur, ut uel sic dicere sanè ualeamus, Es qui-
dem purus oculos, nec lubenter uolentiam & iniquita-
tem respicias, Quādo uero uel opere hoc cōmonstras?
Videtur nobis, q̄ nos iniustos, illos uero iustos ducas,
quū tamē certi sumus nos esse iustos, illos nero iniustos.

Huiusmodi

ANNOTATIONES.

Huiusmodi infirmitatem aut tentationem fidei, non solum uulgus habuit. Sed ut alij propheta sic ipse habuit. Ieremias. 12. idem agit, inquit, Domine si te cum litigare uellem iustus es, At tamen de iure tecum mihi loquendum est. Qui fit ergo, ut impijs, adeo feliciter, cuncta succedant? omnes contemptores, tam prosperi sint? Plasta eos, & pulchre radicem diffundunt, pergunt & fertiles sunt, tu in ore eorum prope es, & longe à renibus eorum. Et Psal. 72. Penè in lubrico pedes mei uacillassent, & gressus mei ferè impigissent, quom uiderem impijs ex sententia rem succedere & c. Vehementer enim dolore adficit, quòd tandiu iniusti superiores sint, ac uelut iniusticia, ingens ius mereri debeant. Iniusti uero sua pietate, tanta mala consequantur. At uero hoc totum ideo fit, ut illi fortiter impingant, nostra uero fides, latius explicetur, fortis ac prædiues in Deo fiat, ut posthac de rege Babylonis Habacuc etiam narrat; id quod & Psal. 72. adfirmat. Quod in sublime tollat impijs Deus, quo in profundum precipitet. Et Ieremia continuo prioribus subdit. Congrega inquit, eos, ccu oues ad lanienam, & appara ad diem occisionis.

Quid ergo respicis ad cōtemptores, obticesque, quom impius deuorat iustiorum se?

Illic in certamine constituta fides, cum impiorum
D. 5. foelicitate

Cap. I. M. LVTH. IN HABACVC

foelicitate luſtatur, quam & ordine recenſet. Ac ſi dicat. Credo & certus ſum, te unum eſſe Deum, impios que abſq; tua uoluntate nihil poſſe. Quare ergo illorum intuens ſcelera taces? utitur autem uehementibus uerbis, impios, contemptores uocans. Quo ἄθεοις, ſecuros, temerariosq; homines ſignificat, qui tum de uerbo, tum opere Dei, adeo nihil ſentiunt, ut nemo hominum, de quaquam re adeo nihil ſentire poſſit. Quos diuus Paulus Ephes. 4. ἀπειθήνοτας adp. illat, quod nos contemptores reddidimus, taléſq; , qui non ſolum contemnunt, ſed etiam negligunt, quaſi indignos habeant, quos contemnant, Ebraicie boged, quemadmodum & nos de Iudæis, ipſi uero de nobis ſentiunt, ubi alter de altero plane nihil tenet, ut & iam nunc impij aliquot, de Euangelio adeo nihil teneāt, ut uideatur eis merus ludus, ac nihil certius habeant, quam ut nihil ſit. Huiusmodi homines, qui tam nihil neque perſentiſcunt, neq; curant, ueri bogdim & ἀπειθήνοτες contemptores, & quaſi ſenſibus deſtituti uocantur, ut ne tantillum uel guſtus, uel odoris apud illos permanſerit, ſed omnia in cordibus eorum euanuerint. De Dionyſio Tyranno tradunt Historici, quod ubi templo ſpouliato ſecundos nauigationi ſuæ uentos adipiſceretur, iſta Et abūduſ in hanc prorumpēbat ſententiā. Ecce quā ſecundos ſtatus impertit ſacrilegis Deus? Niſi Chriſtiana obſtaret patientia, quomodo non hic, caro & ſanguis imprecarentur, ut decem capiti eius tonitrua

incipia

A. N. N. O. T. A. T. I. O. N. E. S.

inciderent, ac nouem passuum spacio, sub terram a-
geretur? Huiusmodi nos audacem, qui nullo neque
Deum, neque hominum respectu quiduis attentare au-
det, qui non longo ab Hebræa uoce boged aut Vuoged
interuallo distat, uocamus.

Deinde subindicat dolenter, Quod adeo temera-
rios, malitiæq; deuotos non puniat Deus, sed penitus
conticescat, ac ucluti hac illos tacendi ratione consor-
tet, ac si nihil sit, ut ipsi sentiunt, Ac pariter eos negli-
gat, ab istis antea neglectus, nihil sentiat, nihil curet,
ut duo inter sese oppositi sint deuoti contemptores.

O quam non ferenda est illa Dei taciturnitas? quam in-
tollebilis deuotorum sceleri hominum contemptus.
Tales hic Babylonios commonstrat, quod tam causæ
sue certi fuerint, ac deuoti, ut quiduis potius, quam q;
Iudæos pro populo suo, se uero pro hostibus haberet
Deus, crediderint. Ibi tum nihil certius erat, ac NOS
Babylonij filij Dei sumus. Iudæi uero hostes illius sunt,
adco meliore fortuna circumueniebantur, ut omnibus
ex æquo impijs contingit. Porro neque hoc supra mo-
dum arduum est, quod uates pro sese aliquis in fide lu-
ctante cõstitutus sit. At ubi pro officij sui iure uniuersus
illi populus, in non disimili pugna consolandus ac
retinendus est, ibi tum adfluctio, ærumna & calamitas
est. Illic trepidat populus, ut ex uniuerso cœtu uix duo
aut tres cū eo credere aut colluctari debeāt, reliq; uero
omnes in audacibus tyrānis, contēptoribusq; offendā-
tur

Cap. I. M. L. V. T. H. I. N. H. A. B. A. C. U. C.

tur ac ita cogitent. Heu nihil nobiscum est, Deus aduersatur nobis. Non uides ut illos subleuet ac ferat, nos uero derelinquat & adspernetur? Tu quicquid uoles, cōcionare, Ego quid rei sit uideo. Ibi tum sit, q. cū Mo se prope algosum mare, & in monte Paran cum Core agebatur. Illic nulli admonitioni, nulli consilio relictus est locus. Quare hunc locum adeo ponderosis & copiosis uerbis Habacuc urget, ut populum uel sic animet atq; consolatur.

Postremo cōqueritur, quòd tantam impijs prosperitatem Deus largiatur, ut iustiores se deglutiant. hoc est, potissimum Iudeos, ac iuxta alias plerasq; regiones, quæ pietate Babylonijs maiores fuerunt. Sic enim fieri necessum est, ubi magnæ diuitiæ, ibi & magna scelerata, & iniquitas. Pecunia fures, fortuna scelestos parit, nam uti cōmemoratum est, Magna scœlicitas latu difficilis est. Iam tollerabilius foret, si nefarij, non bonos, sed sceleratiores se, aut pari secū nequitia insignes deuoraret. Nunc uero sinit Deus ut optimos quosq; absorbeant, Rursum, facilius esset, si mali, punirent tantummodo bonos, aut parum damni darent. Id uero cōmiserandum est, quòd impij deuorent & absorbeant bonos, nihil relinquentes, sed omnia penitus deustantes, iuxta Psal. 79. Domine exederunt Iacob, & ciuitates eius desolauerunt. Ac super hæc omnia, iactari & cōmendari, uelint, quasi Deus cum illis sit, ac ipsi quæ optime rem expediuerint, ut in superioribus, amaris uerbis

ANNOTATIONES.

uerbis Habacuc recitat. Tum uictoriam eius oportet esse Dei eius. Ea demum uera filiorum Dei crux est, talem esse tribulationem eorum oportet, ut ueluti iniusti succumbant ac iuxta uideant hostes suos de se triumphum ducere, & ad hæc de deo gloriari. Id quod Christus Iohannis .16. prædixit. Venit hora, ut quicumque uos occiderit, arbitretur obsequium se præstare Deo. In hunc modum Christus in cruce tractabatur. Illic uero alta & profunda Dei sapientia abscondita est. Ibi in sanctis suis, immo & hostibus, admirandus conspicitur. Quæ omnia tum rationem, tum humani ingenij experientiam superant.

Relinquis homines, ueluti, pisces maris, ac ueluti uermiculos siue reptilia, quibus non est dominator.

Hæc luctantis adhuc fidei, De impiorum Babyloniorum fortuna, qua cæteris terris & populis noxijs sunt, Querimonia est. Qui uero piscium in mari transitus? duce, regimine, ordine, carent, aduersus quenquam tuendi sese, natant enim & hincinde feruntur, qui capit, capit, qui prehensat, prehensat. Nemo est qui arceat aut defendat, ut eiusmodi pisces nihil aliud sint, quam postea ob oculos deuoratorum præda. Homines capiunt ac deuorant, maiores pisces & uiperæ deuorant, Aquilæ, Miluij & hoc genus aues deuorant, Castores, & alia id genus animantia deuorant.

rant miseros pisciculos. Cibus tantummodo sunt, tam
 hominum, quam auium, bestiarum & belluarum.
 Eiusmodi sinis omneis terras & populos Chaldaeis ef-
 se, ut capiant, edant, ac deuorent duntaxat. Anne mole-
 stū est, impuris, tā impijs, sceleratis, omnes puras &
 pijs regiones ceu culinarios pisces, quos capiant, exen-
 terent, uorent pro sua libidine, esse debere? quem ad-
 modum & Paulus Gnomem Psalterij adducit. In dies
 singulos propter te morimur, Aestimati sumus, sicut
 oues quæ ad uictimam ducuntur. Alterum quod ait,
 ueluti reptilia quibus non est dominator, idem est cum
 priore. Non enim de reptilibus terræ, sed maris mi-
 hi loqui uidetur. (Remes) nanque Hebræis est, quic-
 quid reptat ac serpit, quod ego uermes dico, quanquam
 angustior eius uocis natura sit, quàm ut illa complecti
 queat, sed aliud nobis non est. Solemus enim dicere
 go. Es krymmelt und uuyimmelt, reptat & uerminat.
 Et Habacuc hæc addit ut ostendat, de quibus ipse pisa-
 bus loquatur, puta de minoribus qui omneis miseri, et
 ga suos deuoratores, uermiculi sunt. In expedito enim
 hominibus sunt, adunca acus, plagæ, sagenæ, ham-
 sportæ, nasæ, & nihil non uasorum, quibus capiunt,
 dein & edant pisces, præterquam quos aues & ma-
 res pisces, rostris & unguis suis rapiunt ac deuorant.
 Hi omnes duce carent ac domino. Id est, non est inter
 illos ordo, nesciunt, cui se credant, sed perpetuo hinc
 inde errant, aliorum tantum præda ac alimonia.

ANNOTATIONES

Omnia trahit hamis, ac sagena sua
capit, & plaga sua congregat.

E' Chaldaeis piscatores facit, quemadmodum ex
Nimrod Moses uenatorem. Genesis. 10. Et uti recena
sui, multiplicia sunt homini uasa, quibus deprehendat
piscis. Sic & hoc loci regi Babylonis tribuit, non
ineptum eum esse piscatorem, qui uaria sua potestate
omnia ad sese attrahat, capiat ac colligat. Porro
hami, sagene, retia nihil aliud sunt, quam ingentes ex
exercitus sui copiae, quibus omneis sibi subiugauit terras
ac totius mundi bona, aurea & argentea *νεμυλῶα* pe
cunias, census, tributa ad se Babylonem contraxit, ut
& uasa templi Hierosolymitani secum abduxerit.
Quid enim aliud est, ubi tantus rex exercitum suum
in terram aliquam ablegat, & capit, quam ut prom
ptam pecuniam, aurea & argentea siue uasa siue or
namenta, praeterea & homines rapiat, & secum ab
ducatur, postremo, census ac tributa eius prouinciae re
tineat. Idque piscatoris in morem, qui eiecto reti suo,
quicquid coeperit attrahit ad sese & adseruat, quod
non pessimum fuerit.

Propterea letatur & exultat.

Quam

Quam pertædet Prophetam, tantæ impiorum Chaldeorum fortuna, quippe qui ideo perfunduntur gaudio, ubi uniuersa terra suis cum incolis mœrent. Genio quidem indulgent nec pessime secum actum putant, ut eos tam fœlix rerum successus titillat, et ut bene habent, nec illis iuxta compertum est, quod interim eorum ratione ad lanienam Deus saginet. Atqui hoc totum et nostri causa posteris traditum est, ut tale, et hoc genus alia exempla, nobis esse debeant solamini, quom et nos impiorum prosperitatem uiderimus, ipsis uicissim gloriantibus et exultantibus de nostra calamitate, neque aliud cogitemus nobiscum, quam eos saginata esse pecora. Nam quæ ad saginam reposita sunt, abtilia, ea non oblectationis aut usus nomine, sed potius culinae, lanienæque gratia, fouentur. Quæ uero ad uoluptatem usum fructumque educantur, ea macilentia et cingula seruantur. Deus optimus, magni coci officio fungitur, cui magna culina sit, unde et grandia saginat animantia, hoc est, Reges, Principes, quos usque cõcurat, ut illis plusquam nimium, rei, honoris, uoluptatis, potestatisque, suppetat. Leticiam et choros ipsi non adimit, uel supra ceruices et libetorũ suorum corpora. Quemadmodum et Herodis filia pro capite Iohannis saltabat, ac mundus gaudebat, iuxta uerbum Christi, Apostolis tristitia obruitis. Itidem regi Babylonio, populo que eius, summo

ANNOTATIONES.

summo gaudio fuit, maxime Iudeis uictis, qui sic pas-
sim cantati erant, quod Dei sui nomine insuperabiles
essent. Vnde & atrocius, quam alijs, cum illis egit.

Ideoque offeret sagenæ suæ,
adolebit incensum reti suo,
per illa enim, tum portionis
suæ pinguedinem, tum cibi
sui copiam adeptus est.

In superioribus retulit, Tumq; uictoria eius, Dei
eius erit. Id est, idolo suo Belo & Nebo (his enim uo-
cibus Deum Babyloniorum Isaias. 46. exprimit) nec
uero Deo Hierosolymis commoranti, honorem re-
fert acceptum. Hic uero inquit, quod sagenæ suæ im-
molet. Et reti suo incensum adoleat. Quom tamen pau-
lo ante demonstrauerimus, sagenam & rete eius ali-
ud esse nihil, quam exercitus sui uirtutem. Qua uia
itaque illis ipsis offert, & Deo tamen suo pariter ho-
norem acceptum refert? Respondeo. Adco in Chal-
daeos excanduit uates, ut pro magnitudine zeli, quo
in Deum & populum eius ferebatur, Regi Babyloni,
genti eius Deo & religioni, posticis sannis occurre-
ret. Perinde ac si dicat, Cui thura datis, cui sacra faci-
tis? Nullus tamen Deus adest, Nec idolum quicquam
est, uti Paulus. 1. Corinthio. x. refert. Et ego, cui nam
hec & oblationes & thymiamatum incensa fiant, ci-
E trasudo

tra sudorem dicam, scilicet sagene, adeoque potentie uestrae. Qui enim de re aliqua gloriatur & exultat, quales in tali fortuna uos apparetis, nec uero Deo, more uestro, gratias agit, is seipsum Deum facit, sibi ipsi gloriam uendicat, nec in Deo, ceterum in sua tum uirtute, tum operibus, letatur. Quapropter, & si ore Deum quidem nominetis, manu uero Idolis thurificetis & litetis, nihil tamen in imo cordis uestri, hoc est. Verum de uobis ipsi magnificatentis, atque uobis placetis, quod tanta possitis, quae & ex merito, uos iuste adsequutos arbitramini. Quare & sagena uestra, uires & potentia uestra, immo & Deus uester est, cui immolatis & adoleitis incensum. Vestris namque uiribus nitimini, de ijs gloriamini, minutamini, & gaudetis. Si enim ille desint uobis, Idolum uestrum parum uobis siue leticie, siue opis tribuerit. In eum modum Esaias tertio capite loquitur. Adorant, inquit opus manuum suarum, & opus quod digiti illorum fecerunt. Et Actorum septimo cap. Stephanus ait. Letabantur in operibus manuum suarum. Nam quod cuiquam uoluptati est, & quo quis fidit, id illi Deus est. Quandoquidem nemine praeterquam uno Deo fidendum sit, neque aliqua de re, quam Deo, gaudendum. Impij uero, ex operibus & potentia sua, quae illorum Deus est, consolatione recipiunt, nec enim aliud possunt.

ANNOTATIONES.

Vult ergo tantū propheta dicere. Quam egregiā
Deum habetis. Sagena, id est, propria potestas uestra,
uobis Dei loco colitur, licet à Deo nostro eadem uobis
obtigerit. Præterea & in eam blasphemā diuinus ua-
tes inuehitur, Quod gloriam Deo non tribuant, unde
& apud Deum, ob ingentem illam ingratitude[m] &
peruersum, uitioque dandum cultum, diem eis dicit.
Perinde quasi dicat. Hic est fructus patientie tue, qua
ultionem differendo, fortunam illorum amplias, ut ne
dum homines supprimant, uerum & te ipsum impete-
re non uereantur, gloriamq; tuam, reti potentie sue,
quam à te receperunt, referant acceptam. Id in caussa
est, quod pars eius habitior inde facta sit, & tibus eius
uberius. Hoc est, tanta potestate, tantum adeptus est re-
gnum, tantaq; bona. Hinc bene saginatus est. At bene
saginatū esse, Idololatriam parit Mose in hymno suo
confirmante. Impinguatus, incrassatus, dilatatus est, un-
de recalcitrauit. Geminus ille Dei cultus, Immolare, a-
dolere incensum, in perfrequenti Scripturae usu est. e-
Mosi lege promanans. Num uero & Babylonijs ca-
dem cultura ratio fuerit, Vel, an ne Propheta hisce uo-
cibus, illorum uoluerit significare cultum, suo cuiusq;
arbitrio relinquo. quandoquidem non multum in co-
situm sit.

Quam ob causam adhuc adsiduo
expandit rete suum neq; unquam a mor-
talium cæde sibi temperabit.

E 2 Cresc.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit, ut adeo non saturatur, imò potius amplectur nummis auaritia. Eiusdem conditionis sunt, quæcunq; delitæ mortalium scelerate delitæ. Quo quisquam maiore honore præditus est, eo maioribus ornatum sequitur. Quo pluribus quisquam terris populisq; dominatur, hoc ad dilatandos regni sui fines cupidior est. De Alexandro Magno Græci Historici ita memorie prodiderunt, Quod dominandi eius libido, non satiabatur uno dumtaxat mundo. Eadem ratione & Habacuc irrestinguibilis habendi sitis regem Babyloniorum arguit. Nempe quod suo non contentus sit, sed etiam si fors eius pinguis sit, adhuc tamen rete suam sine contaxione expandat, ut regni sui fines augustiores reddat. Atq; hoc ipsum, homines interficere uocat. Nam & terras & populos consequi, secus fieri non potest, quàm cæde hominum. Id uero latrocinantia auaritia parum curæ est, modo ditescat & impinguetur. Hoc loci uides ipse, ut retis nomine, potestas eius accipienda sit, qua homines cum trucidat, tum bona illorum sibi spoliat.

CAPVT SECVNDVM.

Hic super custodiam meam
sto, & super munitionem
consisto, uideoque & cons

templor

ANNOTATIONES.

templor, quid dicatur mihi, & quid respondeam increpanti me.

Appetit hic, & iustum exordium sumit id, de quo supra dixi. nempe, Quod non pro sua solū persona, in agone fidei, aduersus Babyloniorum fortunam, Propheta constiterit, uerum contra populi sui, cui uerbum nunciat; incredulitatem illi etiam decertandum est, ut eos consoletur & confortet. Quare prius quā aduersus Babylonios uaticinetur, uenturaq; ipsis mala prädicit, infidelis eius populus accusandus est, ut in sua sibi concione auscultantem eum detineat. Ut si nunc minister uerbi, de imminente, siue presenti malo uerba faceret, & populus desperare & curstare inciperet, quasi nihil spei reliquum foret: illum profecto animatum esse oportebit, ut officium suum commendet, Ecclesiam admoncat, ut perseuerantes ad usque finem, rei tandem euentum accipiant, & quo modo Deus tantum uindicaturus mali sit, eos que erepturus. Itidem hic Habacuco agendum est, eorum causa, qui Babylonicam tyrannidem, cuius mentionem fecerat, suo uite cursu experiri cogerentur, ne desponderent animū, quasi omnis sit spes abolita. Erat enim diuinitus promissum populo, uenturum olim Christum, regnumq; magnificentissimum.

E 3 Hieroso

Hierosolymis inchoaturum. de hoc quidem persuasi erant, ut & idem obseruarent. Hinc ea opinione ducebantur, ut Hierosolyma uel præ uniuerso mundo perduratura, seq; in ea terra mansuros perpetuo crederent. ut adeo uaticinio Habacuci, de Babylónico aduentu fidem non possent facere. Vbi uero aduentarent, & re ipsa prophetiam experiebantur, nimium tum faciebant fidem, usque adeo, ut futurum Christi regnum in dubium uocarent, quom non adueniret Hierusalem in suo uigore persistente, ipsiq; in ea adhuc terra degentibus. Videor mihi uidere, hæc, horum que similia conuitia per ora uoluisse omnium. Quo se nunc propriucre propheta illi, qui Christum nobis futurum predicabant? quàm egregie nobis imposuerunt? Auge credat. qui uolet, uenturum ipsum. Ecqui ueniret? Hierosolymæ in cinerem redactæ sunt, nos in alienam terram abducti sumus. Apage cum istis in uniuersum Prophetis. nihil planè nisi spermologi estis, & terras & indigenas fallentes.

Eiusmodi Rationis indoles est, ubi alia uia, quàm ipsa præ se tulerat, uerbum suum adimpleat Deus. Perpetuo nanque Deo, modum, tempus, uiam desinare cogitat, quibus promissa sua exhibeat, aut nolit ei porrò adhibere fidem. Iam Deus non potest secus, quàm ut uerbum suum mirandum in modum, longèque aliter ac nos cogitamus, compleat. Hinc usuuenit. ut nullo unquam tempore fides Deo fiat. Si mi-

natur,

ANNOTATIONES.

natur, secundæ res nos impediunt, & absconditio futuri mali, ne minis eius credamus. Si gratiam promittit, præsens nos arcet infortunium, & quod futuram gratiam nondum persensimus, facit ne promissis eius credamus. Ibi primum exurgit uatibus, ut maximo labore erga desperandum, & incredulum populum occupentur. Quo pacto enim promissum CHRISTI regnum stultius & mirabilius auspiciari potuit Deus, quam quod Hierosolymam, ubi uigere debebat, uastari sineret per impios persecutores? Et, quod populum suum peculiarem ab hostibus eius captiuum abduci permetteret. Quomodo credere poterant, Hierosolymam in cinerem redactam, & iuxta tamen amplissimum regnum fore? Rationem hic mergi & desperare opus esset. Qui non desperat, illum supra omnem sensum, tum rationem, in solo uerbo Dei uirari & herere operæpretium est, ut nouam conspiciat Hierosolymam, quæ tum nusquam tamen appareat, ut quæ prorsus inuisibilem Hierosolymam, certam habeat, ueluti ob oculos positam, quom tamen uisibilis, in fauillam ante conspectum eius redacta iacebat. Cuius rei aptissimum exemplum est cernere Hieremie trigesimo secundo capite. ubi Propheta impendio obstupescit, Qua nam uia coram Deo fieri possit, ut Hierosolyma simul uastata esset, & iuxta repararetur tamen,

ut in ea, emptiones & negotiationes sint. Recita idem Caput, huc enim, uti uerum scholion, apposite quadrat.

Habacuc nanq; idem hic facit, ut uastationem nunciet, & rursus promittat. Omnes de Christo prophetias, adimpletas oportet, aduersus & supra omnem sensum & Rationem. Ideo nunc ait, Hic super custodiam meam consisto, superq; munitionem figo gradum. Militis personam gerit, qui defendendi sui gratia in speculam concedit. Ad quem uero attinent huiusmodi expectatio & uigilia? Aduersus quem pugnat? Aduersus incredulitatem & impatientiam populi. Ac si dicat, Murmuratis, iniquo animo fertis, multos alios item incredulos constituitis, ut neq; mihi nec ulli Prophetarum credant, sed desperent de promisso Christo. Esto. Propterea ego non desistam, sed me instrua, & armabo in uos, eoq; magis predicabo, si uel aliqui in fide seruari possint. Itaq; sto, ueluti qui in munita specula, & custodia consistit & pugnat. Sic & ego excubias cano, & fortiter et acriter pro infirmis in fide dimico, aduersum uos incredulos & desperatos. Et ita sto, ut uos me prosternere non possitis, Consisto enim super munitionem. id est, uerbum dei a mea parte stat, quo confido, & cui credo, unde et loquor & alijs predicor. Talia (ut dixi) summe necessaria sunt, si quando populus animo exciderit, ut tum Propheta firmus in uerbo suo consistat, nec cedat, nec uacillet, neq; infortunij,

ANNOTATIONES.

fortunij, nec incredulitatis, nec murmurationis, nec blasphemiarum in populo, nomine. Vbi enim ille nuda uerit & ceserit, qui uerbi & consolationis dux et adseruator esse debeat, tum actum est, uexillum succumbit, & uigil interemptus est. Sin constiterit, aliqui tamen permanent adherentes, qui obseruant illum.

Contemplor, inquit, quid mihi dicatur, & quid respondeam ei qui me increpat. Hoc est, expecto, quomodo imminentibus mihi ab incredulis & blasphemis, insultibus responsurus sim, qui & peruertunt & deterrent infirmos, meq; una cum omnibus Prophetis arguunt, ueluti mendaces, uerbo dei alium habere successum quam ipsi apud sese decreuerant in animo. Nisi enim responderem illis, ac in eos predicarem, ceterum tacitus eorum probra perferrem, uniuersum populum tandem a uerbo dei scuocarent, ut nemo deinceps futurum Christi regnum prestolaretur, sed omnes de eo desperarent. Quare officium meum non indiligenter administro, custodiamq; quemcunque potuero. Atq; hic uides, ut omnium Prophetarum labor & summa cura in hoc steterit, ut populum in fide uenturi Christi retineret, quæ et uerbo in Christu fixerunt, ut æque in ipsum crederent, atque nos in eo heremus, & in eum credimus. Qua de re neque uates ille uituperationem & blasphemiam perfert, quom tamen æquo animo ignominiam & calumniam pro Christo ferre debeamus. Quantum enim ad nostram personam attinet, perpeti
E 5 debemus.

debemus. At ubi doctrinam concernit, eam defensam satis & excusatam esse, conemur, æque ac Christus Ioannis octauo, ante pontificem Hannam fecit. Nam qui doctrinam & uerbum in blasphemia & uituperatione succumbere sinit, quom tamen id prohibere possit, is opẽ fert, ut infirmi ad incredulitatem precipitentur. Quam ob causam incessanter excubie sũt agenda, semper docendũ, admonendum, corripiendũ, prædicandum, urgendũ, ut electi conseruetur. Qui uero non credunt, nisi fiant, post alteram & tertiam admonitionem, iuxta Pauli doctrinam Tit. 3.

Particula illa (quid dicatur mihi) fortassis ita intelligi posset. Contemplabor, quid mihi dominus dicturus sit, quom in Hebræo sonet, quid in me dicetur, ut hæc portio, de uerbo Dei, altera subinde sequens de Calumniatorum uerbo intelligenda esset. Atqui arbitror, utramq; de calumniatoribus intelligendam, qui in Habacuc loquuntur & uituperant, hoc est, in ipsum & doctrinã eius loquuntur arguuntq; mendacij. Quẽadum & Zach. 3. proditum est memoriæ. Dominus increpet in te Satan, hoc est, Dominus tibi obijcere se uoluit, institutum tuum incidere, teq; cohibere. Quom enim Habacuc excubias agat, super speculam & munitionem constitutus, iam ante uerbum dei habet, super quod stet, & quom circũspiciat & contempletur, quid illi obijciatur, facile obseruatur, huiusmodi uisum & respectum in homines ordinatũ esse, qui illi sese calumnijs

ANNOTATIONES.

inimicis opponunt. Ac ideo consistat ac respiciat, ut infirmos consoletur & retineat aduersus opponentium sese calumnias. Ergo & Verbum dei sequitur, quod tum infirmis, tum Calumniatoribus proponat, dum inquit.

Dominus autem respondit mihi & dixit. Scribe uisionem hanc, & depinge graphice in tabulam, ut legere queat quisquis præcurrit.

Dei nomen induci, ad terrendum uituperatores suos, & ad confortandum infirmos, ut quod non ipse, cæterum Deus dicat & præcipiat fieri. Quo loco obseruandum est, quom diuinis rebus, usq; mirabilem adeo successum uideamus, oportere hominem, proorsus omni intellectu & ratione missis factis, uno nudoq; uerbo Dei adherere, alioqui quicquid orsus fuerit Deus, illi nugæ & stultia uidentur. 1. Corinth. 2. Porro & externum pariter symbolū uerbo solet addere deus, quæ admodum literæ sigillo obsignari solent, quo literis fides fit & confirmatur. Sic ieremias ligneam ceruicibus suis circumductam, cathenam gerebat, iuxta uerbū dum omnium terrarum captiuitatem nunciaret, à Rege Babylonico Israeli obuenturam. Ierem. 28. Isaie præterea nudo incedendum erat, dum Aegypti dcprædationem prædicaret. Rursum Ieremiam ab amicis suis agrum comparare oportuit ad uerbum, quo reedificandam

dificandam Hierusalem uaticinabatur. Et hoc genus nō pauca in plerisque Bibliorum locis occurrunt, ut & in nouo Testamento iuxta Euangelium Baptismus & Sacramentum, ceu externa signa instituta sunt. Neq; diuersum hic Habacuc ex diuino iussu facit, iuxta uerbū quo promissi Christi & Regni eius aduentum annunciat, & restorationem Hierosolymorum, externum signum siue gestum addit, dum tabulam prehensam scribit, significantibus maioribusq; notis, quid ea ipsa planē uerba, Quomodo uaticinia de Christo certa & indubitata uentura sint, nihil officiente rege Babylonio, etiam si in cinerem Hierosolyma redigat, populumq; secum abducat captiuum. Quam tabulam in publico aliquo loco fixam oportuit, ceu templo aut foro, ut qui uis & uidere & legere potuerit. Qua simul calumniantium ori pefulum est obditum, & infirmi in fide, quantum fieri potuit, conseruati sunt.

Id ergo est quod dixit. Scribe uisionem & explica in tabula, Qualem uisionem, nedum quam Habacuc uidit, Sed omnium planē, qui de Christo uaticinati sunt Prophetarum. Siquidem in Hebræo idiomate prophetie uisiones dicuntur, Prophetæ uero uidentes aut contemplantes, id quod primo Regum quinto textus palā indicat. Ita Gabriel Danielis nono inquit, ut impleatur uisio & prophetia. Ac si dicat. Omnium Prophetarum uisiones & prophetie in Christum uergūt, quare ubi Christus aduenerit, uisio adimpletur. Ex quibus non

ANNOTATIONES.

bus non obscure animaduvertere licet coram uulgo quã
uis prophetiam, communi nomine, uisionem adpellatã
fuisse. Tantum ergo in se continet, quod Habacuc mo-
do ait, Sume tabulam, & scribe super illam, uisionem,
hoc est, scribe super eam de Christo quoddam uaticini-
um, & quid de eo sentiendum sit (dum adeo despon-
dent animum atq; desperant Iudæi, & secum & cum
Prophetijs actum esse arbitantes) explana. Neq; ue-
ro uisionem, hoc est, omnia omnium uatum de Christo
oracula, scribere super eam potuisse, cogitandum est,
alioqui magnam fuisse operæ foret præcium, præsertim
dum tam crassis pingere debet characteribus, ut & in-
cursu quisquam legere possit. Enimuero id, uisionem
scribere, nominat, ut quicquam scribatur, quid nam ea
de re sentiendum sit, puta ea, quæ sequuntur uerbã. Et
quod depingere aut explanare uel explicare debet, ni-
hil aliud est, quàm q; significanter, clare, literis maiori-
bus extrare debeat, tamq; clare & crasse, ut nõ sit o-
pus ob illam stare, obtutuq; in ea diu herere, numeran-
do ita colligendoq; literas, ut fit in parua abbreviatãq;
scriptura, uerum ut omnino grandiuscule notæ sint, ut
certo, uelut in momento & uideri & legi queant, ac
ueluti in cursu penitus deprehendi, sic tamen, ne cursu
festinetur, sed quod inter currendum elementa possint
agnosci. Tam præpeti enim cursu quis ferri queat, ut
etiam si pilarum templi magnitudinem præ se ferrent
literæ, nec sic tamen cognoscat.

In hoc

In hoc modo Propheta laborat, & in id totus incūbit, ut certo & planè uideatur & legatur, atq; id uult, quom ait. Et explana, hoc est, clarum fiat, crasum, uisui & intellectui satis expositum. Quo significare uult. Quod, quemadmodum tabula manifeste certo & expresse uidetur & legitur, ceu ea, que à celeriter præteruolante cognoscatur, eadem ratione indubitatum esse debeat, uenturum esse Christum, perinde atq; Prophetarum tum uisiones, tum uerba de eo sentiunt & prædicant, ut non nimium à uastatione Hierosolymorum, suiq; captiuitate, quã à Rege Babylonis passuri sint, pauefiant.

In hunc modum. Visio suo tempore ueniet, et libere tãdem aget, nec uenire negliget. Sin differet aduentum, expecta illam, certissime ueniet, nec moras necet. Qui uero aduersum hoc pugnat, illius animæ nihil feliciter succedet. Iustus enim ex fide sua uitam ducit.

Videntur textum, qui clarissime & apertissime in tabulam exaratus erat: id enim est, quod de uisione scribere debuit. Nos q; uidemus, quàm sint uerba consolationis plena, adeoq; promissiones, de futura omnium prophetiarum, in Christo, adimplerione. Quo simul fides in futurum Christum suffulta est, pr. euentumq; ne mendacij in prophetis suis arguatur Deus, tãquam promissio
sua nulla

ANNOTATIONES.

sua nulla sit. Nam & si Hierosolyma dirueretur, & Israel captiuus abduceretur, Regnum tamē Iuda in uerbo Dei comprehensum permanebat, aderantq; prophete, qui populum sustentarent & inhortarentur ut statuto tempore, pœnam nō iniquo animo ferrent. Quod in nouissima Hierosolymorū deuastatiōe à Romanis facta Iudeis nō contigit, quia etiamsi uicē abacti sunt & extorres facti, nullus tamen eis Propheta est, qui eos consoletur & sustentet ad prædefinitum usq; tempus perferendi pœnam illam. Nec Regnum illorum in uerbum conclusum est, uerum omnino destitutum & prophetijs, & regijs personis. Quod in Babylonica uastatione non contingebat.

Dicit itaq; Prophetia siue Visio de futuro Christo & regno eius, non intercidit, etiamsi ad statutum usq; tempus desolemur. Ceterum adhuc fixa & inconstans similiter consistit, atq; de ea Prophetæ loquuti sūt. Definitum uero tēpus habet, quod nemo nouit, sed soli Deo a seruatum est. Quæ ubi suo tempore aduenierit, libere aget, nec fallit. Quod ego uerti, nō admittet quin ueniat. Hoc ipsum enim uult, ubi inquit, cam non fore mendacem aut falsam. Et liberam illam actionem nihil aliud pulat, q̄ quod Psal. 11. qui eodem uerbo utitur, dum inquit. Erigam salutare, quod libere in ea re aget. Quod totum ualet. Vbi completæ de Christo prophetiæ fuerint, libere tum prodibit & erumpet, quod iam delitescit, ut in uniuerso terrarum orbe de eo prædicetur,

prædicetur, & undique de eo uerba fiant, ut & nemo impedire possit, etiamsi ipsæ inferorum portæ sese opponant. Hæc enim natura est Hebræe huius uocis, iaphæah, ut significet, libero ore proferre sermonem, ac aperte & confidenter quapiam de re dicere, nullius habito respectu, perinde ut Lucas de Paulo, Apolline, & alijs scribit, quod cum alacritate & confidentialibere de Christo loquebantur.

Post hæc infirmos adhortatur Habacuc, qui egre promissioni huic fidem faciunt. Audimus quidem, posset dicere, suo eum tempore uenturum, At quando tandem tempus illud aderit? Nimum certe comperendatur, perpetuo suspensi animos tenemur, dum dicitur nobis, ut & Esaias. 28. ait. Expecta modo, expecta modicum hic, & rursus modicum. Hic præcipitur, & illic rursus præcipitur. Ecquando tamen somel fiet? Video equidem, ubi diu audiuerimus & expectauerimus, quod tandem interimus & uastamur. Ad hæc, idq; genus similia uerba (qualia non pauca ab incredulis aut in fide imbecillioribus, audire Prophetas necessum est) Habacuc nunc respondet dicens. Esto & si moram aliquanto neccat, expecta illum, certissime ueniet, nec diu aduentum suum differet. Porro intra tales promissiones & admonitiones minatur etiam ut nullam non uiam inquiret, in fide eos erigendi & seruandi. Nec enim plures uie reperiri possunt, quæ ad fidei confirmationem faciant, quàm tria super hæc
tabulant

ANNOTATIONES.

tabulam scripta, quæ sunt, promittere, hortari, minari. Quæ si non iuuant, nihil aliud proderit. Minari non inepto sanè ordine postremum est, promittere uero primum. Nam ubi bona promissa fuerint, & subinde obsecrationes & adhortationes, dimittendus deus est, quisquis permanere noluerit, & ultimæ ualedictionis loco minæ intentandæ sunt. uti ad immorigeros dei consuetum est. Agedum institutum tuum exequere, inuenies tandem optime, quid feceris. Atq; hæc est uera, diuina genuinaq; docendi ratio. Quæ tria Christus etiã cum Apostolis, item ut Moses & omnes Prophetæ, obseruauit.

Minæ uero sunt hæc. Qui uero repugnauerit illi, eius animæ nihil prosperi obueniet. Hebræa uox uophla, quam Latini contentionem & pertinaciam uocant, nos renisum dicimus, ut peruicaces uerbo Dei sese opponunt, neque cuiusquam dicto obaudiunt. Quales D. Paulus ad Romano. 2. contentiosos appellat, dum inquit. Qui contentiosi sunt, nec ueritati obtemperant, obtemperant autem iniquitati. &c.

Quibus æque nobis eos indicat, quos Habacuc uoce Uphla hic intelligit, Semper aliquid offendunt, quo uerbo Dei occurrant, ut omnino credere eos non oporteat, Exosa profecto gens cui neque promissiones, nec admonitiones, nec minæ curæ sunt. Iam quid inde illis lucelli emergat non reticet Habacuc. Nihil, inquit, fortunati animæ eius obueniet. Quibus & Isaia

E minatur.

minatur. Nisi credideritis, non permanebitis. Et Mo-
se in plerisque locis, nullam illis prosperam fortunam in-
terminatur, si Deo non obedierint, uti & contigit, &
nunquam non accidit, Christo ipso confirmante, Qui
non crediderit, condemnabitur. Quomodo enim illi
pro animi sententia res succedere possunt, qui cum
Deo bellum gerit, nec fidelem, nec ueracem illum re-
putans? Nigrum Thita (quod aunt) præfigit Deo,
& illi rursum à Deo Thita præfigitur. Quod si pau-
xillum temporis bene habeat, maius illi malum est. de-
teriorq; damnatio.

Postremo, Tabule Scripturam, principe dicto
concludit Habacuc. Nam iustus ex fide sua uiuit.
Hoc est, si quis iustus esse & uiuere uelit, peropus
est, ut promissionibus credat. Sic ratum & fir-
mum est, nec aliud hic requiritur. Econtrario Im-
pius in incredulitate sua moritur, Ita hoc loco si per-
manere & conseruari uobis animo sedet necessari-
um est, ut Scripturæ Tabulæ fidem habeatis, nem-
pe, quod CHRISTVS uenturus sit tandem
unâ cum regno suo, qui uos errore non sinat inuol-
ui, ut in speciem longe secus uos respiciat res, quom-
deuastamini. Hec enim insita uerbi Dei indoles est,
ut altiora & impertinentiora præ se ferat, quam uni-
uersi uel sensus, uel ratio capere, & omnis experi-
entia sentire, queant. Videtis & sentitis regni ue-
stri desolationem, unde uobis per fidem ultra quam
sentitis

ANNOTATIONES

sentitis penetrandum est, & certos uos esse in media
desolatione oportet, quod regnum uestrum tum uen-
turum, tum magnifice restaurandum sit. Non ob-
scure hic uidere licet, quam Prophetæ fidem in
CHRISTVM prædicarint & æque urserint,
atque nos in Nouo Testamento. Et quanta fiducia
Habacuc omnia omnium opera damnare audeat, u-
nique fidei uitam imputare. Nam simpliciter ait, In-
credulo nihil fortunati accidet. Sine itaque orare ho-
minem, & adusque mortem operando sese macera-
re, opera enim eius hic prorsum iudicata sunt, quod
nullius ualoris, nullarum uirium sint, nec debeant
etiam iuuare. Nā iustus, absque operibus, sua fide ui-
tam transiget.

Diuus Paulus hunc locum Roman. 2. proprie ad-
ducit. Est enim cōmunis sententia de omnibus Dei elo-
quijs, quod illis sit habenda fides, siue in principio, si-
ue in medio, siue in fine seculi dicantur. Quemadmo-
dum Epist. ad Hebr. eos. 11. numerosa fidei exempla à
condito usque mundo recenset, ac ad omnes scripturæ
locos, hunc etiam peculiariter recitat. quem Habacuc
pro confirmatione scripturæ in tabula aduocat, Pau-
lus, ad habendam Euangelio fidem acerfit. Mose Ge-
nesis. 15. alijs uerbis eandem planè sententiam habet,
ubi inquit. Credidit Abraham Deo, & id reputatum
est illi pro iusticia, Quid aliud hoc sonat, quam Abra-
ham ex fide sua, iusti in morem uixit? Quod Iudaica-

F 2 rum ob

rum obiectionum caussa dico, quarum aliqui studiosi, Paulum, ut sunt prudentes, iudicare uolunt, quasi ini- que, & uiolenter Habacucum acer siuerit in testem, et potius torserit Paulus ad suam mētem, quandoquidem illic de tabula sua, non de Euangelio loquatur Habacuc, tametsi & hæc de Euangelio, tabula item differat, licet futuro suo tempore, Paulus uero non de tabula, sed de presenti Euangelio disputet. Attamen adhuc idem est Euangelion tam quod futurū erat, quàm quod nunc exhibitum est, et passim hodie uernat, quemadmodum idem Christus heri, hodie & in secula. Hebr. e. 13. Nisi quod alia ratione annunciantur, ante & post aduentum suum, in eo uero nihil situm est. Aeq; enim eadem fides & idem spiritus est, qui in eum credit.

Id uero subtilius est, ubi nugantur q; D. Paulus non proprie interpretatus sit Habacucū. Caussantur enim de fide nihil eum loqui, ceterum de Veritate, quom dicat. Iustus in Emuna sua uiuit. Emuna autem ueritas est. Veritatem autem & fidem non esse idem. Respon- deo. Non eo inficias, Hebr. eis Emeth & Emuna non omnino dissimilia sunt, quom & utrumq; ab una ra- dice, quæ est Amen, exurgat: Quare dum Emeth ue- ritatem significat & Emuna ueritas erit, sicut Græca & Latina Biblia ex Hebr. eo transferunt. Atqui er- ror est Paulus aliter, & recte, Emuna fidem reddi- dit. Nam & si Emuna uel Hebr. eis ueritatem signifi- cet (quod tamen nunquam demonstrabunt) Scriptu-
re fides

ANNOTATIONES.

re frequentissimus tamen undique usus cogit, quod Emeth ita ueritatem significet, quemadmodum bonus uir uerax & fidus est, qui factu uerbum suum exequitur. Emuna uero eam ueritatem denotet quam quis = que in corde suo secum gerit, qua alterius tum fidei, tum ueritati adheret. Vnde Emunim sunt ij, qui fidunt & credunt, aut sibi ipsis renunciant, & alterius ueritati se sociant. Psalm. 31. Dominus custodit Emunim, hoc est, eos, qui sibi fidunt & credunt. Admitto ego, si quis contentiosior uelit esse, ut sensum in animo quo alij ceu fido & ueraci adheret, & illi se credit, ueritatem, aut quocumque uelit nomine uocet. Paulus & nos ipsi eiusmodi mentem secus appellare nescimus quam fidem, & qui sic animati sunt, fideles sunt & credunt. Inde enim & ueraces, id est, candidi, fidi & pij homines fiunt. Sic Deus aliàs in Scriptura Deus Emeth nuncupatur, ut Psalm. 30. aliàs Deus Emuna, ut Deuteronomij. 32. utrumque enim suum est, & ueritas eius, & nostra fides. Verum de hoc nunc satis.

CAPVT TERTIVM.

Atqui uinum arrogantem uirum decipit, ut subsistere non possit, qui dilatat animam suam, ueluti infernus.

F 3 & per

& perinde est ac mors, quæ est insatiabilis, sed oēs gentes ad se colligit, & oēm populum ad se congregat.

IN primo Capite Israeli minatus est Propheta, de uastationem que prædicauit, ac nimis super uastatore, Rege Babylonis conquestus est. In Secundo uerbis & externis signis eos rursus consolatus est, nempe aduentu Christi & regni eius. In hoc uero tertio & Regi Babylónico, & regno eius minatur, multis tum uerbis, tum apophthegmatis, idq; totum ob eam causam, ne perpetuo duraturâ captiuitatem suam Iudei arbitrentur & desperarent, uerû consolationem reciperent. Nam hostis illorû æque tandem uastandus sit, ipsi uero liberandi, multo celebriores futuri. uti & in quarto capite eos item animabit, priorum Dei miraculorum rerû recensio. Nam uti memoratû est paulo ante, Tam huius quam omnium prophetarum potissimum institutum, præcipuus scopus est, ut consolentur & retineant populum in fide, & spe, quam in uenturum Christum gerant, ne de ipso desperent, non optinam rebus eius faciem ostendentibus, qua appareat quasi incassum expectetur, quippe qui ad mularum partû uenturus sit. Quemadmodû & Apostoli Christianos nos consolatur, ut sub media cruce, inconcussa fide, æthernam tamen uitam & nullis unquam seculis interu-

ANNOTATIONES.

interiturum in caelis regnum expectemus.

Supra regem Babylonis piscatori comparat, qui omnia ad sese rapit, exedit & deuorat. Hic uero potori ad similem facit, qui sese ita ingurgitat, ut cogatur euomere denuo. Ac tantum uult dicere. Quemadmodum uinum dulciter primum ac tenere irrepit, maxime dum ebrius, fastuosus est, suaque potatione, ueluti, Zythi magnanimus heros uiniq; Eques insignis iactari cupit. Vinum quidem alacriter subintrat, eius tum potori herbam sese bibendo praerepturum alijs gaudet. At haustum tandem in capite dominatu fungitur, ut & Equitem potorem sub scamnum deiiciat, ut in cocum suum transformetur. sordibus, uomitu, foetore domum replent. Tum superbus ille egregiusq; Heros prostratus est, instar surdi, & bruti animantis, adeoque amicæ luto suis, ut nihil porro humani in eo reliquum sit, praeter externam faciem. Atque id demum uisu, auditu que, tanto turpius est, quanto honestiorem ille bibulus uirum praestare deberet. Imposuit itaque uinum homini, hoc est, ut Hebraeus habet. Adeo illum dedecore perfudit, ut spretus omnino, neque alicuius usquam opinionis sit, ut neque puer ab illo timeret sibi, imò neq; sues, quae tamen gulae suae & gargarismi offas circa eum sorbent. Quid enim ebrius faceret? Neque loqui, neque quicquam operari potest, quippe qui omni ratione sua, intellectu, sermone, sapientia & uiribus destitutus est. ut truncus

illic iacet, etiamsi antea seuius Hector aut fortis Achilles fuisset. Attamen puerorum ridiculum est et canticum, qui uel digito cum indicant, rident, et similia in morem cum eo ludunt, pro suis uotis. Recte etiam Latini sapientes scripserunt, Temulentum hominem neque uiuum, neque mortuum esse.

In eum modum, Rex Babylonis, magnus, superbusque bibulus extitit, non qui uinum exhauriat, Verum, ut Habacuc interpretatur ipse, quod fauces suas dilatat, ueluti infernus, nec saturabilis existat itidem ut mors, rapit, sorbet et deuorat, tum nationes, tum uniuersas gentes. Sed eae uinum dulciter subintrat. Per gratum enim et charum est, tam potentes terras et populos sibi subijcere, tamquam fortem. i. ebrium temulentumque, fieri. Sed uitiolum nanciscitur exitum ea tandem fabula, ubi omnia conuoluerunt ac reddere compellitur, ut prorsus nullus fiat, ut neque regnum, nec terram, nec incolas aut locum retineat. sicut Regi Babylonis ueniuit, dum a Persis uastaretur. Tum enim, quod Habacuc hic praedicit, ratum factum est, ut summo cum dedecore rursum uomere compelleretur, quicquid exorserat. Totam namque, cum populo, terram, amittere cogebatur, ipseque in nihilum redigebatur. Hoc demum est, quod ait. Vinum decipit, aut ignominia afficit fastuosum hominem, ut permanere nequeat. Vox enim (decipit) eadem est, cum ea quam supra primo capite uidimus (Boged uel Vno ged.) Vbi quisquam adeo nullus sit, contemptumque habetur.

ANNOTATIONES.

betur, ut certum sit & nulli non compertum, eum nullus esse precij. Præterea ubi inquit, ut permanere nequeat, significat, quod nullam siue domum, siue mansionem retineat, ceu is, qui è regno suo abigitur.

Germanis nobis prouerbum est, nihil ab huius Habacuci dicto discrepans, nempe. Domus ebria hospitem expuit. Einn truncken hauß spuet den uirt auß. Si, Habacuc imitati, hunc locum Tyranno cuiquam applicarem, & deglubenti & scabenti subditos id quod strenue Episcopi aliquot & Principes perficiunt, item possemus dicere. Ne nimium ille sese ingurgitat, nimium ebrietate perfunditur. Domus ista ebria, profecto hospitem expuet suum. Id est, ad rapinam & suorum compressionem intentus est, ut contemnatur & ipse demum interire cogatur. Immo ne dum contemptui habeatur, sed & omnibus exosus redatur, cui nemo faueat, & nullus non inuideat. Eiusmodi uero regnum, quod timore & uiolentia ab inuisis Tyrannis gubernatur, citra subditorum amorem, & fauorem, consistere nequaquam potest, id quod omnes in uniuersum testantur historiae, quottidinaq; exempla docent. Atq; uerax hic Habacuc sua cum sententia demonstratur. Quod uinum fastuosos tyrannos, ignominie & dedecori exponat, ubi nimium terra populiq; in sese bona suxerint, hauserintq;. Neque enim uicini potentiam eius perferre queunt, quom sibi intollerabilem fore, nisi protinus anteuorterint, uere-

F 5 antur.

antur, unde percusso inter sese fœdere, illi se opponunt, tum ad umbilicum potestas eius perducta est, quom suum populum, terram, incolas sibi aduersos habeat, ut illi non bene precentur, sed potius alium dominum desyderent, quo fretus hostis, tutiore maioreq; animo adoritur Tyrannum. Ita intus & foris exauctoratus est, & cuomere demum cogitur, quicquid unquam Bonosus ille hausit. Idem planè Regi Babylonio occurrit, aduersus quem & Medi & Persæ finitimi eius copias armabant, ipsūq; deuastabant, quod plerisq; tum terrarum, tum populorum suorum non ingratum adeo fuit.

Vide uero, quàm asperis acerbisq; uerbis regis corripiat tyrannidem. Habacuc primum elatum illum nominat. Tales enim uere sunt tyranni, ut adeo temere, superbe, uiolenter ferantur, ut cogatur illis aduersari & maleuelle populus, dum non tantummodo deglubat & comprimât subditos, cæterum ad hæc superbe & arroganter agant cum iisdem, pro sua libidine. Secundo eū faucibus Inferni cōparat, qui adeo amplius sit, ut etiamsi uniuersum mundū deglutiat, nec uel sic tamen clauderetur. Hac ratioe, etiamsi mors uniuersum occideret mundū, nec ul' sic tamē fames eius sedaretur. Quibus uerbis profecto potētissime insatiabilis tyrannorū auaritia taxata est. Vbi ppheta simul indicat, cuiusmōi affectib' rapiatur humana mēs, dū p gloria et honore acquirēdis sollicita est. Scilicet ut quo plus possederit, hoc magis

hoc magis possidere cupiat. Si uniuerso potiretur mundo, lubēs duob. potiretur. Sin duos haberet, optaret decē. Sūma, ubi mors et auaritia saturata fuerūt, tū auarū iē cor saturabitur, nō antea. Quare nō est instituēdū tibi, quo mō auaritiā, mortem, auerna cōpleas, tantūq; tribuas, ut dicāt satis esse. Ceterū auaritia ipsa occidēda est aequē atq; mors et infernus interimēda sūt. Vt uero mortē et inferos nō iterumit, prāter unū Christū, sic auaritiā nemo, prāter Christum occidere pōt, aequē ut oīa alia peccata, nisi q; mors corporea ē medio auarū tollit, ut ne porro auaritiā exercere suā possit, perīde ac dici solet. Saturabere tādem semel, dū à pollicitori bus in tumulto tuo cōtegēdo post te feritur, philargyria uero, ut alia peccata comitātur eū, ac apud eū remanēt. Alioqui in terris, nihil boni Auarus agere potest (ut Ethnici dicunt) nisi quod moritur.

Nonne, Hi omnes de eo apophthegma cōdent, et fabulā et adagiū, et dicēt?

Pergit in ebrij uiri comparatione Propheta, quō is ignominia, ut dictum est, afficiatur, ut et digito monstretur, rideatur ac subsanetur, ceu is q; tanta prius fortitudine clarus erat, ut à nullo non timeretur. Nunc uero, illic ebrius, suisritu decumbit humi, aut si graditur, tam ridicule nutante gressu nunc hac nunc illac declinat, lapsat, turbinis in morē rotatur, ut nemo risum cohibere queat. Ire conatur, pedibus interim officiū suū denegantibus.

denegantibus. Idem tyrannorum pompæ tandem accidit, ut non solummodo potentiam suam & res amittant, ac ebriorum in morem nusquam uel stare uel permanere possint. Verum quod ad hæc rideatur & subsannentur, turbinatis, uarietatis, ignominiosisq; uerbis. Vbi nunc magnifice heros agis?, quo nunc ira tua peruasit? Breuiter sycophantia eius prodita, qui antea in omnes crudelis & horrendus erat, ille nunc ab infimis contemnitur, id quod in mundi huius cursu se ita habere cernimus. Exemplo nobis Papa sua cum familia fuerit, ubi quiuis cantillat, fingit, deridet, subsannat, oportet probat, qui antea nec mihi quid diceret, nec mutire audebat. Eiusmodi planè risum atq; ludibriū Regi Babylonio in omnibus terris suis, ubi nunc Colophoniam (ut aiunt) ferocitatem exercet, occursum Habacuc sic prænunciat. Quæ si quisquam illi coram retulisset, fabulas esse bullatasq; nugas, nec ita fieri posse cogitasset secum. Attamen pro Iudeorum consolatione prædicatur, tamen si pauci crederent.

Porro mirificus admodum est in operibus suis Deus. Adfirmat enim deridendos, subsannandosq; Tyrannos, quom interim illi tam firmiter Regnum occupent, ac tam alte radices suas infigant, ut Hieremias ait. Præterea & Psalmus secundus à DEO rideri & subsannari gentes, principes, aduersus Christum se se erigentes testatur. Hoc cernere et subsannare est dum ipsi fortiter uincunt, ut Christum crucifigant, discipulos

ANNOTATIONES.

scipulos eius insequantur & interimant: illis potentissi-
 me cum in terra sua, tum dominatu permanentibus.
 Ergo ad hanc rem fide opus est, Sermones fidei sunt,
 quæ quod dicunt, non in apricū exponūt, ceterū futu-
 ra, aduersus hæc, quæ corā uidentur, & plena uela hā-
 bent, promittūt, Christi Euangelion nusquā efficacius
 & potentius peruenit, quā ubi summo conatu uetaba-
 tur. Sua enim horula instante, tyranni occumbebant,
 uerbo manente superstite, paradigmatis uicem Hiero-
 solyma & Roma tibi præbent. Et hodie ubi principes
 & Episcopi atrocissime in Euangelium seuiūt, eo per-
 uenire cogitur, maximeq; diuulgari. Tum ridebitur ac
 dicetur. Quo nunc se contulere, qui hoc admittere no-
 lebāt? In monumentis iacēt, uermibus absumūtur. Ver-
 bum uero dei sua dominatione fungitur porro. Sic Hā-
 nis & Cayphas uerbū Hierosolymis permittere adi-
 gebantur sui ipsorum cum ludibrio. Iā ubi Christi uer-
 bum est & permanet, illic Christi uictoriam & regnū
 permanere dicitur. Ipse enim sua cum doctrina uincit
 præ qua aliæ traditiones, murium ritu tacere compel-
 luntur, ut quotidianis exemplis cernimus.

Væ illi, qui sua alienis rebus auget;
 Quamdiu illud persistet? qui densum
 super se lutum cumulat.

Ordine quedam hic opprobria recenset, quæ in Ba-
 bylonicum Tyrannum in sua terra iacienda essent.

Sunt

Sunt autem quatuor. Quintum uero Habacuc à se ad iecit. Quod uero tam ludibriorum plenus sit, ad o[mn]i[m] potentem Regem derideat, perpetuo sic accipiendum est, cor eius eo directum esse, ut Iudeos consoletur, ne de aduentu Christi desperent. Nam hic potissimum, uti dictum, Prophetae scopus est, ut infirmos in desolatione Hierosolymorum subsulcire & conseruare uelit.

Prima derisionis Ode, que de hoc exanimato ebrío q[ue] tyranno canetur & palam undiq[ue] terrarum predicabitur, De eius auaritia est, qua immensa bona ex omnibus terris corrasit. Hec enim mundi & natura & ordinatio est, ut primum nummos & facultates querat, deinde uero alta edificantur Pergama, post hæc uoluptates & gaudia, ultimo loco magistratus & honores queruntur. Atq[ue] hæc quatuor posthac in ebrij tyranni derisorijs sententijs ordine uidebimus. Rem suam familiarem (inquit) auxit, non diuina benedictione aut largitione, ut Reges Israel & Iuda in sua terra, cæterum alijs temere ac uolenter rapuit, Hoc est, quod o[mn]es prouincias in suam redegit potestatem, census, & nihil non exactionum erigens, donec ad sese, quicquid in terra esset, corraderet, neque illud ex Dei iussione, sed ex mera philargyria & arrogancia (quanquam Dei promissione) Tyrannorum omniumq[ue] regnorum consuetudine, que bellis & iniuria, citra Dei iussum, oriuntur,

ANNOTATIONES.

oriuntur, unde & huiusmodi regna Spolij montes uo-
cantur. Psal. 75.

Quamdiu durabit? Non secus agit, ac in æternum
ita duraturum esset. Derisoriã huiusmodi Oda, nemo
canere ausus fuisset, regnante adhuc Tyranno, neque
enim perpeßus fuisset. Iusti enim haberi uolunt Tyran-
ni, nec uolunt alienum esse bonum, quicquid hoc modo
lucratur. At postquam nullus est, libere cantillatur
hec Oda, rideturq; habendi eius cupiditas summa li-
bertate, magno ipsius dedecore, utpote qui iure interi-
erit, ut publicus terra deprædator, quiq; tam diu alie-
na bona obsederit, que iam sui cum ignominia redde-
re cogitur. Ac huiusmodi bona, multum densumq; lu-
tum adpellat. Non sui ipsorum tantum nomine, cæte-
rum quod per hæc omnium terrarum & populorum
odium, inuidiam & inimicitiam super se coaceruet,
sub quibus suffocatur & supprimitur, quod mali nec
auertere, nec rejicere a se potest. Nam qui in luto hæ-
ret, ille se nusquam uertere potest, sed sistendum illi
est. Eadem ratione, qui populi gratiam, fauorem ami-
serit, is omni semota consolatione, simpliciter perdi-
tus est.

Quam subito euigilabunt, qui te
lancinent. Et expergefient, qui te e
throno tuo amoueant, Tuq; in illo-
rum cassem incidēs.

Hec

Hec Habacuc, ut futura narrat, sic tamen, ut sint de
 risiones eorum, qui Babylonem deuastaturi sunt, qui
 sic dicent, Ecce quam repente uenerunt, qui te momor
 derunt. Enim uero dum nihil horum tum contigerat,
 hisce Iudeos consolatur, Regi uero minas intentat. De
 scribit autem, quo pacto fiat, ut Tyrannus tuto sedens
 in repentinum irruat interitum, dormientis stercentis
 q̄; hominis parabola assumpta, qui securus cubat &
 dormit, nec alicubi mouetur. Sin adueniat, quod atro
 citer in eum aculeos figat, aut morsum, ut uespa, alius
 ue uermis, expergefit continuo ex improviso, pauesi
 etusq; surgit, ac si tota terra hoste referta esset. Simili
 ter Regi Babylonico euenit. Vbi tutus sedebat & bi
 bebant, symposiacisq; uoluptatibus studebat. Daniele te
 stimonium ferente, ex insperato Persæ cum Medis ade
 rant, una nocte, Babylonem capientes, & occidentes
 Regem. Hic euigilabat Rex, ac securitas eius aufugie
 bat, atq; ut hic textus habet, eiciebatur & ex tuis abi
 gebatur castris, nec effugere poterat, sed in Persarū
 ac Medorum deuenire manum necessarium erat, illiq;
 bona, terram, subditos uicissim partiebantur. Id ue
 ro summo animum cruciatu conficit, uelle adornare
 fugam, nec posse, cæterum in hostilem oportere manū
 incidere. Ita redditur ei, quod alijs malum dedit, ut se
 quitur.

Multos nanque gentium spoliasti,
 propterea

ANNOTATIONES.

propterea & reliqui populi te depre-
da-
buntur, propter humani sanguinis ef-
fusionem, & propter iniuriam, quam
terræ, ciuitati, incolisq; eius omnibus,
intulisti.

Pro minimo dicit, quod alias gentes spoliarit, ac
uolenter suppresserit. At pro consolatione Israel id
præcipue adducit, quod terram Iuda, ciuitatemq; Ie-
rusalem, cum populo eius perdiderit, pro rerum sua-
rum augmentatione. Quom enim ait, Propter huma-
num sanguinem, omnes alias gentes, quæ Iudæi non
sunt, sed ut alij homines, significat, in quibus sibi sub-
iugandis, multum effundere ipsam sanguinis oportet,
absque omni causa, solummodo ut diuesceret,
ac in chytus magis heros fieret. Vnde illum ferocem
quoque latronem, propter turpem eius auariciam in-
crepat, quemadmodum & hodie mundani Episcopi
& Principes, nihil curant, quantum humani sangui-
nis opus sit, modo diuitijs & dominatu augeant, ut
hodie mundi Satanæq; mos est & regimen.

Iniuriam uero terræ Iuda, & urbi Ierusalem illa-
tam, longe maioris facit, ob eam causam, quod illic
Deus commorabatur, cuius religio, cultura, popu-
lus, templum & Verbum illic erant, quare illic maxi-
mum delictum admisit Rex, temeritate, hoc est, iniu-
ria &

G ria &

ria & iniquitate, in diuinas sanctasq; res. Quare
 & terram, urbem, ciues, suis non exprimit nomi-
 nibus, ceterum communibus uocabulis illorum fa-
 cit mentionem, quasi nulla porro regio, nulla ciui-
 tas, aut homines sint reliqui, quos Rex adflixerit.
 Quicquid enim alijs impijs terris populisq; damni
 dedit, exiguum est, si ad Israel conferatur. Tradi-
 derunt posteris historici, quod sepe semper, omnis
 temeritas in sanctis rebus perpetrata, ilico uindica-
 ta sit, ut & prouerbium hinc ortum sit, Cum san-
 ctis iocari, tutum non est, solent enim sui libenter
 signum exhibere. Item illud, Credidit & Diuis quis
 quam, nisi signa uideret? Sic & de Cn. Pompeio o-
 mnium fortunatissimo Romano Principe fertur, quod
 nullum porro rerum suarum foelicem successum ac-
 ceptus sit, postquam templum Hierosolymitanum de-
 honestauerat. Sed & Babylon fuit, quod fieri de-
 buit tum, quum Hierosolyma Rex destruxerat. Sub
 inde nanque defecit, ut & ipse in brutum animans
 transmutaretur, neque quisquam post eum tanta po-
 tentia resplenduit, quin & regnum, post filium eius
 in tertio gradu, ut Daniel quinto Capite testatur,
 desijt.

Adeo enim seuerè sanctificatum uult nomen su-
 um Deus, ut neque ipsum in idolis dehonoriari si-
 nat: quandoquidem omnia idola Dei nomine utan-
 tur,

ANNOTATIONES.

tur, seque diuini numinis adpellatione insigniri si-
 nant. Sepenumero enim supplicium experti sunt,
 qui idola contumelijs onerarunt, aut quicquam in il-
 lis temere gesserunt, ut Gentium testantur historiae.
 Vnde et huiusmodi pauor corda mortalium penetrauit,
 ut & idola horrerint. Non quòd ideo idololatria bo-
 na res sit, aut reprehensionem non obnoxia, uerum,
 quòd tam cruda temerariaque mens, idolorum de-
 risione, necdum idola, sed iuxta etiam uerum Deum
 subsannet, quom illic Dei nomen praesens sit. Nec
 enim ex fide, Christianorum more, sed ex temerita-
 te & curiositate agit, quicquid agit. Admittit enim
 tum Deus, ut Satan eos puniat, & plagis adficiat.
 Perinde atque nostris temporibus, Antonius, Valen-
 tinus, temerarios saepe multauerunt. Idipsum uero
 Cacodæmon, Dei permissu, fecit, quod huiusmodi te-
 merarij calumniatores, aequè idem facerent in ueris
 Dijs, adeoque in ipso Deo, atque in illis Dijs, quos
 ipsi tales esse credunt, faciunt. Sic dixi, Adagium hoc
 inde prouenire, Sanctos lubenter solere signa
 edere. Quod enim sanctum iudicatur, eti-
 am si reuera sanctum non fuerit, sanctum
 tamen, sic iudicanti, est. Dei enim no-
 men usurpat, quòd solum sanctum
 est, quo abutitur, in quo temera-
 rium calumniatorem agit.

De quo nunc satis.

G a Ve

Væ auide auaro, ad damnum domus
suae, ut ponat in alto nidum suum, ut es-
uadat manum in fortunij.

Altera derisoria Ode, quæ cãtabitur, de firmo eius
ædificio est. Sic enim fieri solet, ut ubi ingens pecunia-
rum rerumq; summa, terra item & populi nobis ac-
cesserit, sollicitè cogitemus, quomodo parta tueamur
Hic primum auaritia negotium gerit, multo maius,
aut saltem non minus, quomodo conseruet res, quam
quomodo lucretur. Vrget itaque, ut fortes, munita
domus, arces, & urbes ædificentur, neu sit illis o-
pus, formidare hostem. Quom enim bona sua non
ex fide à Deo receperint, cæterum auaritia conqui-
sierint, nec Deo committere aut credere eadem pos-
sunt. cæterum ipsi magna prudentia & consilio ui-
am inquirunt, quomodo custodiant & tueantur o-
pes suas. Hinc mira supra mira de Regibus literis
tradita comperimus, ut illi munitissimas urbes con-
diderint, ut Iudith primo Arbaces Medorum Rex
Egbalhanis extruebat, cuius muri triginta cubitos
in latitudine, septuaginta uero cubitos altitudine,
turres uero centum comprehendebant: ad quod cer-
te ædificium hominibus opus fuit, & laborem iux-
tà egregium illic arbitror fuisse peractum. De hac
Babylone tamen multo prædicantur maiora, quam
scilicet incredibilis magnitudinis urbs fuerit, ut Ari-
stoteles

ANNOTATIONES.

Stoteles, non urbem, sed totam regionem, intra eius
mœnia conclusam, dixerit. Ambitus urbis sexaginta
millia passuum complectebatur, uti Plinius author
est, quæ quindécim miliaria constituunt germanica.
Porro quindécim in ambitu miliaria, urbem effici-
unt, quæ quinque miliaria in longitudine, totidemq;
in latitudine recipiat. Muris eius duccenos pedes al-
tis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis di-
gitis, mensura longiore, quàm nostra, sexcentas cu-
rias in se complexa, & alia plerâque, ut propte-
rea inter septem orbis miracula Babylonia numere-
tur. Miraculum profecto est, quod homines tantum
absolvere ædificium potuerint.

Tanta urbe Rex & Babyloniæ freti, cornua tol-
lebant, tanquam certi, quòd capion posset, nec de-
strui regnum, Quemadmodum & Iesaja quadrage-
simo septimo recenset Capite, ut Babylon gloriatur et
dicat: Ego sola sum, nec præter me est alia, nun-
quam uidua sedebo, neque unquã orbabor liberis &c.
Nec sanè mirum est, q; humana mens tanta potentia,
tantis rebus confidat, quom & ad longè minora fi-
duciam suam collocet, ac intumescat. Iudæis uero
creditu fuit difficile, à Babylonia redimendos se, à tan-
ta antea potentia captos, perditos & uastatos. Qua-
re Propheta, Iesaja, Ieremia, & Habacuc, summis ad-
uersus hanc urbem uiribus clamant, ut per consolati-
onem, populum in fide, ad uenturum Meschiah reti-
neant.

neant. Quis enim uel hodie crederet, si talis prædicatio increbresceret, tantum regnum diruendum; captiuosq; redimendos? Longe latèque omnem tum rationem tum intellectum superat.

Quòd si Deus alioqui nihil miraculorum aderet, satis arbitror in tanta urbe, tanto regno, posuisset nobis ante conspectum, quàm nulla planè potestas, nulla fortitudo iuuet, ubi ipse nobis manum suam auxiliatricem ademerit, quàmque nullum edificium aut munitio constare possit, postquam ipse defendere cesarit, uti Psal. 126. adfirmat: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra excubias agunt uigiles eius. Quo satis indicauit, quàm sit metuentus, uel omnibus uniuerse terræ Heroibus, ut admoneantur, ne uel bonis aut uiribus suis freti, conuua sumant. Si enim Babylon perseuerare non potuit, ubi Turca, ubi Imperator noster, Reges & Principes permanebunt, qui uix ciues Babyloni possent esse? Rursus consolationem inde recipiunt, quicumque à Tyrannis persecutionem patiuntur, in carceres trudentur & adfliguntur. Si enim Iudeos è Babylonia, ubi tam arrogantes, potentes, seuique Tyranni uigebant, redimere potuit, quomodo non & à uilioribus, longèq; inferiori dominatione pollentibus liberaret? Hoc est ergo, quòd Habacuc Iudæos animat futura redemptione, ridetq; Tyrannum Babylonicum, & sic occinit: Vt superba diuitie Babyloniæ
ex omnibus

A N N O T A T I O N E S.

ex omnibus gentibus collectæ, dissipatæ & nullæ factæ sunt, sic magnificum, forte, preciosum edificiū destruitum & dissipatum est, postquam hora præsto fuit.

Proinde Ode illa derisoria hunc tenorem habet, *Vae avaro, ad damnum domus suæ, Id est, Quam tristem sortieris euentum, quam exponeris ludibrio, quod adeo pro ædificanda domo tua, studueris philargyriæ, adeoq; pro munienda Babylone. Quid prodest? Nihil est, nisi ut tibi ipsi, domuiq; tuæ, plus damni appares. Si enim multum ædificaueris, multum diruetur. Si multum in hoc expenderis, multum perdidideris, tuaq; ignominia & damnum, tanto magis augetur, cum tam præclaro edificio uastaberis, & incassum ædificasse cogeris, ut nemo non tibi illudat, & dicat: Quò nunc ardua illa structura? Vbi munita ciuitas? quæ uel à toto mundo non timebat sibi? quam belle sese tutata est. Erga uniuersum orbem arrogans fuit, omnibusque insultauit, & nunc adeo turpiter capta & deuastata est? Minus damni & infortunij foret, si non tantas munitiones extruxisset, nec adeo auaritiæ, miserorumque pressuræ & exactiōni, ad muniendum se, incubuisset? Nonne pariter in proxima colonorum seditione agebatur? Extabant enim domus & arces, quæ antea neque Turcam formidaturæ erant. At quàm primum rursus ad eas pulsabant saltem, nullæ erant. Quid erat in causa? Num satis fortes erant? Maxime.*

Ceterum uerus propugnator & edilis aberat, domi non erat, ideo nulla structura, nulla excubie profuerunt. Adhuc tamen non sunt, qui secum hoc repentent. Adeo cecum, saxcumq; humanum cor existit.

Quod autem ait (Qui auaritia studet) indicat, Vt rex Babylonie structuram suam, non ex iuste parta facultate, ceterum ex terra & populiq; exactione perfecit. Hoc est, non contentus fuit aequis iustisq; tributis & censibus regni, uerum et subsidiariam, & edulicium ab eis pecuniam corrasit, uarijsq; exactionibus exuxit, ut fieri solet, ubi magna coeperint Optimates aedificia, tum enim miserum exenteratur uulgius, ut haec sententia non inepte super omnia eiusmodi aedificia, uel pingere, uel scribere solet. Vt qui auarus est, ad infortunium domus suae. Nec enim felicem euentum sortitur, quod non iuste partis rebus extruatur, praecipue, si quis in eo adhuc confidere uelit, nec Deum, ceu uerum protectorem, ob oculos ponere, hoc pacto, dicitur ait, ut nidum suum in altum collocet, ut manum infortunij euadat, significat, quod ea structura pro munitione aduersum hostes fuerit. Sensit enim in conscientia sua, quam non multum bonae praecationis in uulgo habuerit, suae tyrannidis, auaritia, exactionisq; causa, ergo oportuit illum timere sibi, nemini fidere, & nusquam non sollicito timere malum. Quod ut anticipet, uertit sese, & lapides & ligna inuocat, aedificat, obfirmans se, cum iisdem, quo se tueantur. At misera est custodia

ANNOTATIONES.

custodia & defensio, ubi saxa & robora custodire debeant, deserentibus interim hominibus & odio prosequentibus, ut ipsis tyrannis multis cognitum est experimentis.

Regnum adpellat nidum, munitionem uero eius altitudinē, securitatem eius, euadere manum infortunij. Illud enim peculiare est Hebrææ linguæ, ut habitationes aut domos, nidos uocet, quos aues præcipue maiores, ut sunt Accipiter, Ardea, Aquila, in alto extruere solent, ut immunes, pullos suos generare, fouere, & educare queant. Idem diuites, magniq; Heroes faciunt, perinde atq; Obadia de Esau ait. Quod si uel inter sidera nidulareris, adhuc tamen deijcerem te, dicit Dominus. Nam etiamsi diu edificetur & laboretur, nihil amplius præter nidum est quicquid in terris possidemus, Etiamsi uniuersi mundi substantia foret, in quo gignimus, nutrimus & seruamus fœtus nostros. Iuxta hæc animantium quoddam interdum ingruit, uel damnum, quod nidum unâ cum pullis diruit, uel aliâs nidos cum pullis totus aboletur. Ea est uita rerumq; nostrarum cōditio, tēporarie sunt, & ut ortæ, sic intereunt.

Consilium uero tuum ad ignominiam domus tuæ uertetur.

Hoc est nequicquam fit structura talis, & apparatus, uti memoratum est, quod maior inde noxa & contumelia nascetur. eò quod humanum cōsiliū sit & institutum, absq; Deo & consilio eius. Consilium tuum

¶ 5 (inquit)

(inquit) Quasi dicat prudenter ordiris rem, institutu
 tuum edificandi & muniendi bonu est, atqui propria
 consilia sunt, ut dici solet, querna affixio est, pro eo q
 proprium dici consiliu debuit, perinde atq; ubi dicitur.
 Quernum folium foetet, pro eo, Propria laus foetet.
 Propterea quod plerunque omnia propria consilia cer
 to deuiant.

Parono
 masia.

* In germanis Lutheri Scholijs, elegas Paronomasia
 est, in uoculis, propriu consiliu, &, querna adfixio,
 quom enim iisdē ferē scribantur elementis, unica salte
 litera, que in dictioe proprium, g, in querna uero, ch,
 est (nam, in uocibus, consilium & adfixio, nulla litera,
 sed intellectus discrimen facit) diuersitatem parit. Ea
 dem παρονομασία est in hisce, quernum folium, &
 propria laus, Perinde atq; si dicatur apud Latinos. No
 est amantis, sed amentis, totam cum scorto dilapida
 re facultatem. &c. Sic Lutherus, Es seind nit eige
 ne anschläge / sundern Eichne anschläge et cet.

* porro proprium consilium est, quod Deus non in
 spirat, sed ratio nostra colligit ac excogitat, qd totu
 Scriptura casu predicat, ut. 1. Cor. 1. Deus nouit cogi
 tationes hominum quoniam uanae sunt. Et iteru. 1. Co
 rint. 1. Prudentia prudentiu reprobabo, & totus Ec
 clestastes, huiusmodi quernas affixioes reijcit. Homo
 enim uanus. i. nullus est, quapropter & consilia eius ne
 nulla sunt. Consilia autem domini persistunt. itaq; insti
 tutum

ANNOTATIONES.

tutum hoc Babyloniorum summa ignominia debone-
 statum est. Cogitabant enim apud se perpetuum fore
 regnum, ac priusquam per penderent, ecce in cinerem
 coniectum & redactum erat. Romani eiusdem item
 sententiae erant de regno suo, in aetherna enim saecula
 permanfurum arbitrabantur, cuius & pleraq; tum
 argumenta tum consilia habebant, ast totum interijt.
 Nec hodie oculis meis elegatiora Dionysiaci obuer-
 santur, quam illa, quae Papa, Imperator, Principes, cum
 Deo suo Satana celebrant, quibus pro extinguendo
 Euangelio consultant. Quoties consilium illorum er-
 ravit, & adhuc hodie errat, ut & palpari queat, quo
 modo fiat iuxta Psal. 2. Reges erigunt sese, & princi-
 pes consultant aduersus Christum. Dominus uero in
 caelis deridet eos & c. Sed ideo non desistunt, etiamsi
 in mendacijs & contumelia deprehendantur, ut omni-
 no tandem in peccatis & ignominia sua intercant, id
 quod idem Psal. adfirmat. Ira eius protinus exardescet,

**Siquidem multos contriuisisti popu-
 los, omnique temeritate peccasti.**

Propterea, inquit forte adificium tuum non prode-
 rit, Modum enim transgressus es, & Deus et homines
 aduersantur tibi propter tyrannidem tuam, qua ui de-
 traxisti pellem hominibus, eorumque ad te rapuisti bona
 atque Habacuc hisce uerbis conscientiam eius attingit, ut il-
 lum ira Dei perterreat. Quod enim ait multos contriuisisti
 populos, peccati magnitudinem indicat, quod nimium fecerit.

Et confractio siue contritio, significat, quod eos in bonis suis adfixerit, uictumq; illorum abbreviarit immiueritq; ut ipse modo locupletior fieret & habitatio eius munitior. Quemadmodum illis accidit, qui herilibus seruitijs (quibus dies aliquot annuo dominis suis, uel neglectis domi suæ rebus non sine maximo suis ipsorum, incommodo nullo precio in seruire coguntur) adeo adfliguntur, ut perferre nequeant, illis etiam alimonia sua præripitur, tantumq; est, ac si à prædonibus sic laderentur & cõfringerentur. Et quod ait, et cum omni temeritate peccasti, Hebraice tantum ualeat. Et hoc cum anima tua cõmisisti. Quod ita temere peccare est, ut mentem suam nõ optimam quisquam in homine refocillet, cui & unice placet talem exercere fastum, quasi animæ, hoc est, uitæ suæ imposta esset sollicitas. Ad quem etiam modum Ezechiel. 25. ait Philistijm ulti sunt se ex animo. i. ex corde, ut temeritatẽ suam fatient. Ita Exo. 15. Anima implebitur. i. animi met affectũ in illis explebo. Eadem ratione, se gessit rex, ubi quidam auaritiæ & exactionibus sese opposuerunt & recusarunt, ita cum eis egit, ut animum suum in illis reficeret, & solam suam libidinem expleret, qualiter & iam nunc Episcopos nostros & tyrannos, suis cum pauperibus agere uidemus.

Nam & lapides muri clamabunt, & laquearia contignationis respondebunt eis.

ANNOTATIONES.

Qui hoc fit, illa ne munita urbs, & altus nidus, ubi lapides ac trabes aduersus & super herum suum uociferantur & fragorem edunt? Domus ne hosti suo aduersabitur? Quid hostes facient? Verba sic possent accipi, quod lapides ac trabes significarent proprium Regis populum, aut subditos qui illi assistere, & auxiliari deberet. Ac quod ita sese cum illis gesserit, ut ipsi quoque nunc ei aduersentur, in necessitate deserant, in eum clamitet, ad hostes deficiant, illis opem latenti. Vel uti domus, quæ fragore suo, & sonitu ruinam minatur, incolam eijcit, ut plus intra aedes, quam extra, sibi timeat, & in qua tutela & summa securitate gaudere deberet, ab eo fugere potissimum adigitur. Quare non bona precatio est, si dicatur. Vetus te paries trucidet. Ego uero Prophetam, regis suorumque conscientiam attingere arbitror, hancque illius esse mentem. Quod optimum & fortissimum aedificium eius, nedum perditum sit & cassum, sed noxium, ipsique contrarium. Quomodo enim hostes eius aduersus eum belligerarentur, Deus tam pusillum, desperatumque animum homini subministrabat, ut non solum aedificium suum, uerum & amplissimus terrarum orbis nimis angustus fuerit. Et sic ubi trabs aut columna in domo fragorem aderet, totas hostium copias irruere cogitaret.

Talibus strategematis bellum potest gerere Deus. Quod primum cor & animum tollat, uti de eo Psal. 75. predicat. Terribilis est inter reges terra, adimens
animum

animum principū. Animo uero & corde sublatis, uirtus uirilitas et fortitudo item abiit, uir in foeminā permutatus est, omni spe destitutus, neq; quicquā amplius ualet homo, quā ut aequē se cedere sinat, atque truncum. Quod si talis omnis muros omnia ualla, cū uniuerso bellicorum armorū genere, pro se haberet, nec uel sic tamen prodesset. Audito nanque trabium fragore terretur, ac ningerē bombardarum globos in domū suam cogitat. Idem uult hoc loci Habacuc dicere. putat. Quod adeo euiratus futurus sit rex, ut suo, quo mitatur edificio, terreatur & adfligatur, ubi lapis muri dū taxat clamauerit, hoc est fragorem adiderit, ac laquearia responderint, hoc est lapides & laquearia, uicissim, uel unā fragorem adiderint. Quae omnia uel ipsa experientia comprobat. Sicubi timidus animoq; exiguus in domo solus fuerit, ut ille terretur, si lignū quoddam in maceria sonuerit, ac interdum uidetur ei, audire se ac uidere, quae tamen minime uidet uel audit.

Num uero id mirabile Dei iudiciū est, qd tā cuncta in rege tāto sese inuertant? Ut is qui toti antea mundo horrore erat, nemineq; nō coegerat, sua praesente hora sic animo excidat, ut nō solū, in terra nō tutus sit, ceterū, ut & suo ipsius edificio, adeoq; fragore contignationis, terreatur. Id uere est, quod dicitur, arida uescica & tribus pisis in fugam uerti. Vbi nunc aereus nidus? Quo tibi nunc ingentes opes, quas ex omnibus torssisti terris, ut firmā extrueres arcem? Arbitror iam nunc multatam

ANNOTATIONES.

tatam auaritiam, ut tantæmunitiones sese inuertant,
 ac solo fragore id ferè efficiant, quod hostes armis. Sic
 res cedere debent ei, qui auaritiæ, & ædificationi intē
 tus est, neglecto interim Deo, ut eiusmodi ædificiū nula
 la fœlicitas maneat neq; salus, enim uero, ut hic subdit,
 infœlicitas, aduersitas, ingēs itē ignominia, tam ipsum
 ædificatorem, quàm ædificiū. Hoc est fortem esse uelle,
 sed non in Domino. Ita uero tum principibus, tum do
 minis faciundum erat, si munitiões quas cunq; etiã ex
 ædificare uellent, ut uere bonū fundamentum iacerēt,
 hoc est, ut primū, pro uirili, corde & animo precarē
 tur Deum, quo necessitatis tempore ædificiū conserua
 ret. Sic arx super uero fundamento, cōsisteret fortius.
 Quom uero nulla geratur animi cura, sed ligna modo
 & lapides erigantur, sua tandē hora sic fieri oportet,
 ut textus indicat, ut contignationis, lapidumq; fragore
 pauescant. Ego uero nos idem expertos esse arbitror,
 in munitissimis arcibus à colonis in seditione dirutis.

Væ illi qui ciuitatem sanguine ædifi
 cat, & urbem iniquitate apparat.

Tertia derisoria ode, de uenusto ædificio est, quo to
 ta ciuitas exornabatur ac decorabatur. Nactus enim
 pecuniarum & rerum abundantiam, primū domum
 suam id est arcem ædificabat, munitam & pretiosam,
 ut supra audiuimus. Deinde ciuitatem quoque uarijs
 elegantibus ædificijs, de qua re multa passim tradita
 sunt

sunt ab historicis, quomodo rex Babyloni edificarit. Inter omnia id summi loco miraculi ducitur, quod Euphratem grandem illum fluium per urbem uexerit, quanquam id Græci Semiramidi reginæ tribuât, cuius parum solidam tamen rationem habent. Author est enim Daniel, quod gloriabatur rex, instructam à se Babylonem, De extructis uero reginæ, deliciarum hortis in alto supra tectorum fornices Iosephus scribit. Solent enim inutilia multa edificare reges, quibus nimium auri & argenti est. ut in Aegyptiorum turribus & sepulchris apparet. Eiusmodi pulchra, magnifica, pretiosa que edificia, in ignominiam & dedecus (inquit Habacuc) uertentur. Quam ob causam? Quod hæc omnia miserorum sudore & sanguine, iniqua facultate per exactionem & interemptionem parata, extruat. Nam ut recepimus, tam augustum imperium, multa sanguinis effusione & iniquitate, citra necessitatem assequi illum oportuit. Quare hoc ciuitatem per uel cum sanguine, edificare Habacuc uocat. Pecunia enim effuso sanguine parata est, ac iniuria, qua homines adfecit. Ac eadem ferè uerba loquitur Micha propheta in regem Iuda, dum ait cap. 3. Sanguine edificatis Zion, & Ierusalem cum iniquitate, ut adpareat communè hunc prophetis, in tyrannos sermonem fuisse,

Nonne a domino exercituum hoc fiet. Quod populus labore suo tibi peperi

ANNOTATIONES.

perit, ignis faciet copiam, Et in quo ho-
mines defatigati sunt, id uacuum lo-
corum satis præbebit.

Vbi enim tam immanes, & ferè humanas uires ex-
cedentes, eriguntur structurae, illic non paucos esse ne-
cesse est, qui operi incumbant, ac labori. Duplex est au-
tem labor. Alter eorum, qui pendunt exactiorem, qua
ædificetur. Alter eorum, qui illic suo corpore, frustra
etiam, herilia obsequia præstant, ac laborant. Vterque
difficilis est hominibus utroq; etiam defatigatur. Adeo
labore hominũ ad suas uoluptates abutuntur Tyrann-
ni. Sed agedum, constanter ædifica & eleganter ador-
na. compelle homines, & fátiga. Veniet olim hora, qua
de te canemus & dicemus. Ecce pulchrum & præcla-
rum ædificium, in hoc tantummodo apparatus est, ut
ignis inde maiora fomenta habeat. & quo homines de-
fatigari oportuit, ideo solum erectum est, ut uacuum
& uastus illius rei locus tanto fiat amplior. Sic enim in
Hebræo sonat, *Quæ populi laborauerunt in abun-
dantia ignis erunt. Et in quo lassati sunt, in abundan-
tia inantatis erit.* Nam ita etiam dici solet, si ridicule,
aliquis ardui operis mentio fiat. Quod frustra institu-
tum sit, nec eo peruenire, quo decretum erat. Vt Papa
tus ad nihil aliud tantas congescit diuitias, quam ut eo
plures auferantur ei, & ad tantum ideo fastigij, con-
scendat, ut eo profundius cadat. Sic illud posset, qui ar-
H ccm suam

cem suam multis propugnaculis & sepibus muniret. ac ne quicquam tamen littora bubus aret. Bene est, si ne, aedificet, pulchra inde fomenta ignis fient. Stultus, Quo magis aedificat, hoc maiorem alijs comburendi materiam exhibebit.

Eadem ratione regium aedificium hic ridet, Ac si dicat. O quam praeclara aedificas, at quam splendidus ignis fiet id in quo tot nunc homines laborant? Et, Quot pulchra, uacua que tantum loca illic relinquentur, ubi tot nunc laborando defatigantur? Et inuertet se consilium tuum, nec fiet uoti tui compos. Tu uis ut ad honorem & ornamentum deueniat structura illa, & ad turpitudinem & deformitatem cedit, ut desolata cremata que loca reperiantur illic, ubi nunc paradysos longe pulcherrimas aedificas. Id uero a subditis fieri non debet, ne seditio cooriat, sed a Domino exercituum, is optime inueniet, qui uoluntatem suam exequantur, nempe Persas & Medos. Ac profecto egregium omnino iudicium est. Multos ipse contriuit mortales, illorum facultate imminuta & uitiata, ut aedificium suum augustum, perfectum & forte esset, ergo rursus ipse imminui ac debilitari debet, ut aedificium eius in cinere in deuastatis igni locis iaceat. Et quom iniuria & sanguine aedificauerit, ipse non lympha abluet, sed igni exuret, ut neq; sanguis, neq; iniusticia ibi porro sentiat. Quam id uero creditu difficile fuit, quod dicebatur tantum, nec coram apparebat, eius

bat, eiusmodi potentem structurã igni desolari necesse
esse. Quare oportuit hic spiritũ esse, qui hæc doceret,
& ad credendum ijs, hortaretur Iudeos. Nam Babylo
nijs, si hæc audissent, ludibrio fuisset, præcipue quom
eiusmodi pœna à domino exercituũ .i. à Iudeorũ Deo,
que spernebant, illi, uentura erat. quippe cuius popu-
lum destrueret. Quemadmodũ Iudæis & Romanis lu-
dibriũ erat, se à crucifixo Deo, Christo, destructũ iri,
cuius tamẽ in dies trucidabant sanctos. Hodicq; domi-
nis nostris risus est, illũ Deum aliquid posse facere, cu-
ius uerbũ prædicamus, quom quotidie persequatur.

**Replebitur enim terra cognitione
gloriæ Domini, ut aquã mare cõtegit.**

Hanc sententiã è Mose, Prophetæ desumpserunt,
qui Exo. 9. de Pharaone sic ait. Propterea excitauit te,
ut ostendam fortitudinẽ meam in te, ut annuncietur no-
men meũ in uniuersa terra. Hoc est. Tu me ueluti inuti-
lem miseri populi Deum, qui non late cantatus sit con-
temnis. Atqui & ego tibi quicquam ostendam, ne con-
temner adeo & uilis reputer, sed enim oẽs gentes ca-
nent ac loquentur de uiribus meis. Item Num 14. Viuo
ego. Ois terra gloria mea replebitur. Id est, uos tentatis
& dehonoratis me. Ego uero exhibebo me uobis, sicq;
uos inuadã, ut mundus gloria mea repleatur. hoc est, ut
canar, dicar, prædicar, honorer undiq; ubi audierint,
quid fecerim uobis, quem adeo uos tentatis. Sic Iesaiã

H 2 de Regno

de Regno Christi loquitur cap. 11. Plena est terra cognitione Domini, quemadmodum mare aqua plenum est. Vniuersus mundus Euangelion de Christo abundanter audit, ac Deū ex eo cognoscit, qui loquendi modi familiares nobis faciendi sunt. Illud enim glorie plenū uocant, quando undiq; Deus cantatur, prædicatur, dicitur, Perinde ac si de Alexandro, uel Iulio Cesare diceretur. Vniuersus mundus illos præduros uiribus Heroes commendat, ac rerum eorum præclare gestarum præconia, undiq; gentium insonuere.

Hoc pacto regi Babylonis, Habacuc minatur, et tantum dicere in animo habet. Tu dominum exercituum Deum nostrum contemnis, quasi uix sit musca exanimis erga uestrum Belum. quom tanta opera tua Deo tuo tribuas, Deum nostrum talia in nobis ferre oportere ratus. At breui experieris, & à nostro floccipenso Deo magnifica & præclara in uos & Deum uestrum fieri posse. Nam ita tecum aget, ut uniuersus terrarum orbis, de eo canat & loquatur, te unā cum Deo tuo rideat, Deum uero nostrum, in sublime euehat & laudet undique gentium, quod tanta in te perfererit. Quod uel totum sic contigit. postquā enim Cores Persarum rex Babylonem deuastarat, aperte fitebatur ac missis in omneis regni sui fines literis, promulgari curabat, Quod Deus cœlorum, qui Hierosolymis demoraretur tantum sibi triumphum ac potestatem dedisset. Quare & pro gratiarum actione, templum Hierosolymis

ANNOTATIONES.

¶ *osolymitanum, suis pecunijs & expensis restaurari edicebat, ut Esra tradit. Atque hoc est, uti mare aquis repletum, sic terra plena erit gloria Domini exercituum hoc est, talis erit gloriatio, quæ non exiccari, cunctulis uel surripi queat, sed mari aquis referto, similis erit, quod nemo exiccare, aut fossa adimere potest, uel siphonibus. Eadem ratione gloria hæc de Deo atq; instantia, tam fortis erit apud omnes gentes, ut nemo silentio obfuscare, aut impedire queat. Quæ omnia, ut memoratum est, ideo dicuntur & nunciantur, ut laudari animentur, & in fide retineantur.*

**Væ tibi, qui proximo tuo infundis,
& furorem tuum submiscas, & inebrias,
ut uerenda eius uideantur.**

Quarta hæc est derisoria Ode, de arrogantia & temeritate eius. Diuitiæ addunt animam, ut uulgatum uerbum est, Vbi Tyranni fortiter confederint, opibus, honore firmis, uoluptatibusq; deditis, & libus abundauerint, neq; sic tamen animo exaturati sunt, Ceterum arrogantes ac temerarij sunt, ad omnem, tum iniuriam, tum cupiditatem exercendam, qui nihil neq; perpeti, neq; audire possunt. Quod si res, pro animi sententia non suaserint, mirum dictum quam seuiant ac trucident. Legatur Daniel cap. 3. de rege hoc Nebucad Nexar, ut auream statuam crexit, coegitq; homines ut adorarent eandem. Præterea cap. 2. Vt in somnij sui, è sapientibus &

H 3 bus &

bus & diuinatoribus suis, interpretationem exegit, et qualisnam herbula fuerit experieris. Egregium sanè Tyrannum uidebis, qui uoluntatem suam, pro rege contuluerit. Ad hæc profundi intellectus ac prudentia hominū, qui noluit sapientū suorum uerbis à consilio suo deuehi, nec naso circumduci uoluit. At breuiter scire cupijt in somnij sui interpretationem à Coniectorebus suis, qui, tametsi pollicebantur, nec tamen conijcere in somnij mentem poterant. nimirū technas, eorum artem, esse suspicabatur.

Hebraicæ loquendi rationis iterum nobis paranda est familiaritas, quæ calamistrata orationis ac parabolarum diues est. In primo capite supra audiuius, ut Nebucad Nezar ingens bibulus culpatus sit, qui omnibus terras ebibat. Quo loco potare tantum significat, quantum alijs suar rapere, spoliare, ad sese trahere, ut & Christus de Phariseis Matthæi. 23. ait. Quod uiduarum ades deuorent, sed & in Hiob idem uerborum usus est. Hoc uero loci, huius que similibus bibere aut potare idem significat, quod aduersa pati, Et infundere, aut propinare, tantum, quantum punire, torquere, adfligere, ac nullis non plagis adficere. Hinc psalterij commune uerbum profluit. Calix Domini, Item calix corui, plenus sulphure. Sic Apocalypsis. 18. de purpureo scorto relictum est scriptum. infundite ubertim ei, sicut & uobis infudit, & ut uobis mensa est, sic illi remetimini. Tum ergo calix Domini, pota

ANNOTATIONES.

na uocatur, quam cuique infundit & partitur. De
 qua re Ieremi. 25. uide, ubi omnes in uniuersum
 mortales è calice Domini bibere
 iubet, ut inebriantur, uomant,
 & cadant. &c.

Atq; ut clare penitus capiamus, paradigma consy-
 deremus. Si quisquam à uino dulciter inebriatur, is du-
 plicis alterius ebrietatis exemplar & imago est. Alte-
 ra est, si præ ingentibus quisquã delitijs repleatur. Al-
 tera ubi quis magno præ dolore inebriatur. Qualem
 ergo, corpora se gerit ebrietas, tales & hæ gemine
 sese gerunt. Temulentus gressu nutat, decedit, euomit,
 insana ac stulta loquitur, impudens &c. ut in dies co-
 gnoscimus. Hoc pacto, si cui nimia adsit prosperitas,
 ut facultate, honore, uoluptate, potentia exuberet, ille
 uere temulentus est, ignorat enim, quid præ animi sui li-
 bidine, ordiatur. Gressu inconstans est, turpiter cadit,
 nugatur, impudenter agit. hoc est, & si turpia ac ne-
 fanda perpetret, quæ illum non adeo formosum red-
 dunt, sed potius deturpent, nihil tamen reputat, nullus
 illic timor, nulla uerecundia, aut moderatio, à priori
 & posteriori partibus detectus est, id est, undiq; sce-
 lus & ignominia eius uidetur. attamen perfringit nihil
 curans, ut & nunc in nostris Tyrannis aperte uide-
 mus. Sic Babylonius rex itidem ebrius erat, à mera la-
 sciua & uoluptate, ut in superioribus narratum est.
 Magna hic prudentia præditus est, qui temulento adeo

H 4 cedere

cedere potest, iuxta commune uerbum. Temulento, uel sceni plaustrum è uia cedere debet, cum fatuis enim nihil agendum est.

Rursum, qui præ dolore ebrius est, is item ebrius se in morè gerit, cundo girum facit, secum errat, clamat, ac talem se præbet, ut nihil præterquã dedecus in eo uideatur. Quidã & in Deum & homines blasphemii sunt, per impacientiam procedentes, Quicquid est opertum, recludunt, penes quos simpliciter stulticia, irrationabilitasq; est, uii ebrium decet. In hunc modum de rege Babylonio Habacuc loquitur, quod pleurosq; temcto ingurgitauerit, ubi ipse antea uoluptate plenus ac ebrius erat. Id est, audax, temerarius Tyrannus erat. qui multos conturbabat populos, præcipue uero, omni dempta miseratione, Iudaicũ populum premebat, ut Iesaiã. 47. in Babylonem ait. Quom excandescerem in populum meum, sordidabam hereditatẽ, tradens eam in manum tuam. Tu uero nulla in eum misericordia tangebaris. Dein & Zachariã. i. Suae in se gentibus magnis, parum enim indignabar, ipsi uero ad mala iuuant. Ego populum meum castigare duntaxat cogitabam, ipse uero funditus è medio tollere molitur. ac maiora, quàm mihi ferendum sit, designant.

Atqui iudicia Dei eundem pariter cursum tenent, ut qui priore modo ebrius fuerit, posteriore item totũ perfundi necessarium sit, ut hic Propheta inquit, Regem omnũ gentium bonis inebriatum, multosq; alios

macerore

ANNOTATIONES.

moerore ebrios reddidisse. Quapropter & ipsum rursus deridendum, & in omnibus passim terris cantandum & euulgandum, quomodo & ipse temulentus sit quemadmodum & Esaie. 14. de eo predicatur. Et tu æque ac nos trucidatus es (inquiunt gentes). id est, tu contriuisi nos, Et ter rursus egregie contritum arbitror, saltem talia expectare possemus. Arduum nimis & creditu difficile est, ubi tyranni adhuc in throno sedent.

Id ergo est, Quod Habacuc hic dixit. Proximo tuo bene infudisti, ac ipsum inebriasti. Et quo nemo quisquam dubitet, de altera, nempe, moeroris ebrietate loqui Prophetam, seipsum explanat dum inquit. Et furore tuo potum diluis. Quo satis aperte demonstratur, gentibus eum calicem iræ suæ propinasse, hoc est, temeraria tyrannide summe conturbasse, ac ita dehonestasse, ut uerenda earum conspiciantur, hoc est, omnes eas honore spoliavit, ut pauperes & adflucti fierent, de quibus nihil præclari dici poterat: Quo simul ad historiam Genesis Propheta respicit. Vbi Noah temulentus, sic nudatus iacebat, ut uerenda eius conspicerentur. Quod non aliud significat, quã ignominiosam crucem seu adfluctionem & aduersitatem. Potiri enim rerum, res & honorem adipisci, magnificum coram mundo est. Substerni uero hosti, inopiæ & ignominie obnoxium fieri, detestabile est. Quare hoc, uerenda nuda uidere, est, quando quis uincitur, perditur, ad inopiam cogitur, quemad-

H 5 modum

modum & hic tyrannus Nebucadnezar plerasq; gen-
tes dehonestarat, triumpho & gloria sibi referudis.

**Tuque pro gloria, ignominia satu-
raberis**

Id est, rursum tibi poculum diluetur, & ebrius red-
deris, ut tua similiter uerenda oculis omnium pateant.
Nam & tu uinceris, ut tua potentia ad nihilum, & de-
decus redigatur, tum & tu dedecore & ignominia sa-
turaberis, honoris loco. Hoc est, loco magnificentie et
glorie quibus nunc eximus es, meram habiturus esi-
gnominiam, ac nihil plane honoris, idq; totum, non si-
ne ingenti tripudio, de te canetur, sic tamen ut ridearis
tu ludibrioq; habearis, id enim tibi nemo inuidet, quip-
pe, qui sis optime meritis.

Tu ergo nunc etiam bibe, ut gressu nutes. Ea scili-
cet ebriorum conditio est, ut gressu uacillent, neq; fige-
re pedem queant, & fortiter consistere. Sic qui moe-
rore & tristitia perfusi sunt, ignorant, ubi manendum
sit, uastusq; illos uniuersi orbis ambitus non potest ca-
pere (adeo in arctum tum constrictus est) totus tam
consilij quam auxiliij expertes, Huiusmodi Regi quo-
que imprecatur, & nunciat, nempe uenturos esse Per-
sas & Medos, qui illi ad afflictionem cordis, & nihil non
mali infusuri sint, ut bibat et gradu uacillet, ut nusquam
consistere possit. Atque in hunc modum Psal 60. lo-
quitur. Ostendis populo tuo dura, potas nos uino uac-
illantibus.

ANNOTATIONES.

uillante, id est, uino, quod nos uacillantes reddat, & ita
adfligat, ut ignoremus, quo nobis uertendum. Et Esa.
51. Ecce sustuli de manu tua uinum compunctionis, et
calicem indignationis meae. Et eodem loci. Surge Hie
rusalem, quae bibisti de calice irae Domini, usque ad fun
damentum, calicem compunctionis ebibisti usque ad fae
ces. Ex his & hoc genus similibus locis, citra pulue
rem & sudorem obseruari potest, quid huiusmodi uer
bis uelint Prophetae, quando de calice, potu, uacillatio
ne & compunctione loquuntur, qualis eorum loquen
dimos fuit.

**Calix enim in dextra Domini circum
dabit te.**

Id est, non poteris arcere nec effugere calicem, siue
malum, Dominus namque pincerna tuus factus est, is tibi
miscet calicem, quem et bibere coges, neque te hic
quicquam iuuabit. Quis repugnare Deo potest? Si
humanum consilium foret, ita potandi te, auxilium &
consilium reperire posses. Iam uero, ubi Dominus ipse
tibi huiusmodi adlegat, ferendum tibi est & ebiben
dum poculum.

**Circum undique enim te calix am
bietet, ut ab eo te nusquam seruare possis.**

Quae ex praedictis clara sunt.

Ac turpiter, pro gloria tua euomes.

Ut iniuria & uiolentia tua, terras & gentes exhau
sisti, & ebrius saeuisti, sic turpiter rursus euomes, et
rapinam

rapinam reddes. In eundem modum Hiob, impios per uomitum reddere oportuisse, quicquid illis dū raperent dulce gustu erat, asserit. Verū nanque est, Vinum bibere dulce gratumq; esse. At uero rursus euomere, durum & amarum est. Sic rapina & omnis generis peccata opere quidem dulcia sunt, at animaduersione penitus acerba. Vult ergo Habacuc dicere. Quod necdum euomere rursus cogatur rex, quicquid depraedatus sit, ceterum quod & ignominiam iuxta ferre necessarium ei sit, ut ita turpis sit uomitus, in quo totum illum derideat ac ludibrium habeat loco mundus, ut adeo uniuersum amittere rursus adigatur, idq; pro gloria sua. Id est. Quanta est magnificentia tua dum te ingurgitas & praedaris. tantum dedecus tuum erit, ubi rursus euomes & perdes.

Temeritas enim in Libano perpetrata te superirruet. Et deuastrata animantia terrebunt te.

Id est, ut in superioribus auditum, neq; cor neq; animam habebit, sed desperatus, agnosceat non humanam esse iram, ceterum calicem Domini. Sua enim sibi conscientia repugnabit & puniet ob temeritatem in Libano perpetrata. Tunc mons Libanus Babylonē uq; perueniet, etiā si duplo remotiore adhuc distaret iteruallo. Immo in conclaue adeoq; cor eius penetrabit & conscientiam eius urgebit & effoeminatam reddet, una cū uniuersis

ANNOTATIONES.

in universis, que illic interemit, animantibus. Qui hoc
 fit? Conscientia huiusmodi sentit, cui non secus videtur
 quam si Libanus cum omnibus feris suis, quas antea de-
 vastavit, devoraturi eam adsint. Sunt qui per Libanon
 Ierusalē intelligāt. Ego uero in hoc sum, ut totā terrā
 à monte Libano sic adpellari sentiam, sicut & Psalm.
 43 à monte Hermonim & à flumine Iordane eandem
 adpellat. quom ait. Recordor tui in terra Iordanis, &
 montis Hermonim. Libanus eadem cum Hermon mon-
 tana occupat, ut hæc sit sententia, in terra Libanica, id
 est Iudæa, multū temeritatis patrasti, ac feras eius de-
 vastasti, id est homines adeoq; inhabitatores. Quapro-
 pter et te & cōscientiā tuā huiusmōi temeritas urgebit
 & pauefaciet, ut pleraq; tu quoq; similia ferre cogaris

Propter sanguinem hominū ac teme-
 ritatē in terra, urbe, incolisq; patrata.

Hic textus in superioribus explanatus est, potiore
 nanq; loco id peccati accersit Propheta, quo nedum in
 Libano, totamq; terram, sed maxime, qua deliquit in
 terram Iuda & urbem Hierosolymam.

Quid tum proderit idolū, quod finxit
 magister suus? & mendax fustum simu-
 lachrum, quo artifex eius fidit, ut ado-
 ret idola muta?

Quinta derisoria Ode, est de eius religione atq; di-
 uino cultu

uino cultu. Ibi uero aculeatis uerbis uehementer ludit regem Propheta. Sunt enim omnes acerbæ ironiæ, cū ait, regem esse simulachris imaginibusq; deum fecisse, eumq; talis idoli & Dei authorem, suiq; ipsius operis adoratorem esse. Ecquis maiorem hac stultitiam designaret? ἐξ νόμων cum hac religione siue diuina cultura, cuius Deus idolum simulachrumq; sit, & cultor aut minister author & factor eius Dei sui, quem adorat. Præterea dum falsum esse simulachrum prædicat, id est, imposturam atq; mendacium, quibus seducantur mortales, ut inseruire sese deo credant, confidentes eiusmodi mendacijs & fallacijs, ceu synceræ ueritati. Ad hæc q; muta idola adoret, quæ loqui nō possunt, tātum abest, ut aliquid operentur aut faciant. Quare cum fiducia nunc ridet illum, inquiens.

Eia quam egregie te Deus tuus iuuabit, ubi te calix DOMINI circūdederit. Quid enim auxiliij tulerit, idolum tamen & simulachrum est. Atqui sine, opem tibi ferat, ipsius implora numen. Videamus, quomodo sese, ut opituletur, instituat. DEVS uero noster, & si aliquanto nos temporis puniat, rursus tamen eripiet. Deus uero tuus in æterna secula, nihil te unquam iuuabit. Equidem arbitror, quod hoc textu præ reliquis simulachris & imaginibus, præcipuū Babyloniorū accipiat idolum, cui nomē Bel (Iesaiæ enim hæc duo Bel & Nebo potissimū adducit) cui & ingentem auream statuam erexit, de qua Daniel c. 3. tradit, quod sexaginta passuum altitudine

ANNOTATIONES

altitudine, totidem latitudine complecteretur. Immensa
auri, inutilis tamen, hominibus illis, copia superfuit. In
causa erat, quod Assyriorum Imperium tam amplum
& opulentum erat, omnibus omnium terrarum facul-
tatibus ad sese raptis.

**Væ illi, qui ligno dicit, Euigila, Et la-
pidi muto, Surge.**

Ludibrium est hoc, quod tum canetur & iactabi-
tur, deuastatio is tempore. Agedum, lignū tuū & lapi-
dem nūc inuoca, quæ tu in Deos transformasti, & pro-
dijs coluisti. Quam fœde & turpiter nunc te deserunt
Vides nunc, opinor, lapides & ligna fuisse. Nam & si
ea inuocaueris, dicens. Auxiliare mihi Deus meus, Eu-
gila Bel meus. Exurge Nebo meus et eripe me, nihil au-
dit, est enim lignum et lapis auro obductus.

Ipsū ne doceret?

Hoc est, quo pacto bene tibi consuleret idolum? Est
mutus tamen lapis. Nam ueri Dei officium est, populū
suum, per uerbum suum, erudire, bonisq; consilijs in-
struere.

**Ecce auro et argento obductum est, ne
& quisquam in eo anhelitus est.**

Miserū & infelicem deum, qui auro sese & argen-
to cōprehendi et capi sinit, cui neq; spiritus nec uita in-
si. In huiusmodi ironia & subsannatiōe pro Iudeorū
consolatione

consolatione Propheta commoratur, ut certi sint redēptionis suæ, uti recitatum est, ut ne qua uia ad incredulitatem recidant, ne uel tum operibus Dei tum uerbis offendatur. Ad quæ illis tum grandis occasio erat, quomodo Babylon adeo potens erat firmaq; cōsideret, ipsi interim uero dereliquerentur deuastarenturq;.

Enim uero Dominus in templo sancto suo est. A facie eius nemo non sileat.

Non in argentum aut aurum fabrili opera impatius est, Ast in templo suo est, id est, pallatio & regia aula, quæ cœlum est, & ubicunq; per uerbum suum commoratur. Adhuc tamen potentia tanta & maiestate fulget, ut præ eo sibi uniuersus mundus timeat, & conticescat, ut pro sua ille uoluntate cum eo agat. Id est, Omnipotens est, adeoq; uastum gubernat orbem. Atque is sanè, DEVS mihi uerus esse potest. Nam tametsi gentes & Heretici iniuria & sectis, aduersus illum contabescant & seuiant, ad tempus usq; desinit permittere. At repente illis ostendere potest, quo omnes intercant, & in nihilum demigrent, & coram aduentu eius sileant. Vox enim ea, (præ eo, aut ante faciem eius) tantum in Hebræo sonat, ut quando aduenit, aut faciem ad nos adueniens iam uertit, uti Malachie tertio de Iohanne scriptum est. Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, i. ante aduentum tuum, aut quando ueneris

ueneris, ut id uelit Habacuc, Vbi uero Deus noster
aduenerit & uisitauerit, tum in uniuerso mundo alta
erunt silentia. Tum nemo non sibi fugam quaeret,
Tum cessabunt, arrogantia, iactantia, superbia: Nam
in impios animaduertit, pijs auxilio est, quo compla-
nat & tranquillat omnia, quocumque tandem perue-
nerit. Id uero nemo Deorum alius prestare potest.

Promde haec de Habacuc uaticinio sufficiant. Vi-
detis ergo, quot, quantisque sit opus uerbis, ut fides in
hominibus conseruetur, maxime, ubi infirmi fuerint,
Tentatio uero adeo dura & fortis, qualis haec in po-
pulo Iuda. Ut reprehendit? ut obsecrauit? ut luctatus
est, uaticinatus, admonuit, & consolatus est? E diuer-
so Babylonem ut increpuit, lusit, minis, iudicio & ira
Dei terruit. Neque sic tamen multum profuit. Nam,
non omnium fides est. Precationem nunc addit, in
cantilena morem compositam, ut magis consoletur
& animet in fide pusillanimes, non pauca sane pri-
scorum Dei miraculorum repetens & colligens, qui-
bus olim populo exhibitis, illum ipsum liberauit, ut e-
orum non sint immemores, nec ullo pacto diffidant,
se à Deo suo, qui toties eos tam potenter redemerat,
nunc quoque à Babylone certissime liberandos. Miro-
nanque modo cor & fidem confortat & erigit, prio-
rum miraculorum repetita memoria, id quod toties in
Psalms Propheta fatebitur. Recordatus sum, inquit, in-
dicatorum tuorum, & consolationem nactus sum. Et

I Mirabilem

Cap. III M. LVTHERI IN HABACVC

Mirabilium tuorum ab antiquis seculis reminiscor.
Eadem ratione pia Iudith ciues suos consolabatur, &
Mathathia filios suos Maccabaeos, Recordamini, ut pa-
tres nostri redempti sint &c. Quam cantilenam, sub-
inde tractabimus. Cuius epigrapha est.

CAPVT QVARTVM,

PRECATIO HABACVC PRO-
phetæ, Pro insontibus.

EAdem Epigrapha Dauid Psalmo septimo uitur,
ubi innocentiam suam Deo exponit. In Ebreo se-
re ignorantiam, uel ignorantias, sonat. Si latine fas es-
set dicere, Inconscientia, rectius Ebreæ uocule uis ex-
primeretur, cum rei alicuius quisquam non fuerit con-
sciens, aut nullam de ea gesserit scientiam, ut Dauid non
erat conscius eorum scelerum, quibus à Simeï notaba-
tur, nempe, quòd Saulis regnum uisibi usurpasset.
Indicat enim in eo Psalmo Dauid, ea de re nihil si-
bi conscium esse, & (schiggaion) ignorantiam ad-
pellat, quod reddere cogimur per innocentiam, quom-
non sit nobis aptius uocabulum, quanq̄ nimis forte sit.
Nam id multo humiliter & Christianius sonat, ut ne de
innocentia coram Deo quis gloriatur, sed de eo, quòd
sibi nullius rei sit conscius. Potest enim fieri, ut nihil
in conscientia

ANNOTATIONES

in conscientia quisquam sentiat, ac iuxta non insons ta-
 men sit, ut Paulus .1. Corinth. 2. inquit, Nullius mihi rei
 conscius sum, sed ideo non iustificatus sum. Deus autē
 iudicabit me. Sicut & Abimelech non erat sibi consci-
 us, quom Sarā sibi uendicaret, attamen factum eius
 coram Deo iniustum iudicabatur Geneseos uigesimo.
 Sic & pro pijs, qui simul cum impijs Babylonem de-
 uehebantur, orationem & preces suas instituit Pro-
 pheta, proculdubio enim inter eos pij fuerunt, qua-
 les Daniel suis cum collegis, qui innocentes erant,
 hoc est, nullius male rei sibi conscij erant, cum alijs
 tamen eos abduci necesse erat. Deus enim, ut Pau-
 lus inquit, illorum iudex est. Nam & Deus Ieremiā
 uigesimo quinto ipse fātetur, quōd calicem illum bi-
 bere non demeruerint. Quare siue innocentiam, si-
 ue ignorantiam, aut liberam conscientiam, aut qua
 quisque uoluerit, nomine adpelletur, ubi sensus ad-
 fuerit, uocis diuersitatem equo animo feremus. Vi-
 deor mihi, Germanos nos sic optime loqui, Preca-
 tio pro insonantibus.

VERSVS PRIMVS.

Domine, fama de te in auri-
 bus meis increbuit, et timui.

I 2 Et lauda

Et laude, & gratiarum actione precationem as-
 piciatur, id quod bone est precationis: pleraq; enim in-
 gentia Dei miracula recenset, quæ patribus olim exhi-
 buit, inquit: Multa de te prædicari audiui, patres es-
 nim nostri annunciauerunt nobis, ac posteris tradide-
 runt, quemadmodum Psal. 43. itidem facit, & ait. Do-
 mine auribus nostris audiuiimus, Patres nostri retule-
 runt nobis &c. Huiusmodi fama & prædicatio, ti-
 morem inquit mibi, id est, præclara de te sentio, uere-
 or te atq; formido, neq; impiorum te more adspernor,
 qui ut planè nihil de te audiunt, sic nec de te quicquam
 norunt, & ut per incredulitatem audiunt, sic rursus
 missum faciunt.

Opus enim tuum in medio annor-
 um uiuificas, & in medio annorum
 nunciari finis, præsentè tristitia, mise-
 ricordia remisceris.

Hoc est iudicium, quod facit, ut timearis, utq; de te
 præclara sentiantur. De te narratur enim, ut & histo-
 rie tradunt, te talem admirandum esse Deum, qui in
 media necessitate succurrat, tu mergi finis, & rursus
 erigis, tu cõfringi permittis, ubi edificas, occidis, dum
 uitam largiris. Nec pro mundi facis consuetudine, qui
 uel principijs mali uel obstat, uel in malo fixus heret.
 At in medium nos incidere malum finis, & extrahis
 tamen rursus. Christi regnum te daturum nobis pro-
 mittis,

ANNOTATIONES.

mittis, & Babylonem in medium seruitutis ergastulie nos agi finis, nec tamen illic nos derelinquis. Eadem in cunctis tuis operibus facis, id tibi peculiare est, sic cantillatur, sic auditur et dicitur de te, ut adeo ueresis Deus, & timendus, & uenerandus cum summo, propter hæc opera, præconio.

Obscurus hic textus, id est, nimium Hebraeus est, unde & multi in hoc impegerunt. Opus uiuificare, nihil aliud est, quam in adfectione opem ferre: qui enim in tribulatione constitutus est, ille ferè mortuo similis est, atq; dum ei succursus est, perinde est ei, ac si reuixerit, ac recens iterato genitus sit. In medio annorum, idem est, quod suo tempore. Quod deus non, quàm primum tentatio cœperit, mox adueniat, quasi suum cuique tempori auspiciū sit. Neque perpetuò auxiliij sui aduentum tardat, quasi nullum ultra iuuandi tempus reliquum sit, cæterum in medio temporis aduenit. No uit quidem seruare modum, ne uel citius, uel tardius æquo, ferat opem. Si enim citius opitularetur, de uiribus nostris desperare non disceremus, præsumptuosi permanentes. Sin tardius, non disceremus credere, deq; eo desperaturi essemus, at quom hic medium teneat, & nos in medio conseruat. Atque Hebraice non ita in medio annorum sonat, quasi aliquid sit principium, & aliquid finis, sed intra uel inter annos, id est suo tempore, horam, qua succurrere debeat, attingit. Acque ac si dicam, Sol est inter stellas, non in medio, ex

equo, stellarum, sed inter alias immixtus stellas. Sic ad iutorij hora item in medio annorum est, id est, intra annos, uel in tempore, ut non omnes annos praterire sinat, ac in aeternum relinquat, donec non sint ulterius anni. Dicit autem, Intra annos, non intra dies, in causa est, quod ex corde eorum loquatur, qui in afflictione constituti sunt. Illis enim annus prolixus est, immo quodcunque illis temporis interuallum oblongum est. Vel ea de causa, quod annus sit, longissima temporis mensura, quom unius anni curriculo mundus tum innouetur, tum antiquetur, mutua aestatis & hyemis permutacione, perpetuaque annuere uolucione, ut per annos tempus accipiendum sit, ad hunc modum: Domine, tu intra annos auxiliaris, id est, in longo tempore, quom nobis prolixum uidetur, tum uenis in ea prolixitate. Quod uero de multitudine annorum loquitur, ideo facit. De multis enim Dei miraculis & operibus loquitur, quorum quodque in suo tempore & annis contigerunt, ut tot sint anni, quot opera, ipseque nunquam non sic officium administret suum, ut in annorum tribulatione ueniat, id est, in longitudine annorum.

Viuificare & cognobilem reddere, ser e idem sunt, nisi quod uiuificare, est mira facere & auxiliari, in notescere, est auxilium experiri, ut inde gaudium oriatur. Et presente tribulatione, quod in Ebreo sonat, In turbacione, id est, in media afflictione, ubi
finit

ANNOTATIONES.

finis durissimus est, ubi summus tremor, & maxima desperatio est, tum inquit, misericordie reminisceris, ut succurras. Qui ergo ad eternam foelicitatem anhelat, ille te sic agnoscere cogetur. Pijs solamen est, impijs non ferendum onus.

Deus ab Austro uenit, Et sanctus de monte Paran. Sela.

II

Prisca nunc miracula, ceu in tabulam aut pannum, depingere, ordine adgreditur. Primum est, quod populum ex Aegypto, per desertum, in terram Canaan duxit, quod ab Austro, ad terram Canaan usq; per tingit. Quom ergo cum populo Israel Deus inde perfringeret, recta ab Austro, ad Cananitas perueniebat, quos & percutiebat. At uero aequae in signe miraculum erat, quod Israel ex Aegypto, per tot gentes, tot uastas solitudines pertransire, tot e terra sua populos eicere ac propulsare deberent, atque fuit, quod e Babylone redimerentur. Attamen sic fiebat, suo tempore. Quod in scripturis Deus adpelletur Sanctus, cognitum esse ferè, etiamnum deberet. Nam ubicunque is fuerit, illic etiam sanctificat. Quid sit Sela, alibi satis explicatum est, praesertim Psal. 67.

Laudis eius pleni erant caeli, Et gloriæ eius plena erat terra.

III

I 4 Hoc est,

Hoc est, huiusmodi opere efficiebat, ut undiq; terrarum, quæ sub cælo sunt, prædicaretur. Estq; hic iterum Hebræa obscuritas, quæ ita sonat, Laus eius cælum cõtegit, non superne, sed inferne. Nam Psalterium id quod obtegit cælum uocat, quom nubibus obducitur. Est igitur ea mens Habacuc. Adeo dense & fortiter laus Dei sub cælo undiq; intonabat, ut si nubes aut nebule fuissent, cælum cooperiissent, quod nos cælum inferiorem uersus partem, plenum dicimus. Et plane idem est, quod Moses ad Pharaonem ait Exodi. 9. Excitauite, ut uires meas in te ostendam, ut nomen meum annuncietur in uniuersa terra. Iam & is Hebræa linguosus est, ut sic de cælo loquatur, ut multos cælos faciat. Nam cuique terræ suum cælum tribuit, id est, eam partem, quam quæuis terra conspicit, adeoq; quod Mathematici Horizontem, ipsi cælum uocant. Vnde in dominica prece dicimus, Qui es in cælis, hoc est, in omnibus omnium terrarum cælis seu horizontibus. Sic laus Dei in cælis, qui supra eiusmodi regiones erant, sonabat. Et in quo cælo præconium eius erat, in eius cæliterra & gloria eius fulgebat.

III. Splendor eius ueluti lumen, fulgores a manibus eius progrediebantur, ibi clam uires eius latebant.

Inde manabat, quod cælum & terra laudis eius plena erant, Potentia enim eius, id est, regnum eius quidem

ANNOTATIONES.

quidem in populo Israel absconditum erat. Nemo enim uidebat eum. At dum huiusmodi miracula operaretur, opera illa ueluti lux erant, quae praesentiam eius indicabant, & ex eo egrediebantur, ceterum fulgores à sole nubibus obtecto, ac ueluti radij à manibus eius, id est, à fortitudine eius, quam exhibebat. Nam tametsi sub nubibus sol caletur, attamen ex lumine eius obseruatur, ubinam sit. Sic splendores eiusmodi non à facie Domini procedebant, ipse quidem illic absconditus erat, ceterum à manibus eius, id est, ex operibus praesentia eius cognoscebatur. Eadem de re tum fama spargebatur, ac tanta uulgabantur, ut caelum & terra gloria eius replerentur. Tales splendores, Hebraea lingua cornua nominant. Exodi. 33. Mose cornua habebat, id est, splendores, in uultu suo.

Procedebat enim pestis,
Et plaga a pedibus eius
exibat.

Hic unus est splendorum, à manibus eius prodeuntium, quom caederet Aegyptum, ut una nocte, omnia penitus primogenita morerentur. Illud erat Passa & transitus Domini, eiusmodi uestigia, quocumque transisset, imprimebat, illic pestis à pedibus eius egrediebatur.

VI Stans metiebatur terram, respiciens
discindebat gentes, ut montes sæculi
dissiparentur, & colles mundi se flecte-
rent, illo in mundo transeunte.

*Alius fulgor, ipso in mundo prope algosum mare
deambulante, inter Israelem & Aegyptum consiste-
bat, cmetiens terram, ut non ultra ualerent progredi
Aegyptij, quàm ille ipsis definiisset. Ad hæc, matutina
hora respiciebat eos adeoq; dissipabat, ut nedum acies
illorum & bellicus ordo infringeretur, cæterum, ut
& magni Principes, qui ut montes sunt in mundo, uno
intuitu in mari submergerentur, contererenturq;. Co-
gebatur itaq; flectere, geniculari, humiliare se coram
illo, fastuosi colles, insignes heroes, colles mundi, quom-
tam crudeliter inter illos in terra prodeambulet.*

VII Afflicta uidi tabernacula Aethio-
pum, Cõturbata tentoria Mideian.

*Et ea pars laudum eius sub celo erat, quod ab hu-
iusmodi fulgoribus, adeo magnæ circumsite regiones
timebant sibi, & obstupecebant. Quidam hic non
Aethiopum tabernacula, uerum quom Chusan in He-
breo sit, Regem Mesopotamie Chusan Rifeatham
accipiendum esse contendunt., Iud. secundo. Quos ego
missos*

ANNOTATIONES.

missos facio, Nec in hunc ordinem Mesopotamiae rex
censeri potest. Et id non obscurum est, Chus & Chu-
san eandem posse rem esse, in Hebraea lingua unico uel
appposito, uel semoto elemento Nun. Ad haec Mose in
hymno suo, Exo. 15. canit, ut finitimae regiones stupefa-
ctae sint, ubi tanta opera & signa rescuerant. Atq; id
est quod ait, uidebam, id est, illic quisquam uidere po-
tuisset, ut Aethiopes propè algosum mare, Aegyptio-
rum uicini timuissent sibi, & in aerumna, dolore & an-
gustia fuissent. Et alij pariter eorum uicini, in altero
maris latere, Midianitae, omnes à Deo Israël terreban-
tur, qui sic cum Pharaone egerat.

Nonne in fluctibus irascebaris Do VIII.
mine, et furor tuus in aquis erat, & ira
tua in mari?

Quum infideres equis tuis, currus IX.
tui salus.

Et adfirmatiue, & negatiue uersus hic intelligi po-
test, sed Negatio mihi magis arridet, ut haec sit senten-
tia. Postquam aliquot insignia recensuit miracula, hila-
rem ad Deum excursus facit, quo dulciter & blandu-
le cum eo cõuersatur, hunc in modum, Arbitror sanè,
misericordè nõ iratum te fuisse, quom in fluctibus ma-
ris aquarumq; eius, ab equis portarcris, & curribus
tuis uehereris. i. ab equis & curribus Israël. Tu enim
erās qui transducebas eos, ut nihil, præterquàm salus
I 6 & uictoria

Et uictoria adesset. Illic neque furor, neque indignatio, profecto uestigari poterat, quibus populo tuo succensuisses. Cui uero adfirmatiuus intellectus magis placeat, sicut et redditus est, illi, furor et indignatio in Aegyptios uertenda sunt, quos, ut populū suum eriperet cecidit. Nemini uero dubium esse debet, filios Israēl, sine equis et curribus non fuisse, armati enim exibat, ut Mose Exo. 15. habet, instar exercitus, ad bella profecturi.

X. Excitabas arcum tuum, iuxta iuramentum tibi tribus praestitum. Sela.

Per arcum, uniuersa arma bellica, intelligit, ut Psalmo 77. Filij Ephraim, quorum intererat gestare arcum. Praeterea Gene. 49. per patriarcham Iacob Deus arcum Ephraim firmum fore loquutus est et c. Idem ipsum hic, iuramentum praestare tibi tribus Habacuc uocat. Atque hic uersus, rursum fulgorem ostēdit quendam, penes quem Deus cognoscibilem se reddebat. Accipere potest esse clades, qua Iosua Amalechitas adflixit, Exod. 17. uel regem Harad Numeri. 31. uel reges Sihon et Og, uel qua illos omnes percussit. Nam dicturus est. Quomodo Deus arcum illorum excitauit, confortauitque, quod in bellis fortunati fuerint.

Partiebaris flumina in terram.

Alius

ANNOTATIONES.

Alius hic fulgor est, quom aquam ex rupe submini-
strabat, ut in deserto, diuisim profluere, ut & homi-
nes & iumenta bibere possent.

Videbant temontes, & conturbabā XI
tur procella aquarum præteribat, abyf-
sus uocē ædebat, altitudo leuabat ma-
nus.

In unum hic fascem colligit fulgorum opera, quom
flij Israel Iordanē pertransirent, ibi enim languebāt
montes. i. herōes & proceres terræ Canaan, aut mon-
tosa terra, unā cum suis incolis, ut Moses ait Exod. 15.
Tum expauescebant principes Edom, Potentes Moab
turbabantur, obstupescabant omnes habitatores Ca-
naan. Eo temporis etiam Iordanis cedebat locum, &
excicabatur Iosua, 3. Quin profunditas audiebatur &
altitudo leuabat manus, id est quicquid profundum al-
tūmue erat, mouebatur & ferebatur præ angustia, Ne-
que profundæ aque, neq; excelsi mōtes, quicquam cui-
quam auxiliari poterant.

Sol & luna fixi stabant in habitacu. XII
lo suo.

Id est, contra naturam & morem suum fixi consti-
stebant, non mouebantur, non complebant circulos su-
os ut Iosua belligeranti auxiliarentur. Iosua. 10.

Sagittæ tuæ in choru scatione euola-
bant, & in fulgore fulguris hastæ tuæ.

Historians

Historiam repete ex Iosua. 10. quom ingenti tempe-
state & grandine propè Asecam Deus gentes percute-
ret, Siquidem scriptura, grandinem & fulgura, Dei tū
sagittas tum hastas adpellat, ut P sal. 17. Missis sagittis
conturbabat eos in monte Sinai. Insuper & sagittæ et
hastæ dici possent, ut sonāt, ac bella simul intelligi, que
Iosua aduersus ciuitates Maceda, Libna, Lachis, E-
glon, Hebron, Dabir, gessit, Iosua. 10. Nam ille omnes
tam facile, alia post aliam capiebantur, ut necessarium
erat dicere, Israëlitarum sagittas & hastas, non Israē-
litarum, sed Dei esse, quibus ipse tam efficaciter pun-
geret & trajceret uires omnium, adfirmat autem, qd
fulgurent & choruscent, quod in uagina certe non fa-
ciunt. Atque hæc mihi interpretatio magis placet.

XIII. Conterebas terram in ira,
Triturabas gentes in furore.

Quod factum est, Iosua residios percuciente re-
ges, circa flumen Merom. Iosua. 11.

XIII. Egrediebaris ut populo suppetias
ferres, ut suppetias ferres unctis tuis.

Temporibus Samuelis, Sauli, Dauidis, id contigit,
quom enim expeditionem facerent, adiuuabat eos De-
us, ut primus & secundus Regum testantur.

Contundebas caput in domo impi-
orum

orum, denudabas fundamenta, usq; ad collum. Sela.

Capita hæc & fundamenta, reges sunt finitimorum terrarum, ut Edom, Ammon, Syrie, Philistin, quos Dauid à se uictos, iuris sui fecit. Id enim caput cōtundere est, id est regnum ita occupare, ut capite subditi careāt, nec ultra, proprios habeant reges, sed Dauidi subiugati sint. Idem plane est quòd fundamenta, id est eosdem Reges & Principes denudet, exauthoret, deponat, à gubernatione reiciat, usq; ad collum, ut truncus & corpus iuxta tamen permaneat, & Dauidi morigeretur, Rex enim, & caput & fundamentum sui regni est. Populus & terra, trunci & corpora. Hactenus cum gratiarum actione depinxit & recensuit, diuinarum manuum fulgores, ex quibus celi & terra gloria eius replebantur, pro consolatione populi. Nunc precationem suam aduersus regem Babylonie orditur.

Maledicas sceptris eius, cum capite vicorum suorum, qui, ueluti tēpestas ut me dissipent. adueniūt, ac latantur, quasi deuorent in abscondito miserū. XV.

Hoc est regno Babylonico, nolis esse ppitius, sed nullā gratiā exhibeas, tam illi, q̄ uniuerfis uicis eius, id est urbi Babylon, quæ omnium totius regni illius ciuitatum

tum caput est. Ac alij quidem Reges & gentes nos di-
 uexarunt, sed in terra tamen reliquerunt Enimvero Ba-
 bylonij, ut tempestas adueniunt, & nos è terra disper-
 gunt. Nec in hoc saturati sunt sed rident nos, ac de no-
 stro malo exultant, ceu clam egenum deuorent, hoc est,
 ueluti desit iudex, nec sit qui ulciscatur. Id enim clam de-
 uorare uocat, quom arbitratur Deum neq; uidere, ne-
 que id pro iniusticia imputare, ut neque accusatio, nec
 iudicium, ea propter sequutura sint,

XVI Equorum tuorum in mari iter est,
 In luto magnarum aquarum.

Id est, Equitatus noster & exercitus, qui salute &
 triumpho antea insignis erat, ea cum potentia incede-
 bat ac ferebatur, quasi in aere uolaret, dum tu admini-
 culareris nobis, iam uero quom deseris in caeno, & abys-
 so haeret, id est, angustiae & adflictioni impactus est,
 nec ultra quicquam ualet.

XVII Talia me audiente, uenter meus con-
 turbatur. Labia mea pra clamore con-
 tremiscunt.

Iam non edo aut bibo, ut uenter meus inde letetur,
 ceterum ieiunijs me macero, & mcreo, neq; uero cae-
 no, ut in couiuijs letis fieri solet, ubi editur, bibitur, ca-
 tatur. Verum labia mea pro risu & cantilena tremunt,
 dum tantam calamitatem audio.

Sanies intrat ossa mea.

ANNOTATIONES.

Hoc est medulla & ossa mea marcescunt. Hi enim omnes Hebraei sermonis tropi sunt, puta, Cor letū im-
pinguat ossa, Triste uero aut inuidū cor sanie ossa re-
plet. Quod tantum ualeat, animus letus, dimidij corpo-
ris uice est, Animus moerens, uel ossa debilitat, quae om-
nia experientia probat, ut sequitur.

In me enim conturbatus sum.

Hoc est, ut dixi, tristitia mea, in uentre, labijs & os-
sibus, talia mihi parat.

Vtinam quiescere possem tempore
tribulationis, Quando ascendemus ad
populum debellantem nos.

Hoc est, mori me malim, ac in monumento cubare,
quā istam audire erumnam, quod ex hac terra, in
inimicorum nostrorū terram qui bello captos nos abe-
ducent, demigrandum sit, malus enim rerum in terra
nostra status erit, ut sequitur.

Ficus enim non florebit, nullum in XVIII.
uite germē erit, labor oliuę deerit, agri
nō proferent alimoniam, pecudes ē mā-
dris rapiuntur, neq; ulli in stabulis bo-
ues relinquentur.

Id est abducto populo, terra deserta est, neque ue-
ra agri cultura, nec iumentorum educatio, sed omnia mi-
serandam praebent faciem. Quemadmodū & Esaiā. 5.
Nullū

uili precio terram comparandam prædixit, quom pau-
ci adeo in ea demorarentur, id quod & Mose in Leui:
prædixit, habituram sabbatum suum, terrā, ubi ex ea
exacti fuerint.

XIX. Ego uero lætabor in Domino,
Gaudebo in Deo salute mea.

Id est in omni eiusmodi tribulatione mea & angu-
stia id me consolatur, quod Deus adhuc nobis auxilia-
tur sit, necdū enim uisiones prophetarū finite sunt,
Christus adhuc uenturus est, tum uero rursum exulta-
bimus.

XX. Dominus dominus uirtus mea, qui
pedes meos ueluti ceruorum ponet, su-
perq; excelsa perducet me alte canen-
tem in organis.

Versus ille e Psalterio desumptus est, Sic enim Da-
uid ait Psal. 17. Dominus pedes meos ueluti ceruorum
faciet, & in altum perducet me, Quæ omnia tantum
ualent, Dominus adhuc mihi, & Deus & fortitudo est,
ideo lætabimur & exultabimus, ac ueluti cerui salte-
mus, tam enim leues pedes nostri fient, nec amplius in-
cæno uadabimus, aut reptabimus, sed omnino præ gau-
dio in aere feremur & uolabimus neque quicquam fi-
ciemus, quàm quod leti canamus, ludamus, & nihil nõ
leticiarum agamus. Id fiet, ubi sceptrum Babylonicū
maledictū & deuastatū, nos uero redempti fuerimus.

ANNOTATIONES

Christus cum suo regno aduenerit, AMEN

A B O H A A B
HÆCEST PRECATIO ET ODE

Habacuc, in Iudeorum consolationem facta, sed abruptis omnino uerbis, quæ Germanis nobis infueta sunt. Ceterum, ad Hebræam nobis compositione consuescendum est. Si enim nostra audituri essent carmina, æquæ dura & rara illis uiderentur, atq; ipsorum nobis. Spero autem propheta me adsequutum esse mentem, unde Laus & gratiarum actio Deo sit in æterna secula.

AMEN.

ARGENTORATI

Iohannes Knoblouch

excudebat. An

no. 1526.

Mense Augusto.